

RIIGIKOGU

5. istungjärk. **Protokoll nr. 113 (23).**

1922. a.

Sisu: 1. Päewakorra wastuwõtmine. — 2. J. Wanja küsimine Wabariigi Walitsusele Poola, Soome, Läti ja Eesti esitajate konwerentsil Warssawis tehtud lepingu kohta. — 3. J. Wanja küsimine Wabariigi Walitsusele nõukogude-Wenemaa ja Eesti wahelise sõja protowseerijate kohta. — 4. W. Grigorjew'i ja A. Sorokin'i küsimine Wabariigi Walitsusele Petseri maakonna talunikude maade kohta. — 5. Th. Pool'i küsimine põllutööministrile Tammiste mõisa ja Sindi wabriku wahel tehtud rendilepingu kohta ja põllutööministri wastus küsimise peale. — 6. Põllutööministri wastus E. Liiwak'i küsimise peale Wängla mõisa asunikude kohtade pealt wäljatõstmise asjus. — 7. J. Wanja, E. Kägu ja O. Gustawson'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele õpilaste wäljaheitmise kohta Pärnu ühisrealgümnaasiumis. — 8. Wälisministri wastus p. 2. nimetatud J. Wanja küsimise peale, E. Liiwak'i küsimiste peale Wene näljahädaliste kohta ning lepingu asjus optantidelt ärawõetud kraami kohta. — 9. J. Wanja, E. Kägu ja O. Gustawson'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Hegna saare elanikkude wäljatõstmise kohta. — 10. J. Wanja, E. Kägu ja O. Gustawson'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Riigikogu otsuse mitte-täitmise kohta Riigikogu liigete Paula Järwe ja Sergei Andrejew'i wabastamise suhtes. — 11. Seadus Eesti, Soome, Läti ja Poola wahel tehtud poliitilise lepingu kinnitamise kohta — I lugemisel. Wastu wõetud. — 12. Riigi 1922 a. eelarwe — II lugemisel. Erakorralised kulud, riigi keskasutuste operatsiooni fondid ja tulud. — 13. Riigikogu liigete E. Joas'e, J. Piiskari ja P. Keerdo wäljaheitmise küsimus. — 14. 1922 a. eelarwe arutamise jätkamine. — 15. Järgmise koosoleku aja ja päewakorra määramine.

Riigikogu koosolek 6. aprillil 1922. a. kell 10 h. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 83 Riigikogu liiget. Koosolekut juhatab abiesimees **A. Kerem**, wahepeal esimees **J. Kuk** ja abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal sekretäär **A. Tupits**, wahepeal abisekretäär **J. Bergman**.

Walitsuse lauas: põllutööminister **B. Rostfeldt**, hiljem ilmuwad wälisminister **A. Piip**, Riigiwanem **K. Päts**, töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, sõjaminister **J. Soots**.

Koosolek algab kell 10.20 min.

1. Päewakorra Juhataja **A. Kerem** wastuwõtmine. **rem:** Awan Riigikogu koosoleku. Päewakord on Riigikogu liigetele kätte jagatud. Ettepanekuid ei teha. Sellega loen päewakorra wastuwõetuks.

Riigikogu läheb esimese päewakorra-punkti juurde.

2. J. Wanja küsimine Wabariigi Walitsusele Poola, Soome, Läti ja Eesti esitajate konwerentsil Warssawis tehtud lepingu kohta.

J. Wanja (kom.): Soowin Riigikogu koosolekul Wabariigi Walitsuselt wastust järgmiste küsimiste peale:

1) Kas tehti Poola, Soome, Läti ja Eesti esitajate konwerentsil

Warssawis peale 17. märtsil 1922 a. teh-

tud poliitilise lepingu, mille walitsus otustanud Riigikogule ratifitseerimiseks ette panna, weel mingisugune salaleping, mis awaldamise alla ei käi?

2) Missugusele seisukohale asus Warsawis konwerents: a) sõjakawatsuste suhtes nõukogude-Wenemaa vastu, b) Genua konwerentsi asjus?

3) Kas tegi konwerents mingisuguse otsuse tsaariaegsete wõlgade tasumise suhtes? Ehk kas oli wõlatasumise küsimus üldse arutusel?

4) Miks ei kutsutud nõukogude-Wenemaa esitaja mitte algusest peale kohe konwerentsist osa wõtma?

5) Kas wõttis konwerentsist osa mõne Lääne suurriigi, eriti Prantsusmaa esitaja — ametlikult ehk poolametlikult?

(**J. Laidoner** (põl.): Kuuendaks, kuupalju Teie wenelaste käest selle küsimise eest saite?)

Juhataja **A. Kerem:** Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

3. Rkl. J. Wanja **J. Wanja (kom.):** küsimine Wabariigi Walitsusele nõukogude-Wenemaa ja Eesti wahelise sõja protowseerijate kohta.

Soowin Riigikogu koosolekul Wabariigi Walitsuselt wastust järgmiste küsimiste peale: 1) Mis ajast saadik on Wabariigi Walitsusel teada, et Eesti wabariigi territooriumil tegutseb monarhistide ja teiste walgekaartlaste organisatsioon, kelle üles-

andeks on sõda prowotseerida nõukogude-Wenemaa ja Eesti wahel?

2) Kas on selle „salaorganisatsiooni“ liikmed — niipalju kui neid walitsusele teada on — kõik wangistatud?

3) Kuidas on nende isikute nimed, kes mainitud organisatsioonist osa wõtawad; mis on (wõi oli wiimasel ajal) nende amet ja eriti — kes neist seisib (wõi seisab) siamaani Eesti wabariigi teenistuses?

Lisan juurde, et küsimine pannakse ette „Waba Maas“ ja „Päewalehes“ ilmunud teate põhjal mainitud organisatsiooni tabamise kohta.

Juhataja **A. Kerem**: Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

4. W. Grigorjew'i ja A. Sorokin'i küsimine Wabariigi Walitsusele Petseri maakonna talunikkuude maade kohta.

A. Sorokin (wen.): Nagu teada, jäi Eesti wabariigi ja nõukogude-Wenemaa wahelise rahulepingu sõlmimisel nende maa-alade kohta, mis kumbagi lepinguosa-

lise riigi kodanikkude päralt ning rahulepingus kindlaksmääratud piiri järel wõõra riigi piiri taha jäid, küsimus lahitseks ning pidi erikokkuleppes lahendatama. Niipalju kui meil teada, jäi Eesti wabariigi piiridesse umbes 1500 tiinu maad, mis Wene kodanikkude päralt ning nõukogude-Wenemaa piiridesse — 2300 tiinu, mis mitme Petseri küla talunikkuude päralt.

Eesti piiridesse jäänud maa jäi kunni kumbagi lepinguosalise riigi waheliste kompensatsiooni küsimuste lahendamiseni põllutööministeeriumi korraldusse, kes selle maa nende küla kogukondadele kasutada andis, kelle maad nõukogude-Wenemaa territooriumile olid jäänud. Sellega saawutati faktiline wõimalus käesolewa asja lõpulist otsustamist ära oodata ilma, et ülalnimetatud piiriäärsete elanikkude majandusline elujärg täielikult häwitatud oleks saanud.

Käesolewal ajal awaldus täiesti ootamatult, et kõik Eesti piiridesse jäänud Wene kodanikkude maa põllutööministeeriumi poolt kohaliku maakonna hoolekandekohtu korraldusse on antud, kes nende kui peremeheta maade walitsejateks tsiwiilseaduste korras kaks hooldajat on määranud. Kindlakskujunenud korra põhjal ja selle eesmärgiga, et nendest maadest, mis nende hooleks usalda-

tud, wõimalikult suurt kasu saada, on eelnimetatud hooldajad otsustanud neid maid awalikul wäljapakkumisel rendile anda.

Ei ole mingisugust kahtlust, et niisuguse rendileandmise wiisi juures wähese maaga ja vähem jõukad talunikud muude ettewõtjatega wõistelda ei suuda ja kas maast üsna ilma jääwad ehk kõige julmima eksploateerimise alla langewad.

Eeltoodud asjaolusid arwele wõttes ja ka seda silmas pidades, et eelnimetatud piiriäärsete külade elanikud wiimase wabadussõja ajal rüüstamiste all kannatada on saanud ja põletamiste ning tööliste sõjawäkke wõtmiste jne. tagajärjel waeseks on jäänud, ning peale selle veel, nagu eelpool öeldud, oma põlistest maadest ilma on sunnitud jääma, — peab tunnistama, et niisugune ähwardaw perspektiiv, kus elanikkudelt igasugune wõimalus ära wõetakse neile omase põllutöö juurde jääda, riigile väga halbu tagajärgi wõib tuua, rääkimata juba äärmisest ebaõiglusest, mis niisugune asjade seisukord rahwa suhtes ilmutab.

Eelkirjeldatud asjaolusid silmas pidades palume meie järgmise koosoleku päewakorda kiires korras wastamiseks üles wõtta järgmine küsimus Wabariigi Walitsusele:

1. Kas on walitsusele eelpool kirjeldatud asjaolud Petseri maakonna piiriäärsete maade kohta teada;

2. mis on põhjust annud eelnimetatud maade sennist walitsemise wiisi muuta ja

3. miks ei ole tänini nõukogude-Wenemaa wastastikuse kompensatsiooni küsimus lahendatud ja mis kawatseb walitsus ette wõtta eelnimetatud Petseri maakonna piiriäärsete külade elanikkude majandusline häwinemise ärahoidmiseks.

Juhataja **A. Kerem**: Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

5. Th. Pool'i küsimine põllutööministriile Tammiste mõisa ja Sindi wabriku wahel tehtud rendilepingu kohta ja põllutööministri wastus küsimise peale.

Th. Pool (töer.): Kas on Tammiste mõisa kohta Pärnumaal põllutööministeeriumi ehk tema esitajate poolt 12 a. peale Sindi wabrikuga rendilepingut tehtud; jaatawal juhtumisel mis moitiwel?

Põllutööminister **B. Rostfeldt**: Tahtsin Riigikogule teatada, et

nimetatud lepingut Tammiste mõisa kohta ei ole tehtud. Minewal aastal oli kawatus lepingut teha, et wabrikutöölistele wõimaldada end toiduga warustada. Et aga ministeeriumis mõnesugused küsimused on tekkinud, siis on rendilepingu tegemine edasi lükatud.

Juhataja A. Kerem: Järgmiseks päewakorra-punktiks on Wabariigi Walitsuse wastus rkl. E. Liiwak'i küsimise peale. Kuna aga välisminister puudub, siis läheb Riigikogu järgmise päewakorra-punkti juurde. Et ka siin välisminister wastust peab andma, niisamuti ka seitsmenda päewakorra-punkti juures, siis läheb Riigikogu kaheksanda päewakorra-punkti juurde. Sõna on härra põllutöoministril.

6. Põllutöoministri wastamine rkl. E. Liiwak'i küsimise peale Wängla mõisa asunikkuude kohade pealt väljatöstmise asjus.

Põllutöominister **B. Rostfeldt:** Põllutöoministeerium otsustas Wängla mõisa rentnikule Pärnbaumile 1921 a. kewadeks rendilepingu üles ütelda, kuid ülesütlemiseks määratud mõisade nimekirja kokkuseadja eksituse läbi jäi Wängla mõis nimekirjast välja, mille järelduel Wängla rendileping üles ütlemata jäi. Mõis oli 1920 a. suwel planeeritud ja said selle peale 1921 a. algul kandidaadid üles seatud, kuid niihästi wallawalitsusele ja wallanõukogule, kui ka maasaajatele anti Läänemaa riigimaadeülema poolt teada, et Pärnbaumis käes olewast maast planeeritud talud alles 1922 a. 1. mail kandidaatidele välja antud saawad. Aprilli lõpul 1921 a. teatas Wigala ringkonnawalitseja riigimaadeülemale telefoniga, et Wängla mõisa peale määratud kandidaadid on Pärnbaumis käes olewat maad harima hakanud. Riigimaadeülem laskis ringkonnawalitsetjat veel uuesti maasaajatele teatada, et kohad alles 1922 a. kewadel välja antud wõiwad saada. Selle järele ilmusid maasaajad riigimaadeülema juurde ja teatasid, et Wigala wallawalitsus olla kohad neile kätte annud ja maad harima lubanud hakata ja sellest kinni pidades on nemad maad harinud ja saawad ka edasi harima. Riigimaadeülem teatas meestele, et wallawalitsusel õigust ei ole kohti välja anda ja et wastutus omawolilise maaharimise eest nende kanda jääb. Riigimaadeülema hoiatust arwele ei wõ-

tud. Wahe peal andis Pärnbaum, kellega leping maksew oli, asja kohtu lahendada, kes omawolilised maaharijad kohtadelt kõrwaldas. Käesolewa aasta kewadeks on Pärnbaumile rendileping üles öeldud ja saawad 1. mail kohad riigimaadeülema poolt maasaajatele välja antud, nagu see minewal kewadel lubatud.

Juhataja A. Kerem: Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

7. J. Wanja, E. Kägu ja O. Gustawson'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele õpilaste väljaheitmise kohta Pärnu ühisrealgümnaasiumis.

(Arupärimise-ettepaneku tekst: „Pärast keskkooli noorsookongressi Wiljandis s. a. hakkas haridusministeerium koolijuhatajatele, muuseas ka Pärnu ühisrealgümnaasiumi juhatajale igasuguseid määrusi ja eeskirju saatma, mis suurel määral õpetajate ja õpilaste wahekorda rikkusid. Nende määruste terawam ots oli just Pärnu kooliõpilaste wastu sihitud, olgugi et wiimastele nõndanimetatud Wiljandi wääratusi koguni wahe põhjust oli süüks panna. Haridusministeeriumi eeskirjades juhitakse õpetajate tähelpanu just selle peale, et kooliõpilased Pärnus ajaawat põrandaalust poliitikat, kuigi ministeerium mingisuguseid fakte ette ei too, mis „põrandaaluse poliitika“ selgeks teeksid ehk üldse tõendaksid, et Pärnus niisugust põrandaalust poliitikat aetakse.

Osa õpetajatest, kes oma kohustest samuti aru said, nagu haridusministeeriumi bürokraadid, otsisid juhust, et sihilikult wahekorda õpilastega terawaks ajada. Kui siis juhtus, et ühisrealgümnaasiumi 6-das klassis tunni ajal wääratuseta mineraal ära kadus, algasid suured juurdlused. Hakati kahtlustama mõnda õpilast, nagu oleks need meelega õpetaja kiuste mineraali ära wõtnud, ning lihtsate õpetajate kahtlustuste põhjal heideti kaks õpilast koolist välja; väljaheitmise motiweerimiseks toodi ühe õpilase kohta veel süüdistusi, millede hulgas ka figuureeriti hirmus kuritegu — aknaruudu katkitemine, siis, et see õpilane parandamata iseloomuga olewat, olgugi et senni ametlikult paberi (tunnistuse) peal ta „kord ja ülespidamine“ alati hea oli.

Seltsimeeste koolist väljawiskamine ilma ühegi mõjuwa põhjusega tekitas õpilaste keskel ärewust. Nad nõudsid väljaheidetute kooli tagasiwõtmist, teatasid,

et wastasel korral rahulikult õppimist jätkata ei wõi.

Õpenõukogu wõttis ühe õpilase kohta oma otsuse tagasi, suurepäralist kaswatuslist tingimist tehes, et see õpilane kunagi loodusõpetuse tundi minna ei tohi, kuid teise õpilase kohta tehtud otsus jäeti jõusse ja temale järele saadeti koolist wälja kaks 7-da klassi õpilast, kes õpilaste seletuse olid kokku seadnud.

Selle õpenõukogu otsuse lähemaks tagajärjeks oli õppimise seismajätmine reedel 10. märtsil 7-da ja 6-da ning osalt ka 5-da klasside õpilaste poolt. Käärimine oli suur ka teistes klassides ja 4-jas klass tahtis streikijatega ühineda niisama ka 5-da klassi koolijäänud õpilased, mis aga õpetajate poolt sel teel ära hoiti, et õpilased lukustatud uste taha pandi.

Streik kestis ka 11-dal märtsil edasi, kusjuures streikijate arw suurenes. Õpilastel oli üldine tahtmine koolitööd jälle alustada; saadeti koolijuhatusesse uus märkukiri, kus lubati kohe kooli ilmuda, kui kõigil wõimaldatud õppimisest osa wõtta. Kuid koolijuhatus ei tulnud sellele püüdele mingil moel wastu, waid kutsus pühapäewal 12. märtsil streikiwate õpilaste wanemate koosoleku kokku. Koosolek muutus tormiliseks, kui koolijuhatus ei lasknud õpilasi seletusega esineda. Alles 4-tunnilise nõudmise peale lasti wiimaks kooliõpilaste esitajad koosolekule. Kui asi igakülgsest oli läbi arutatud ja õpilaste wanemad ägedasti süüdistanud koolijuhatus, näis, et wiimane järele annab, ning wäljaheidetud õpilaste asja uuesti korrapäralisele uurimisele wõtab. Sellest teatud mõõdul rahustatud ilmusid õpilased esmaspäewal, 13. märtsil jälle kooli. Kuid siis ilmus kohale haridusministeeriumi ametnik Mikelsaar. Ilma, et see härra õpilasi oleks ära kuulunud, teatati tema poolt wiimastele, et nad kooliõpilaste nimekirjast maha kustutatud ja silmapilkselt peawad koolist lahkuma. Ühtlasi teatati, et need õpilased, kes soowiwad kooli tagasi astuda, peawad alandliku palwe kooli õpenõukogule sisse andma. Palwekirja ärawiimisel peab iga õpilane kõik ette kandma, mis tal streigist, selle osalistest ja „ässitajatest“ teada. Kui õpenõukogu wõimaliku leiab kedagi kooli tagasi wõtta, tuleb seks weel haridusministeeriumilt lõpulikku luba saada.

Niiwiisi wisati Pärnu ühisrealgümnaasiumist wälja ligi 150 õpilast.

Ülaltoodud asjaolude põhjal paneme ette pöörata Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1) Kas on Wabariigi Walitsus — seal hulgas ka tööerakonna ministrid solidaarsed haridusministeeriumiga ja selle bürokratidega Pärnu ühisrealgümnaasiumi 150 õpilase wäljawiskamise ja filtreerimise asjus?

2) Kui mitte, kas on walitsusel kawatsus 150 kooliõpilase õppimise takistajaid wastutusele wõtta?

Tallinnas, 29. märtsil 1922 a.

(Allkirjad) J. Wanja,
E. Kägu,
Oskar Gustawson.“)

Juhataja A. Kerem: Sõna on rkl. Wanja'l arupärimise põhjendamiseks.

J. Wanja (kom.): Wanasti oli olnud üks wäga waene ja teistest tagakiusatud inimene, kes ütles: laske lapsukesed minu juurde tulla, sest nende päralt on taewariik. (Naer.) Nüüd pidi meil Eestis olema mitte üks wäga waene ja mitte kellegist tagakiusatud inimene, kes ütles, et lapsed wälja mingi koolist, sest nemad on wäga wähe taewariigi wäärt. (Naer.) Nüüd oleks küsimine, kes nendest on suurem kristlane, kas see, kes lapsi enese juurde kutsus ja neid nii tähtsaks ja suurteks pidas, et taewariik nende tarwis on, wõi see kristlane, kes lapsi koolist wälja ajas. Seda otsustab seesama wäljaheidetud kooliõpilaste kogu. Mina siin seda küll ütelda ei tea, aga kindel on see, et meie koolist tahetakse teha niisugune asutus, kus kõige pealt tuleb teha kaitsepolitsei eksam läbi, ehk nuuskurite eksam; sest mõtelge ise, kõik wäljaheidetud lapsed annawad palwekirjad sisse, et neid kooli tagasi wõetaks, aga ometi ei wõeta mitte kõiki tagasi, sest anna enne oma seltsilised ja kaasõpilased ära, siis wast wõetakse wastu. Minu äranägemise järele niisuguseid asju tõepoolest olla ei tohi. See on hullem lugu, kui oli tsaariajal wõi õieti Kasso ja Schwartsi ajal. Nemad olid küll natukene tagasihooldikumad, sest nemad opereerisid seal, kus olid rohkem täiskaswanud õpilased, nagu üliõpilased. Meil algatakse aga selle asjaga õige noorelt peale, juba keskkooli wiendast klassist. Need õpilased pöörasid meie poole abipalumisega kõrwaldada niisuguseid wäärnähtusi. Sarnase süsteemi juures ei saa meie midagi selle wastu ette wõtta ja ma arwan, et imestada ka selle juures mi-

dagi ei ole, waid et sarnased asjad kaowad ühes selle walitsusega, kes seda süsteemi ülewal peab. Ma wõin ütelda, et juba teie endigi wõsud hakkawad meie poole pöörama, mis näitab, et teie süsteem isegi teie wõsudele ei meeldi. Wast ehk huwitab teid, kes see ülejooksik teie ridadest on. (W a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t : E i h u w i t a !) Kui teie just seda teada tahate saada, siis wõite posti pealt ärakirja küsida, sest ma usun kindlasti, et sellest kirjast ärakirju on. Et küsimusi ja wahejuhtumisi õpilaste ja õpetajate wahel lahendada, selleks pannakse isegi lapsed luku taha ja kui ka siis midagi teada ei saada, siis heidetakse lihtsalt terve klass wälja. Ehk jälle talitatakse nii, et lastakse mõnest tunnist osa wõtta, mõnest aga mitte. Minu arwates peaks laskma last igast tunnist osa wõtta, et ta rohkem areneks ning aru saaks õpetuse wiisidest, milles teda taheatakse õpetada ja kaswatada, wälja arwatud usuõpetuse tunnid, sest seal ikkagi midagi ei õpi. Ma panen ette seda arupärimist wastu wõtta.

Juhataja **A. Kerem:** Palun Riigikogu liikmeid, kes esitatud arupärimise-ettepanekut toetawad, kätt üles tõsta. (Loetakse häält.) Arupärimise-ettepanekut on toetanud kõigist 16 Riigikogu liiget, sellega on ta tagasi lükatud.

Riigikogu asub wahelejäänud päewakorrapunktide arutamisele. Sõna küsimiste peale wastamiseks on härra wälisministril.

8. Wälisministri wastus punkt 2. nimetatud J. Wanja küsimise peale ja E. Liwak'i küsimiste peale Wene näljahädaliste ning optantidelt ärawõetud kraami asjus. Wälisminister **A. Piip:** Austatud Riigikogu liikmed! Kui lubate, siis wastan ma kõikide küsimiste peale korraga.

Mis puutub Riigikogu liikme Wanja küsimisesse Poola, Soome, Läti ja Eesti esitajate konwerentsil tehtud lepingu kohta, siis ei ole ma seda küll enne läbi waadanud, kuid ma näen, et ma selle peale siiski otsekohe wastata wõin. Punkt esimese peale on wastus eitaw. Punkt teise peale, sõjakawatsuste suhtes nõukogude-Wenemaa wastu, pean ütleva, et see pole mitte diskonteeritud. Genua konwerentsi kohta pean ütleva, et seal otsustati koos töötada, mis otsus ka awal-

datud on. Punkt kolmanda kohta, — kas tegi konwerents mingisuguse otsuse tsaariaegsete wõlgade tasumise suhtes, ehk kas oli wõlatasumise küsimus üldse arutusel, pean ütleva, et mingisugust kindlat otsust selle kohta tehtud pole. Punkt neljanda kohta, miks ei kutsutud nõukogude-Wenemaa esitaja mitte algusest peale kohe konwerentsist osa wõtma, pean ütleva, et see konwerents oli kokku kutsutud juulikuus Helsingi konwerentsi otsuse järele, ja et sealt osa ei wõtnud Leedu, siis ei saanud ka nõukogude-Wenemaa sellest osa wõtta. Punkt wiienda kohta pean ütleva, et see konwerents peeti 4 Balti riigi wahel. Prantsusmaa ega teised suurriigid ei käi mitte Balti riikide hulka, nii ei saanud siis ka loomulikult nende esitajad konwerentsist osa wõtta. Sellega oleks siis rkl. Wanja küsimine wastatud.

Mis puutub rkl. Liwak'i küsimisesse Wene näljahädaliste suhtes, siis pean ütleva, et Balti riikide majanduslisel konwerentsil seda küsimust üldse ei puudutatud. Sellega langeb see küsimine ära.

Mis puutub rkl. Liwak'i teise küsimisesse, kas on tõsi, et hiljuti Moskwas Eesti ja Wene esitajate wahel leping tehti optantidelt Jamburis ärawõetud waranduse kohta ja mille sisu sarnaseks kujunenud on, et 50 wagunist kraamist wast poole waguni osa kõlbmata kraami kätte wõidawat saada, siis pean wastama, et mingisugust lepingut tehtud pole, waid tehti tehniline kokkulepe, millel ikkagi teine tähendus on, kui lepingul, mille järele Jamburis ärawõetud warandusi wälja anti. Teiste sealt ärawiidud waranduste tagasiandmise kohta töötab praegu Peeterburis erikommisjon, kes neid warandusi tagasiandmiseks sorteerib.

Sellega oleks siis esitatud küsimiste peale wastatud.

Juhataja **A. Kerem:** Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

9. J. Wanja, E. Käge ja O. Gustawson'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Aegna saare elanikkude wäljatõstmise kohta. (Arupärimise-ettepaneku tekst: „Aegna saare elanikud — kalamehed — saadawad juba mõni aeg ilma tagajärjeta palwekirjasid ja kaebtusi mitmesugustesse asutustesse. Nende seletuse sisu on järgmine:

„Aegna saare komandandi poolt öeldi

meile elukohad üles, nimelt peame meie 1. juuniks k. a. saarelt kogu oma kodakondsetega ja kraamiga välja kolima. Oleme sattunud seisukorda, millest meie pääseteed ei leia. Oleme põlised saare elanikud, kellele esiwanemad juba aastasajad saarel asunud; kuhugi pole meil minna, sest majandusline järg on meil wilets. Kalapüüniste ja muu kohalise siseseseade peale oleme oma pennid kulutanud, aga saarelt lahkudes kaotab see kõik oma wäärtuse, sest meil pole paika teada, kuhu wõiksime minna kalameesena. Majad, mis üles oleme ehitanud, peame samuti maha jätma.

Tsaariwalitsuse ajal õeldi ka meile üles, aga see sündis sõjaajal, ja siiski lasti keskealisi oma majadesse jääda kindlustöölistena. Kui enamlased oma walitsuse maksma panid, anti meile teada, et wõime oma perekonnad saarele tagasi tuua, mida ka tegime; ka anti meile hooned tagasi, mis tsaariajal ära wõeti. Samuti ei puutunud meid Saksa okkupatsiooni wõimud. Arusaamatu tuleb meil ette, et nüüd, kus iga wabariigi kodanik maad peab saama, meilt seegi ära wõetakse, mis meil on. Nii wõeti meilt 1919 a. Kresso saar ära, mis meil ja meie wanematel aastasajad rendil olnud ning anti teistele rendi peale (see sündis Kiiu mõisa walitsuse soowil).“ Aegna elanikud paluwad, et nad saarele elama lastaks jääda ning Kresso saar neile tagasi antaks.

Silmas pidades, et Aegna saare elanikkude wäljatõstmine on järjekorraline sõjawõimude wägiwald elanikkude wastu; et Aegna saare elanikud „harilikus korras“ mitte üheski walitsuse asutuses abi ei leia ja et siin otsekohese eluaseme õiguse rikkumisega tegemist, paneme Riigikogule ette pöörata lähemal koosolekul järgmise arupärimisega Wabariigi Walitsuse poole:

1) Missugused sõja ettewalmistamise tööd on käimas Aegna saarel, nii et sealt kõik elanikud välja tõstetakse?

2) Kas kawatseb walitsus Aegna saare elanikkude wäljatõstmist seisma panna?

3) Mis kawatseb walitsus ette wõtta, et Aegna saare elanikka kaitsta wastawate wõimude eest, et need Eesti wõimeestele omasel wiisil kätte ei tasuks nende peale kaebamise pärast?

Tallinnas, 29. märtsil 1922 a.

(Allkirjad) J. Wanja,

E. Kägu,

Oskar Gustawson.“)

Juhataja **A. Kerem**: Sõna arupärimise põhjendamiseks on rkl. Wanja'l.

J. Wanja (kom.): Selle arupärimise kohta on mul nii palju öelda: tsaariwalitsuse ajal aeti põlised elanikud Aegna saare pealt ära. Pärastine tööliste walitsus lasi nad jälle tagasi tulla. Sekendorfi aegne walitsus ei puudutanud neid. Nüüd aga 3 aastat peale Tartu rahulepingut ajawad Sootsi sõjawäeülemused neid iga nelja tuule poole minema. Panen ette seda arupärimist wastu wõtta.

Juhataja **A. Kerem**: Palun Riigikogu liikmeid, kes esitatud arupärimisettepanekut toetawad, kätt üles tõsta. (Loetakse häälili.) Poolt on 15 Riigikogu liiget, sellega on ettepanek tagasi lükatud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

10. J. Wanja, E. Kägu ja O. Gustawson'i arupärimisettepanek Wabariigi Walitsuse Riigikogu otsuse mittetäitmise kohta Riigikogu liigete Paula Järwe ja Sergei Andrejew'i wabastamise suhtes.

(Arupärimisettepaneku tekst: „Neil päewil otsustas Riigikogu, et Tallinna ametiühisuste kesknõukogu nimekirja järele Riigikogu liigeteks walitud Paula Järwele ja Sergei Andrejewile, kes Tallinna keskvangimajas sellepärast kinni peetakse, et nad kommunistid olewat, tuleb wõimal-

dada oma kohuste täitmisele asuda.

Riigikogu otsus on täiesti selge ja wastab põhiseaduse § 49-dale, kus seisab kirjutatud: „Riigikogul on õigus oma liigetele määratud wangistust wõi teist kitsendust edasi lükata kunni Riigikogu istungjärgu waheajani wõi wolituste lõpuni.“

Ometi on sõjaringkonna-kohus keeldunud Paula Järwe ja Sergei Andrejew'i wabastamisest. Nagu ajalehed teatawad, pöörawat sõjakohus Riigikohtu poole põhiseaduse seletuse järele, sest mainitud Riigikogu liikmed ei käiwat mitte põhiseaduse § 49 määruse alla, kuna nad siis, kui wahi alla wõeti, mitte pole olnud Riigikogu liikmed.

Sõjaringkonna-kohtu tegewuses jämedat seaduse rikkumist nähes, mis samasuguse ajajärgu algust tähendab, nagu seda nägime tsaariajal, kus senat walitsuse näpunäidete järele duuma õigusi

„maha seletas“, paneme Riigikogule ette lähemal koosolekul pöörata walitsuse poole järgmise arupärimisega;

1) On Wabariigi Walitsusel teada, et sõjaringkonna-kohus Riigikogu otsust Riigikogu liigete Paula Järwe ja Sergei Andrejewi wabastamise kohta mitte täitnud pole.?

2) Kui walitsusele see teada on, mida kawatseb ta oma kohtuwõimude wastu ette wõtta, et mitte need, waid Riigikogu oleks selle äramäärajaks, mis tale põhi-seaduse järele lubatud, mis mitte?

(Allkirjad) J. Wanja,
E. Kägu,
Oskar Gustawson.“)

Juhataja **A. Kerem**: Sõna on arupärimise põhjendamiseks rkl. Wanja'l.

J. Wanja (kom.): Nagu teie juba teate, otsustas Riigikogu neid Riigikogu liikmeid wangist wabastada, et nad wõiks oma ülesannete täitmisele Riigikogusse tulla. Seda otsust ei ole aga mitte täidetud. Siin oleks nüüd küsimus, missugune on meie riigis kõrgem instants, kas kohus wõi Riigikogu. (Sõjaminister J. Soots: Nad on paralleelsed wõimud.) Ma ütlen, et nad seda mitte ei ole, sest põhiseaduses on ette nähtud, et Riigikogu kõrgem wõim on. Parlament on seesama, mis rahwas ise. Ta wõib oma liikmeid wabastada ja kusagil seaduses pole öeldud, et Riigikogu otsust kohus wõi mõni üksik isik muuta wõiks. Siin lüüakse nähtawasti parlamendi peale käega. Lugesin eile „Teatajast“, et praegu seadus arutusel olla, mille järele tsiwiilwõimud wõiwad endile sõjawäewõimused abiks kutsuda. Wäga wiisakalt lisatakse weel juurde, et see eelnõu on kokku seatud Wene sellekohaste seaduste põhjal. (Wahelhüüe: Teile oleks see wäga armas.) Meile oleks see wäga armas, kui seal taganõtet ei peituks, mis näitab, et meil keiserlik wõim omale jalgu alla ajab. Praegu peetakse meil ühe inimese arwamist kõrgemaks kui terve rahwa oma. Wene ajal wõis ka senat wastu duuma tahtmist tsaari arwamise heaks kiita. Meil on seesamane lugu. See on teine fakt, et meil keiser tulemas on. Kindel on ka see, et kõrgema wõimu otsust ka mitte Riigikohus ei tohi ümber lükata. Nähtawasti wõib meie parlament isegi oma otsuste peale

käega lüüa ja selle poolt hääletada, et Päts ise keiser oleks.

Juhataja **A. Kerem**: Palun Riigiwanema nime pilkawalt mitte tarwitada.

J. Wanja (kom.): Ma ei taha pikemalt enam kõneleda, sest wastasel korral juhtun ehk jälle mõne nime wõõriti wälja ütleva. Panen ette arupärimist wastu wõtta.

Juhataja **A. Kerem**: Palun Riigikogu liikmeid, kes esitatud arupärimise ettepanekut toetawad, kätt üles tõsta. (Loetakse hääli.) Poolt on 19 Riigikogu liiget — sellega on arupärimine tagasi lükatud. Sõna on korra kohta rkl. Keerdo'l.

P. Keerdo (is.): Ma arwan, et niisugune eelarwe arutamise wiis ikkagi ei lähe ja panen ette praegust koosolekut ära lõpetada, kunni koosolijate närwid rahustatud. (Naer. A. Weiler (töer.): Sellel poisil on küll närwid rikis!) Teil on nad wist küll sündimisest saadik rikis. (Juhataja helistab.)

Juhataja **A. Kerem**: On ettepanek tehtud koosolekut lõpetada ja seda ettepanekut kinniselt hääletada. Et teist ettepanekut tehtud ei ole, siis asun hääletamisele. Palun sedelid wälja jagada. (Sekretäär A. Tupits jagab sedelid.) Palun neid, kes koosoleku lõpetamise poolt on, kirjutada „poolt“, ja kes koosoleku lõpetamise wastu on, kirjutada „wastu“. Sedelid palun isiklikult ära anda. (Antakse sedelid.) Kas kõik on oma sedelid ära annud? Kas tehakse ettepanekuid lugemise korra kohta? Sõna on rkl. Gustawson'il.

O. Gustawson (is.): Ma konstateerin kõige pealt ühte, et meil siin eile ja täna ette tulnud mitmed wõõriti juhtumised ning arusaamatused, ja et parema tiwa meeoleolu neid ka weel tänagi eelolewal päewakorral arutamise ajal eeldada lubab, sellepärast teen ettepaneku häältelugemiseks walida komisjon ja sinna komisjoni walida igast rühmast üks esitaja. Panen ette minu ettepanekut kinniselt hääletada.

Juhataja **A. Kerem**: Rkl. Gustawson on järgmise ettepaneku teinud: „Hääletamise komisjoni igast rühmast üks. Ettepanek hääletada kinniselt.“ Teine ettepanek on — seda ettepanekut, kom-

misjoni walida, nimeliselt hääletada. Ma palun neid, kes nimelise hääletamise poolt, kätt üles tõsta. Ma konstateerin, et kindlasti rohkem kui $\frac{1}{2}$ on nimelise hääletamise poolt, sellepärast asun nimelisele hääletamisele. (Hääletatakse.) See ettepanek on saanud poolt — 13, vastu — 45 häält, sellega tagasi lükatud. Palun siis neid, kes selle poolt, et juhataja hääled kindlaks teeb, kätt üles tõsta. — Nähtawana muusega on see ettepanek wastu wõetud.

(Juhataja **A. Kerem** loeb sedelid.) Ettepanek koosolekut lõpetada on 47 häälega, 13 vastu, 2 erapooletuks jäämisel tagasi lükatud. Sõna on korra kohta rkl. Kägu'l.

E. Kägu (kom.): Silmas pidades seda, et eelarwe arutamine igatahes pikale wenib ja et härradele aega anda teed juua ja natukene puhata, teen ettepaneku 5-e minutist waheaega määrata, ja minu ettepanekut kinniselt hääletada.

Juhataja **A. Kerem**: Rkl. Kägu poolt on ettepanek tehtud waheaega määrata, ja seda ettepanekut kinniselt hääletada. (O. Amberg (kristl.): Teen ettepaneku nimeliselt hääletada.) Teine ettepanek on — nimeliselt hääletada. Palun neid, kes nimelise hääletamise poolt, kätt üles tõsta. Ma konstateerin, et nimelise hääletamise poolt on kindlasti üle $\frac{1}{2}$ Riigikogu liikmetest, asun nimelisele hääletamisele. (Hääletatakse.)

Hääletamise tagajärjed on järgmised: ettepanek on 48 häälega 13 vastu olemisel ja 2 erapooletuks jäämisel tagasi lükatud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

11. Seadus Eesti, Soome, Läti ja Poola wahel tehtud poliitilise lepingu kinnitamise kohta. — I lugemisel.

Wälisasjade komisjoni aruandja **J. Laidoner**: Wäga lugupeetud Riigikogu liikmed! Riigikogule on esitatud seaduseelnõu lepingu ratifitseerimiseks, mis on tehtud Eesti, Soome, Läti ja Poola wahel Warssawis. Mina arwan, et see leping on kõigile teada, sest

tema on ajakirjanduses juba ilmunud,

tema kohta on juba enne lepingu tegemist wäga palju räägitud ja kirjutatud, ja on ka peale lepingu tegemist teda arwustatud. Hinnates seda lepingut, peab tunnistama, et see on esimene suurem samm nende uute riikide wahel sidemete loomiseks, mis on tekkinud endise Wene keisririigi piirides, Wenemaa ja Euroopa wahel. Igaühele on arusaadaw selle sammu tähtsus. See on suureks garantiiks, et kõigi nende riikide wahel tekkiwad küsimused saawad lahendatud kas sellekohaste lepingutega, ehk jälle, kui lepinguid ei ole ja kui tülküsimused tekiwad, siis saawad nad lahendatud mitte sõjariistadega, waid wahekohtuga. Teiseks arwan mina, et see leping on esimeseks sammuks, et wiimaks need riigid omawahel sellekohase kaitselepingu loowad, mis igatahes aitab ära hoida sõdasid, ja mis annab garantiid selleks, et need riigid ja rahwad jälle ei satuks sõjakeerdu ja et need maad ei saaks sõjatallermaaks.

Mina isiklikult lisaks weel juurde, et oleks soowitaw, et tulewikus meie nääkaugele jõuaks, et meie ligem naaber idas ka oleks meiega sellekohaste lepingutega seotud. Sinna poole peaks sihtima ka meie wälispoliitika. Kui palju seda aga praegu teostada saab, see on alles küsimus, aga igatahes mina arwan, et meie wälispoliitika peab sinnapoole püüdma, et side meie ja teiste Balti riikide wahel saaks wõimalikult tihedalt sõlmitud, ja et tulewikus, nagu ma juba tähendasin, meie ka oma suure naabriiriigiga, kui ühesugusega, saaks sellekohase lepinguga seotud. Kõike seda kokku wõttes teen ettepaneku seda seaduseelnõu I lugemisel wastu wõtta.

E. Jonas (is.): Eelkõneleja juhtis tähelpanu selle peale, et sarnaste rahwuwaheliste lepingutega on wõimalik ära hoida tülide ja konfliktide tekkimise puhul sõjariistus kokkupõrkamisi. Eriti juhtis eelkõneleja tähelpanu selle peale, et wahekorrad meil naabritega peaksid laimatud olema.

Mina peataksin kõige pealt pisut selle juures, kas lepingute kaudu on üldse wõimalik praeguse kapitalistliku korra juures ära hoida sõjariistus kokkupõrkamisi. Meie teame, et ka enne ilmasõda peeti konwerentse, olid wahekohtud, kus pidid arutusele tulema tülküsimused riikide wahel. Tehti pikad, põhjalikud lepingud, aga need lepingud warisesid kokku, niipea kui päewakorrale kerkisid üksikute maade kapitalistlikkude rühmade huwid,

sest riigid astusid välja nende kapitalistlikkude rühmade kaitsjatena. Just 1914 a., kui ilmasõda lahti puhkes, wõisime näha, kui wähe üldse hoolitakse rahwuswahelistest lepingutest, ja riigid, kes neile lepingutele alla olid kirjutanud, rikkusid neid kõige jämedamalt ja asusid oma kapitalistide pilli järele sõjajõuga seda teostama, mida kirjutas ette kapitalistlik ahnus.

Kui nüüd peale ilmasõja riigid on sunnitud otsima teid, kuidas parandada majanduslikku olukorda, mis ilmasõja kestel on, nii ütelda, laastatud ja häwitatud, siis teame meie, et nende teede otsimiste juures ei juhi siiski konwerentsidest osawõtjaid mitte soow inimkonna hea käekäigu kindlustamiseks midagi teha, waid see on otsast peale endise naljamängu algamine, mis lõpeb sama kurwalt kui 1914 aastal.

Konwerentsidele minnakse meeldiwate nägudega ja peetakse magusaid kõnesid, selle juures on aga igal mehel puss selja taga ja meeles ning mõttes ainuke plaan, kuidas üle lüüa ja tüssata seda oma lepinglast, kellega ühe laua taga istutakse.

Konwerentse on peetud küll ka sarnaseid, millede otstarb öeldi olewat tegelik sõjariistade wähendamine. Aga selle asemel näeme meie tegelikka sõjariistade suurendamiskawasid ja üldse militarismi kaswamist. Riigi eelarwe arutamise puhul wõrreldi siin kõnetoolil meie eelarwet teiste maade eelarwetega ja teie wõisite kuulda, kuidas igalpool suuri summe määratakse sõjawäe jaoks.

Kui nüüd kapitalistlikkudel maadel oleks tõepoolest nõu ja tahtmine sõdadele lõppu teha, siis oleks loomulik, kui et nemad eestkätt asuksid eelarweid wastawalt korraldama, määrates demobiliseerimise ja desarmeerimise peale wäikseid summe. Aga seda teie mitte ei näe.

Tulles weel kord tagasi Washingtoni konwerentsi juurde ja tuletades meelde selle konwerentsi puhul tehtud suuri sõnu, peab minu arwates tunnistama, et suurte sõnade taga ei olnud muud midagi, kui ainult soow tüssata konwerentsist osawõtjate riikide töörahvast. On selge, et walitsused saawad aru ja tunnewad, et 1914 aastal alganud ja neli aastat kestnud sõda on sedawõrd luusse ja lihasse lõiganud proletaarlistele rahwakihtidele, et nad on waenulikuks muutunud imperialistliku poliitika wastu. Sõda on nendele selgeks teinud, et „isamaa päästjad“,

kes saatsid isamaa nimel miljonid tööliisid werd walama, ise aga selja taga prassisid ja lõbutsesid, on ajanud oma taskuhuwisid taga. Nende proletaarliste kihtide keskel kaswab ka rahulolematu sarnase poliitika wastu, mis wiib paratamatult jälle uuele sõjale. Wähe weel sellest. Meie teame, et isegi sarnased töölisteühisused, nagu seda on need, kes kuulwad teise internatsionaali alla ja kes hääletasid 1914 aastal sõjariistade tarwitusele wõtmise poolt, — isegi nendes kihtides on, ma ei ütle, et põhjalik murrang, aga siiski teataw pöörang olnud. Need lühikesed teated, mis senni saadud, kõnlewad, et on otsuseks tehtud üldise sõja lahtipuhkemise puhul üldine streik välja kuulutada, et takistada sõda.

Loomulik, et siis sarnase konjunktuuri juures kodanlised rühmad, kes ikka ja alati ennast tüssamise abil ülewal hoiawad, nagu meie nägime Eesti wabariigi alguseski, kus lubati laiadele hulkadele suuri sotsiaalseid uuendusi, et wõita poolehoidu ja töölistehulkasid huwitatuks teha nende sõjaliste awantüüride wastu — katsuwad nüüd jälle konwerentsidel palju ja ilusasti rahust rääkida, kaunisõnalisi lepinguidki teha — töörahwa rahustamiseks. Kui aga möödas konwerents ja temast osawõtjad laiali läinud, jätkatakse rahulikult wana poliitikat. Sõnade juurest tegude juurde üleminekut pole meie näinud, kui wahest maha arwata mõne kõlbmata laewa hukkamine jne. Selle eest töötatakse aga weel suurema hooga sõjariistade uuendamise ja täiendamise kallal. Mis mõte on siis paberilisel lepingul, kui iga imperialistlik riik ülimaks wäärtuseks ja wahekordade määrajaks peab sõjalise jõu.

Aruandja seletas siin, et Warssawis, konwerentsil, tehtud leping meid sõjariistade kokkupõrke eest kaitseb — eriti Ida naabri suhtes.

Kui aga tähele panna Ida naabri arwamist Warssawi kongressist, siis peab rõhutama, et see kongress aitas rohkem sõbralikku wahekorda lõhkuda, kui kindlustada. Seal pool waadati ja, peab ütlemata täie õigusega, selle kongressi, kui waenuawalduse peale Wenemaa wastu. Kui see poleks õige, siis jääks arusaamatuks, miks sinna ei kutsutud ka Wenemaa esitajat, nagu seda hiljem Wenemaa protestide mõjul Riias kokkukutsutud konwerentsil tehti. (A. Weiler (töer.): Meie diplomaadid on targemad!). Kui

tahetakse luua head wahekorda kõikide naabririikidega, siis peab teistsugust poliitikat ajama, kui senni seda on tehtud. Minu arwates tuleks aga head wahekorda eestkätt just Ida naabriga luua. Ja kui seda tahetakse teha, siis ei tuleks meil seda lepingut, mille teraw ots just Wenemaa wastu sihitud, mitte ratifitseerida. (Wahelhüüe: Punane karusaitgedaks!). Sellepärast teen mina iseseiswa sotsialistlise rühma nimel ettepaneku... (Wahelhüüe: Kommunistide poolt ka!)... seda lepingut jätta ratifitseerimata ja see ettepanek kinniselt hääletamisele panna.

Juhataja A. Kerem: Sõna on korra kohta rkl. Gustawson'il.

O. Gustawson (is.): Eile ja täna süüdistatakse meid, et meie segada Riigikogu tööd. Meie ütlesime juba eile teile, mis põhjustel meie oma töötakistust oleme alganud. Meie näitasime eile juba, et on olemas terve rida töökaitse-seadusi, mis kas hoopis tagasi lükatud wõi maha maetud komisjonidesse. Sarnase jõhkra hoolimatuse wastu... (Wahelhüüe: Need on ka hoolimata kokku seatud)... protesteerime meie. Oleme siin selle klassi eest wäljas, kelle Riigivanem oma eelarwekõnes hoopis unustas ja kelle kohta ta ei öelnud ainustki sõna. (A. Weiler (töer.): Patukahetsejale antakse andeks!) Ma arwan, et härrad keskel ja paremal tiival selle klassi ometi siiski üles otsima peawad. (Paremalt poolt: Nii kaua kui nad tagasi poewad). Sellepärast teen ettepaneku koosolek lõpetada ja see ettepanek kinniselt hääletada.

Juhataja A. Kerem: Ette on pandud: 1) koosolekut lõpetada ja 2) seda ettepanekut kinniselt hääletada. (Wahelhüüe: Nimeliselt!). On ette pandud nimeliselt hääletada. Palun neid Riigikogu liikmeid kätt üles tõsta, kes nimelise hääletamise poolt on. (Loetakse hääli.) Nimelist hääletamist on toetanud 35 Riigikogu liiget — seega on otsustatud nimeliselt hääletada. (Hääletatakse.) Koosoleku lõpetamise ettepanek on 44 häällega, 12 wastu, 1 erapooletuks jäämisel tagasi lükatud.

M. Martna (sd.): Lepingu kawa ei sisalda, kui meie ridade wahelt ei taha

lugeda, mitte seda, mida komisjoni aruandja siin ette tõi. Lepingu kawas ei leia meie selle kohta mitte midagi, et see leping meid sõjaliste hädaohtude wastu kaitsma peaks. Kui seletatakse, et see, mis poolest kokku on lepitud, on ühenduses sõjaküsimusega, et seal juures igatahes ka sõja peale peab mõtlema, siis on leping wäga keeruline. Iga tülküsimus ei tohi mitte ka sõjaküsimus olla! Sellesamas asjas tõstsin ma küsimuse üles, mille peale wälisminister Piip seletas, et lepingu tegemise juures ei ole teistel — peale Balti riikide — see on liitriikidel mingisugust osawõtmist. „Eta“ teatas aga tunaeile, et Poola wälisminister sellest lepingust Pariisis kõnelenud ja ütelnud, et Warssawi leping on õieti osa wõi järk, lüli Prantsuse ja Poola wahelisest lepingust. Sellest ei ole meie lepingus midagi öeldud ja meie wälisminister ei lausunud ka sellest mitte midagi. Teie wabandate, ma kaldun rohkem selle poole, et Poola wälisminister lepingut õigemini seletas, ma usun seda vähemalt. Ja seda ei wõi mitte tühiseks pidada, mis nii tähtis härra maailma keskkohas, Pariisis, ütles. Ma ütlen, seda taheti just Pariisis ütelda, kellega Poolal juba waremalt poliitiline leping walmis oli, ja seda taheti just sellepärast Genua konverentsi eelõhtul Pariisis ütelda, et see kaugele maailma kostma pidi. Öeldud on kahtlemata weel rohkem, kui „Eta“ meile teada andis, sest harilikult ei anta ju telegraafi agentuuride poolt sõnumid mitte wäga pikalt edasi. Igatahes andis aga „Eta“ meile teada, et Poola wälisminister seda oli öelnud, et Balti riikide wahel tehtud Warssawi leping on „lüli sellest lepingust, mis Poola ja Prantsuse wahel juba waremalt tehtud“ ja et selle „lepingu ulatust praegu weel õieti hinnata ei wõi, waid et selle ulatus alles teiste järgnewate lepingute tagajärjel awalikuks wõib saada“. Meie rühm ja minu partei oleme alati ausate, rahukindlustawate lepingute poolt. Oleme alati seda Balti riikide wahel soowinud ja näeksime seda ka praegu heameelega. Aga juba see asjaolu, mille peale ma siin tähelepanu juhin, näitab, et siin mitte täielik üksmeel ei walitse. Poola wälisminister seletab seda lepingut teisiti kui meie wälisminister. Peale selle tuleb meil meeles pidada, et Leedu wälisminister oma parlamendis seda lepingut awalikult Leedule waenulikuks nimetas. Edasi tuleks siin ka seda silmas pidada, kuidas seda lepingut teiste parlamentide

poolt vastu wõetakse. Lätis on suur hääletarw lepingu ratifitseerimise vastu olnud. Soomemaal on ratifitseerimise küsimus praegu päewakorral, otsustamine lükatakse aga Genua konwerentsi lõpuni edasi, sest soomlased arwawad, et Genua konwerents mõndagi selgust tuua wõiks ja et peale Genua konwerentsi kergem oleks lepingu tõsist iseloomu arwustada, wõi näha, kas seda kinnitada tuleb wõi mitte. Mina ootaksin nüüd, et wälisminister eriti sellest lahkuminekust Poola ja meie wälisministri wahel kõneleks ja selle põhjuse ära seletaks. Ja kui ma selle ära olen kuulnud, siis alles teeksin ma omalt poolt ettepaneku.

Juhataja A. Kerem: Korra kohta on sõna rkl. Kägu'l.

E. Kägu (kom.): Eile peksite meid koosolekult wälja. (Paremalt poolt: Läksite ise paraadimarsis. Juhataja kõlistab.) Nagu ma juba enne toonitasin, siis ei tuleks mitte koosolekut lõpetada, waid waheaeg määrata, nimelt sellepärast, et niisuguse töö juures inimene ei saa mitte ainult pealtwaataja olla, waid tema närwid on pingul ja peaks puhkust saama. Närwide rahustamiseks panen ette 30 minutulist waheaega määrata. (Wahelhüüe: Lähete Kingissepa juurde aru pidama!) Aitäh juhatus eest!

Juhataja A. Kerem: Korra kohta on sõna rkl. Keerdo'l.

P. Keerdo (is.): Eile leidis Riigikogu juhatus haawawa olewat...

Juhataja A. Kerem: Riigikogu liige Keerdo, see ei käi korra kohta, seda peate teises korras tegema.

P. Keerdo (is.): Ma tahtsin ainult protesteerida juhatus eegewuse vastu.

Juhataja A. Kerem: Riigikogu liige Keerdo, teist korda hoiatan Teid. — Wõtan Teilt sõna ära.

Riigikogu liikme Kägu poolt on ettepanek tehtud ta ettepanekut kinniselt hääletada. (Hüüded: Nimeliselt.) Palun neid, kes nimelise hääletamise poolt on, kätt üles tõsta. Täna. Rohkem, kui $\frac{1}{2}$ Riigikogu liigetest toetawad nimelist hääletamist, sellega on nimelise hääletamise ettepanek vastu wõetud. Asun nimelisel hääletamisele. (Wahelhüüe P. Keerdo (is.) poolt.) Riigikogu liige Keerdo,

ma kutsun Teid korrale. (Hääletatakse.) Ettepanek on 41 häälega, 10 vastu ja 1 erapooletuks jäämisel tagasi lükatud.

Wälisminister A. Piip: Austatud Riigikogu liikmed! Nagu aruandja juba teatas, on see leping tehtud rahukindlustamiseks. Ma kuulsin neid negatiivseid arutusi, mis härra Jonas ette tõi lepingute vastu üldse ja riikide omawaheliste asjade rahulise lahendamise wiisi vastu. Ma leidsin neis õige suure sarnaduse mõttega, mida omal ajal Haagi rahukonwerentsil Saksa keisri esitaja ette tõi.

Mis puutub nüüd praegusesse lepingusse, siis on tema oluline punkt artikkel 6, mis ütleb, et lepinguosalised riigid kohustawad kõik omawahelised tüliasjad rahulikult teel ära õiendama. See on rahu garantii, millest siin aruandja rääkis ja see oleks küllalt põhjuseks, et alla kriipsutada selle artikli määratud tähtsust. Teie teate wäga hästi, et meil, nagu igal, on naabri- tega mõni wäikene omawaheline arusaamatus. Kui meie aga neid mitte ei taha rahulisel teel õiendada, siis oleksime wäga raskest seisukorras oma wälise kindlustuse mõttes. Kui meie aga algusest peale wõtame kohustuse, et meie omawahelised sekeldused rahulisel teel ära õiendame, siis on sel lepingul määratu suur tähtsus. Enne sõda oli ka lepinguid olemas, kuid wahe nende ja praeguse lepingu wahel on suur. Sel ajal ei antud mitte wahekohtu kätte kõik tüliasjad õiendada, waid ainult mõned üksikud. Praegune leping on aga suur samm edasi ses suhtes ja seda wõiks nimetada sundusliseks wahekohtuks. Seda kohustust on suur hulk riikisid juba omaks wõtnud rahwuswahelise kohtu juures, ja ma ei näe mitte põhjust selleks, et meie mitte ei peaks sarnast kohustust omawahel maksma panema... Meie omawahelised segadused on wõrdlemisi wäikesed, kuid rahu läbi wõimaldame oma iseseiswuse arenemist. Kui meie waatame selle lepingu sisu lähemalt, siis näeme, et ta omawahelise awaliku poliitika wahekorra maksma paneb. Artikkel 3 ütleb, et kõik lepingud, mis riikidel on, saawad nüüdsest peale otsekohe teistele riikidele teada antud. See on seesama garantii, mis rahwasteliidu põhikirjas ette nähtud, selles lepingus aga palju suurema ja alalise tähtsuse omandanud. Kui wõtta seda lepingut algusest peale, siis ei saa keegi ei ühegi punkti vastu waielda, olgu see kõige pahempoolsem, wõi kes tahes

ja mina ei saa mitte aru sellest põhjusest, mis sunniks seda lepingut ratifitseerimata jätma. Pean ütleva, et asi mitte niisugune ei ole, kui seda siin seletati. Warsawi konverents kutsuti kokku, kui harilik järjekorraline Balti riikide konverents. Pean ütleva, et Wenemaa tõesti avaldas soovi sellest osa võtta, kuid et sellele konverentsile ka Leedu ei olnud kutsutud, ei leidnud kokkukutsuja võimalikuks Wenet juurde võtta. Riia nõupidamine ei kutsutud mitte selleks kokku, et seal nüüd Wene ähwardusi tasa teha, vaid ta kutsuti kokku Wene soovil ja ettepanekul, kuid mitte selle pärast, et nüüd Wenemaale järele anda, või kartma löömise pärast, sest et meil ei ole mingisugust põhjust kartmiseks. Riia nõupidamine sai kokku kutsutud sellepärast, et tahtsime otsekohesesse ühendusse astuda nõukogude-Wenemaaga. Kui meie võtame nüüd Riia konverentsi, millest olid kutsutud osa võtma kõik Balti riigid ja ka Wenemaa, siis peab ütleva, et Riia konverents jätkas ainult Warsawi konverentsi tööd ja fikseeris seda. Kõige selle põhjal võin ma veel korra ütelda, et selle lepingu sisu pole muud kui rahulise arenemise võimaluse fikseerimine.

Rahvasaadik Martna tuletas meelde Skirmunti kõnet Pariisis. Pean ütleva, et see kõne mul praegu käes ei ole ja ajalehtede üleandmised ei ole alati mitte küllalt täpiped, et võiksime nende peal baseerida. Mina vähemalt võin nii aru saada, et Poola, kui Kesk-Euroopa riik, tegi lepinguid ühe ja teise riigiga, näituseks, Prantsusmaaga, Rumeeniaga, Tsheho-Slowaakiaga jne. Senni puudusid aga Poolal igasugused lepingulised ühendused põhjapoolsete riikidega. See leping täidab selle puuduse. Mina võin kategooriliselt ütelda, et seda lepingut tuleb võtta nii, nagu ta on, kui puhas, selge ja täiesti arusaadav leping, millest mingisugust tagamõtet otsida pole. Soomes on, niipalju kui mina tean, selle lepingu vastu need, kes põhimõtteliselt on selle vastu, et Poolaga mingisugust kokkulepet teha, sõprusest Saksa vastu. See leping ei ole mingil tingimisel agressiivne, ei sisalda mingisuguseid toone, ei Wene ega Saksa vastu, ta on täitsa rahuline leping, millega meie oma wahekordi tahame rajada rahuswahelise poliitilise õiguse alusele. Meie peame selleks ise kindla bloki looma, et arusaamatused, mis riikide wahel ette juhtuksid tulema, rahulisel teel lahendud saaksid. Üldse on see

leping rahwamasside huvides ja peaks just toetust leidma töölisteesitajate poolt, mispärast mind ka imestama sunnib asjaolu, et töölisteesitajad siin selle lepingu vastu räägivad. See leping püüab ju eemale hoida weriseid konflikte riikide wahel. (J. Piiskar (is.): Seda ei saa enne, kui töölised wõidul. Müra ja ägedad hüüded paremal pool.) Lisan veel juurde, et selle lepingu perspektiivis on, et kui ühele riigile teatamata kallale tungitakse, siis teised lepingus olevad riigid omawahel sõbraliku wahekorra alal hoiawad ja wastawate abinõude tarwitusele wõtmise üle nõu peawad. Sellepärast oleks minu soov, et Riigikogu selle lepingu ühel häälel ratifitseeriks, kuna see leping baseerub rahu alusel ja ei ole mingil kombel sihitud ei Wene ega Saksa vastu. Nii palju, kui mina Wene välispoliitiliste esitajatega selle üle rääkinud olen, ei ole Wene välispoliitika juhtide poolt selle lepingu vastu mingisugust protesti olnud. Loodan, et leping ratifitseerimist leiab.

Juhataja **A. Kerem**: Rkl. Jürman'i poolt on sisse tulnud ettepanek — läbirääkimised selle lepingu kohta lõpetada. Sõna on rkl. Gustawson'il korra kohta.

O. Gustawson (is.): Minul tuleb meelde üks lugu raamatust, mida tunneb väga hästi rkl. Lattik, see lugu, milles räägitakse lesknaisest, kes wahetpidamata ülekohtusele kohtumõistjale igapäew peale käis senni, kui kohtumõistja wiimaks ära tüdinedes, tema palwet täitis. Samuti peab ka Eesti töölisteklass nõudma, et tema õigustatud nõuded täidetak. Ma ei taha aga öelda, et Eesti töölisteklass peaks olema kui lesknaine, kes palub. Ei, Eesti töölisteklassil on õigus nõuda, seda mis tema oma! Töölisteklass saab nii kaua nõudes peale käima, kunni teie, kes te siin paremal pool istute, tööliste vastu peate tulema, niikaua jätkame meie — töölisteesitajad — oma ettepanekuid. (O. Amberg (kristl.): Teie ei ole töölisteesitajad!) Teen ettepaneku koosolek lõpetada ja seda ettepanekut hääletada kinniselt.

Juhataja **A. Kerem**: Sõna on rkl. Jonas'el hääletamise korra kohta.

E. Jonas (is.): Teen ettepaneku läbirääkimiste lõpetamise ettepanekut kinniselt hääletada.

Juhataja A. Kerem: On ettepanek tehtud — ettepanekut — läbirääkimisi lõpetada — kinniselt hääletada. (O. Amberg (kristl.): Palun nimeliselt hääletada.) Teine ettepanek on nimeliselt hääletada. Palun neid Riigikogu liikmeid, kes nimelise hääletamise poolt on, kätt üles tõsta. Ma konstateerin, et enam kui $\frac{1}{2}$ on selle poolt, et ettepanekut nimeliselt hääletada. (Hääletatakse.) Selle ettepaneku poolt on 27 häält, vastu 27 häält, sellega tagasi lükatud.

Teine ettepanek on koosolekut lõpetada ja seda ettepanekut kinniselt hääletada. (Hüüded: Nimeliselt). On ettepanek tehtud nimeliselt hääletada. Palun neid, kes nimelise hääletamise poolt on, kätt üles tõsta. Täna. Rohkem kui $\frac{1}{2}$ Riigikogu liigetest toetavad nimelist hääletamist, sellepärast panen ettepaneku — koosoleku lõpetada — nimelisele hääletamisele. Asun hääletamisele. (E. Jonas (is.): Palun faktiliseks märkuseks sõna.) Praegu on hääletamine, ei saa sõna anda. (Hääletatakse.)

Rkl. Gustawson'i ettepanek koosolekut lõpetada on 43 häälega 11 vastu tagasi lükatud.

Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Jonas'el.

E. Jonas (is.): Faktilise märkusena on mul õiendada seda, et ma eksikombel rkl. Johanson'i nime oma nimeks pidasin ja rkl. Johanson'i nimel „poolt“ vastasin.

J. Piiskar (is.): Härra välisminister tähendas praegu päewakorral olewa poliitilise lepingu kohta, mis on tehtud Eesti, Läti, Soome ja Poola vahel, et see leping olla riikide vahelises läbikäimises suur samm edasi ja tähendada seda, et nüüd rahulikul teel lahendatakse kõik tüliküsimused, mis ilma sarnase lepinguta võiks saada tüliõunaks riikide vahel ja isegi sõjalisi kokkupõrkamisi esile kutsuda. Ta ülistas seda lepingut väga. Mina arwan aga, et see leping sellel kujul, nagu ta Riigikogule esitatud, on ainult üks diplomaatiline akt, mis näitab, et on 9 artiklile neljas eksemplaris 4. märtsil 1922 a. Warssawis 4 riigi välisministrite poolt ise oma käega alla kirjutatud. Kui aga võtta seda akti sisuliselt, siis peab ütleva, et tema üks väga paberline akt on. Selles lepingus ei leidu küll muud,

kui rida diplomaatliisi lauseid, mis mitte mingisuguseid tagajärgi ei anna, ega võigi anda. Waatame nüüd ligemalt üksikuid artikleid. Artikkel 2 kõneleb, et konverentsil esitatud walitsused kohustuvad ei ühtegi lepingut tegema, mis otsekoheselt ehk kaudselt vastu käib ühele nende riikide seast. Nüüd on küsimus, missugune leping käib otsekoheselt või kaudselt vastu ühele riigile. See on igitahes üks väga diplomaatiline ütetus. Ma saaks aru, oleks seal öeldud seda ainult nende lepingute kohta, mis otsekohe kellegi riigi huwidele vastu käiwad. Seal võiks juba leida teatawaid piiriseid, et teataw leping käib otsekoheselt vastu sellele või teisele riigile. Aga ütelve, missugune leping ei käi mitte kaudselt vastu. Ütleme, näituseks, Läti teeb oma raudteede ja sadamate kasutamise suhtes teataw lepingu, mis võimaldab Wenemaale minewat transiiti tõmmata Riiga. Kas see leping käib Eestile vastu või ei käi? Minu arwates ta käib. Ja kui siis ütelda, et riigid kohustuvad niisuguseid lepinguid mitte tegema, siis tähendab see seda, et nende riikide vahel peab kaduma igasugune majandusline wõistlus. Minu teada on aga Balti riigid täitsa ühesugustes tingimistes, nemad ei ole kaubawahetajad riigid. Nad on väga ühesugustes oludes wälja kujunenud riigikesed, kellel ühesugused huwid on. Need huwid peawad wälja kutsuma wõistluse.

Majandusline aktsioon, mis Eestile kasulik võiks olla, ei tarwitse seda kaudgeltki olla Lätile, Poolale jne., kui tahetakse seda lepingut täita, siis on Eesti ennast lahti ütelnud oma rahwa huwide kaitsest. Kas sarnane leping Eestile kasulik on või ei, otsustagu igitahes ise. Kui härra Piip pead raputab, siis küsin mina, kuidas Teie seda siis mõistsite. Kunni Teie seda pole seletanud, jääb mu wäide püsima. Walitsused kohustuvad ei ühtki lepingut teha, mis otsekohe või kaudselt vastu käiks teisele riigile. Aga kui nemad seda lepingut ei täida, siis tõuseb tüliküsimus ja tüliküsimus lahendakse wahekohtus. Õigus, aga kui üks pool ka wahekohtu otsust ei täida, siis tuleb pörrata wist rahwasteliidu poole. Mina selle liidu põhikirja ei tunne, ma olen seda siiski lehitsenud ja on mulle meelde jäänud, näituseks, eriti, mis puutub nendesse küsimustesse, siis on rahwasteliidu wõim neis küsimustes väga küsitaw. Liidu põhikirjas öeldakse, et kui teataw riik ei ole nõudeid mitte täitnud, siis saadetakse

laiali ringkirjad ja teised riigid wõiwad siis otsustada ja hakata teatawa riigi vastu surwet awaldama majandusliste suhete kaudu. Ja see on kõik. Rahwas-telliidu põhikirjas ei ole ette nähtud sunni-aparaati, mille abil sunnitakse tõrkujaid kõhuste täitmisele. Nii kaua kui see sunniaparaat puudub, jääwad lepingud paberile, sest nii kaua, kui see ei ole teatud riigile mitte kasulik, seletab tema seda küsimust omal wiisil. Majanduslik blokaad, mis wahel ajaloo kestes tarwitusele on wõetud, ja väga palju maksma on läinud, puudutab blokeerijat umbes samati, kui blokeeritawat. Ja missüguste abinõudega teie suudate siis riikisid sundida lepingut täitma? Millega teie sunnite riikisid, kes tüliküsimuses huwitatud ei ole, oma huwid kaalu peale panema ehk neid ignoreerima selleks, et kahe wäikese riigi wahel nägelemist aidata lõpetada? Mina arwan aga, et kõik teised riigid seawad oma majanduslised huwid esiplaanile.

Siis edasi, kõneleb artikkel 3, et oma omawahelisi suhteid täiele selgusele wiia ja nende tõsidust garanteerida, peab igaüks konwerentsil esitatud walitsustest siitsaadik kolme teise walitsusele teadustama lepingute teksti, mis tema ja ühe wõi mitme wõõra walitsuse wahel tehtud. Täiesti lahtiseks jääb aga küsimus, mis järgneb siis, kui see leping ei meeldi mõnele riigile, wõi kui mõni riik ei täida seda nõudmist. Siis wõib jälle sama wana rada käia ja tagajärjed on samasugused kui eelpool näidatud.

Siis, artikkel 7 kõneleb, et Warssawi konwerentsil esitatud riigid deklareeriwad, et juhtumisel, kui üks neist ilma oma poolt seda wälja kutsumata oleks attakeeritud teise riigi poolt, nemad heatahtliku seisukoha wõtawad attakeeritud riigi vastu ja wiibimata kokku lepiwad sammude kohta, mida ette wõtta. See on väga diplomaatiliselt kirjutatud artikkel ja kui teie hakkate teda waatama, siis tõuseb siin samuti rida küsimusi. Kõige pealt lause, et heatahtlik seisukoht wõetakse siis, kui üks neist riikidest ilma oma poolt wälja kutsumata oleks attakeeritud teise riigi poolt. Harilikult on attakeerimise põhjusi väga kerge leida. Teie mäletate wististe walmi, kus talle süü oli selles, et hunt oli näljane. On alati väga kerge põhjusi leida, et näidata, et waata, mitte mina ei ole siin süüdi, waid sina ise, sest sina kutsusid kokkupõrke wälja. Kui lugu nii, siis tähendab ei kaalu see punkt mitte midagi. Edasi. Lepinglased wõta-

wad tüliküsimuses heatahtliku seisukoha. Sellega ei ole midagi ära öeldud, sest alati wõidakse leida põhjusi, mis endid nii ehk teisiti seletada lasewad. Meie nägime ilmasõja puhul, et neid lepinguid ei peetud, mis enne sõda makswad olid, ka sõjaaegsetest lepingutest ei peetud kinni. Lepinguosaline, näituseks, astus ühest liidust wälja ja ühines teisega, kelle vastu endine leping oli sihitud. Nii jääb ka see leping ainult paberile, tema ei anna mingit kindlustust, ja kui teie ütlete sarnase paberlise lepinguga palju kätte saanud olewat, siis ei ole siin tõepoolest mitte midagi kätte saadud. Kõige pealt tuleb hea wahekord luua nende maadega, kellega on olemas majandusliku wastastikuse läbikäimise eeltingimised, sest siis oleks wõimalik just niisugust wahekorda luua, kus üks pool teisele, nii ütelda, wastu annab, aga mitte ei oleks nad eneste keskel wõistlewad riigid. Ainult nii wõiks saawutada püsiwa kokkuleppe, mis mitte paberile ei jääks. Praegune leping on aga demonstratsiooniks nõukogude-Wenemaa vastu. Eestil ei ole tarwis teha mingisugust demonstratsiooni ses suhtes, waid soetada sõbralikku läbikäimist. Neil põhjustel oleme meie selle lepingu vastu.

Juhataja A. Kerem: Korra kohta on sõna rkl. Gustawson'il.

O. Gustawson (is.): Mina arwan, et kwoorum teps koos ei ole, sellepärast palun kas koosolekut lõpetada, ehk kwoorumi kindlaks teha.

Juhataja A. Kerem: Palun sekretäri kwoorumi kindlaks teha. (Sekretäär A. Tupitsloeb kooswiibijaid.) Koos on 62 liiget — seega kwoorum koos. Sõna on korra kohta rkl. Gustawson'il.

O. Gustawson (is.): Tööerakonna Anderkopp arwas, et ma teps ei tee ettepanekut koosolekut lõpetada, ent just tööerakonna kiuste panen ma ette koosolekut lõpetada. (Naer ja wahelhüüe: Just kui wäikesed lapsed!) Las tunnistab tööerakond, kas on meil tarwis töökaitse-seadusi, mis töölisi kindlustaks palga alammäära, 8-tunnilise tööpäewa jne. suhtes. Teen ettepaneku: Koosolek lõpetada ja seda hääletada kinniselt.

Juhataja A. Kerem: On tehtud 2 ettepanekut: 1) nimeliselt hääletada ja 2) kinniselt hääletada. Palun neid, kes

nimelise hääletamise poolt on, kätt üles tõsta. Täna. Nimelist hääletamist toetavad nähtawalt rohkem kui $\frac{2}{3}$ Riigikogu liikmeid. Asun hääletamisele. (H ä ä l e t a t a k s e.) Rkl. Gustawson'i ettepanek koosolekut lõpetada, on 47 häälega 14 vastu tagasi lükatud.

M. Martna (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Ma kuulsin heameelega ministri seletust, et sel lepingul rahu iseloom on, et riigid eneste wahel kohustawad tülküsimusi rahulikult teel selgitada — see on väga sümpaatne. See on juba Ameerika nõndanimetatud ABC riikide juures väga häid tagajärgi annud. Siiski on mind härra ministri seletused ainult osalt rahuldanud. Kommisjoni aruandja kindral Laidoner toonitas kuuldawalt, et see leping ühtlasi ka militäärne konventsioon on. Välisminister kriipsutas aga seda eriti alla, et sellele lepingule teised järgnema peawad, muuseas siis ehk ka sõjawäe iseloomuga leping. Välisminister rõhutas, et selle lepingu põhjal ka nende riikide endised lepingud teiste riikidega nii kui ka pärastised lepingud wastastikku teada antakse. Minu arwates oleks nüüd väga huwitaw seda lepingu teksti uue lepingu põhjal teada saada, mis Poola ja Prantsuse wahel on sõlmitud, enne kui meie oma lepingut ratifitseerida võime ja kui teised asjaolud weel täitsa selged ei ole. Sellepärast teen mina ettepaneku Warssawi lepingu ratifitseerimist edasi lükata kunni Genua konverentsi lõpuni. Minu arwamise järele oleks siis palju hõlpsam seda teha, sest ma usun et see konverents kaunis palju selle kohta selgitusi saab andma.

Juhataja **A. Kerem**: Sõna on korra kohta rkl. Keerdo'l.

P. Keerdo (is.): Ma teen ettepaneku koosolekut lõpetada. (Wahelhüüe paremalt poolt: Tohoh! Nüüd on ju kwoorum koos!). Selleks et rahaasjanduse komisjonile võimalus anda „haiguste vastu ja emade kinnitamise seadust“ läbi arutada. See eelnõu on juba Asutawa Kogu päewist rännanud komisjonist üldkoosolekule ja jälle tagasi, ning on praegu sinna nähtawasti maha maetud. Rahaasjanduse komisjon ei ole mitte võimalust leidnud, wõi tahtnud teda ometi kord läbi waadata. Kuna eelnõu väga tarwilik, peaks rahaasjanduse komisjonile võimaldatama ta läbiwaatamine, kuid kui teie otsustate terve

päew koosolekut pidada, siis ei jää komisjonil töötamiseks aega üle, ja sellepärast teen mina ettepaneku koosolekut lõpetada ja seda ettepanekut kinniselt hääletada.

Juhataja **A. Kerem**: Ettepanek on tehtud koosolekut lõpetada ja seda ettepanekut kinniselt hääletada. (Hüüded: Palume nimeliselt hääletada!) Palun neid, kes nimelise hääletamise poolt on, kätt üles tõsta. Täna. Rohkem, kui $\frac{1}{3}$ Riigikogu liikmeid on nimelise hääletamise poolt — sellega on ettepanek nimeliselt hääletada vastu wõetud. (Hääletataks.) Rkl. Keerdo ettepanek koosolekut lõpetada, on 38 häälega, 12 vastu tagasi lükatud.

Sõna on korra kohta rkl. Gustawson'il.

O. Gustawson (is.): Riigikogu enamus on otsustanud koosolekut jätkata ja nähtawasti tahab ta kõik eelarwe üksikud osad korruga vastu wõtta, nagu seda juba eile õhtul tehti. Aga teie peate tunnistama, et see wiis, kuidas eile õhtul talitati, mitte õige ei ole. (Wahelhüüe: Ega meie wõõraste käest palka ei saa.) Meil on praegu wähe-malt weel see õigus stenogrammidest jälgida teie „tööd“ ja sealt näha, mis tehtud on. Wõib olla, et teie ka selle õiguse meilt wõtate oma uues kodukorras. Ma tähendasin juba eile tehes ettepaneku waheaja kohta, et wanematekogu on otsustanud määrata waheaeg iga 3 tunni järele. Nüüd on aga kell juba 1 ja meie koosolek algas kell 10, ent waheaega ei taheta weel mitte teha. (Wahelhüüded paremalt poolt.) Mina arwan, et Teil, härra Amberg, kui Teie end tunnistate selleks tõsiseks töölistekaitsjaks, peaks tahet olema tegudega näidata, et teie seda ka tõesti olete. (A. Weiler (töer.): Sest piibel ütleb — nende tegudest peate teie neid tundma. Ega iga sarnane köietantsija ei ole töölistekaitsja.) Näidake seda nüüd, määrake waheaeg ja laske stenografistid puhata. (Naer.) Teen ettepaneku waheaega määrata ja seda kinnisele hääletamisele wõtta.

Juhataja **A. Kerem**: On ettepanek tehtud waheaega määrata ja seda ettepanekut kinniselt hääletada. (Hüüded: Nimeliselt!) Palun neid, kes nimelise hääletamise poolt on, kätt üles tõsta. Täna. Nimelist hääletamist toe-

tawad nähtawalt üle $\frac{1}{2}$ Riigikogu liigest, seega on wiimane ettepanek wastu wõetud. (Hääletatakse.) Rkl. Gustawsoni ettepanek on 43 häälega 14 wastu tagasi lükatud.

Enne hääletamisele asumist kannan ette ettepanekud, mis Riigikogule tehtud. Esiteks on komisjoni ettepanek, seadust lugemisel wastu wõtta; teiseks rkl. Jonas'e ettepanek lepingu ratifitseerimata jätta; kolmandaks on ettepanek tehtud rkl. Martna poolt lepingu ratifitseerimine edasi lükata Genua konwērentsi lõpuni. Hääletamise korra kohta on sõna rkl. Keerdo'l.

P. Keerdo (is.): Teen ettepaneku kinniselt hääletada. (H ü ü d e d : N i m e l i s e l t !)

Juhataja A. Kerem: Palun neid, kes nimelise hääletamise poolt on, kätt üles tõsta. Täna. Rohkem kui $\frac{1}{2}$ Riigikogu liigest toetawad nimelist hääletamist. Hääletamise motiwide kohta on sõna rkl. Jõeäär'il.

A. Jõeäär (sd.): Kõige pealt pean ma tähendama, et rkl. Martna poolt tehtud ettepanek, seda lepingut ratifitseerimata jätta, mitte meie rühma nimel tehtud ei ole. Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma nimel teatan järgmist hääletamise motiwide kohta: meie rühm peab Balti riikide wastastikuse lähenemise wadjadust kõigiti tarwilikuks ning Eesti omariikluse kindlustamisel tähtsaks eelduseks, mispärast meie ka sõjalisi kokkuleppeid, kui need enesekaitse — defensiiv — iseloomu omawad, mitte ei eita; kuid praeguse lepingu kohta oleme ometi sunnitud oma seisukohta äärmise ettevaatusega määrama, sest et meie praeguse Wabariigi Walitsuse poliitika eest, mis üldse wõttes, meid kaugetki ei rahulda, vähematki wastutust kanda ei taha. Meil ei ole kindlustust selleks, et praegune walitsus ausalt rahupoliitikat tahab ajada, ei tunne meie ka käesolewa lepingu tekkimise ajalugu lähemalt, ega Warssawi läbirääkimiste käiku, kuna meie esitajat seal mitte ei olnud. (Wahelhüüe: Seal oli Hellat!) Meie ei tunne Hellatit rohkem, kui teisi Wabariigi Walitsuse wälisesitajaid. Iga lepingutegemist ümbritseb rida kõrwal-asjaolusid, mis sagedasti määrawa tähtsusega. Kuna käesolewa lepingu kohta meie aga muud ei tea, kui

seda, mis lepingu tekstist lugeda, siis ei saa meie ka küsimuse kohta lõpulikku hindamist toime panna ning oleme sunnitud hääletamisel erapooletuks jääma.

Juhataja A. Kerem: Hääletamise motiwide kohta on sõna rkl. Jonas'el.

E. Jonas (is.): Kõnealolewa lepingu ratifitseerimise kohta on mul niipalju teatada: meie rühm arwab, et lepingutega ei suudeta nii kaua rahu kindlustada, kunni meil kapitalistline kord... (Wahelhüüe A. Weileri poolt)... ning Weileri sarnased tõusikud walitsewad. (Saalis müra ja kära. Juhataja A. Kerem teeb kõnelejale märkuse Riigikogu liikme haawamise pärast.) Senni, kui niisugused härrad walitsewad, kunni kapitalistlik kasuahnus määrab rahvuswahelise poliitika... (Wahelhüüded põllumeeste rühmast)... Meie põllumehed on wist wasikatest möögima õppinud. (Naer ja käteplägin pahemal pool. Saalis üldine müra. Juhataja A. Kerem helistab.) Meie rühm arwab, et senni, kui kapitalistlik ahnitsemispoliitika pole kadunud, ei wõi meil rahust juttugi olla, ega hoia tülisid ära ükski rahvuswaheline leping, waid see jääb ainult paberiks ja sellepärast ei saa meie mitte hääletada selle lepingu ratifitseerimise poolt.

Juhataja A. Kerem: Kõige pealt tuleb hääletamisele komisjoni ettepanek ning ühtlasi sellega ka rkl. Jonas'e ettepanek. Palun neid Riigikogu liikmeid, kes komisjoni ettepaneku poolt on, et seda lepingut ratifitseerida, teatada sellest sõnaga „poolt“. Kes aga rkl. Jonas'e ettepaneku poolt on, neid palun teatada sõnaga „wastu“. (Hääletatakse.) Teiseks tuleb hääletamisele rkl. Martna ettepanek. (Hääletatakse nimeliselt.) Hääletamise tagajärjed on järgmised: Komisjoni ettepanek on saanud poolt 40 häält, wastu 10 ja erapooletuid — 5. Rkl. Martna ettepanek on saanud poolt 15, wastu — 37 ja erapooletuid — 1. Sellega on komisjoni ettepanek — seda lepingut ratifitseerida — wastu wõetud ja Riigikogu liigete Jonase ja Martna ettepanekud tagasi lükatud. Siis on weel rkl. Piipi poolt ettepanek tehtud, et käesolew seadus saaks kohe järgmise koosoleku päewakorda II lugemisele wõetud, ilma kolmepäewalise tähtaja ära

ootamata. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek wastu wõetud. (Hüüded: Lõpetada!) Sõna on korra kohta rkl. Kägu'l.

E. Kägu (kom.): Nüüd, kus tükk aega on juba ära wiidetud ja härrad juba ise arwawad koosolekut lõpetada ja koju minna, teen mina ettepaneku koosolekut jätkata. (Üldine naer. Hüüded paremalt poolt: Oleme rääkind. Las käia!)

Juhataja **A. Kerem**: Ettepanek on tehtud koosoleku lõpetamiseks. (Hääletatakse.) Nähtaw enamus on wastu, sellega on otsustatud koosolekut jätkata.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

12. Riigi 1922 a. Eelarwe-kom-eelarwe — misjoni aruand-II lugemisel. ja A. Jürman (loeb):

ERAKORRALISED KULUD.

A. RIIGIKESKASUTUSTE KULUD.

Riigikantselei.

Peatükk IV.

Riigistatistika keskbüroo.

§ 1. Graafika albumi wäljaandmiseks 500.000.—
Kokku 500.000.—

Rahaministeerium.

Peatükk I.

§ 1. Riigiwõlgade tasumine 93.333.400.—
§ 2. Sõjaaegsete rekwiireerimiste arwete õiendamiseks 40.000.000.—
§ 3. Majaehitamiseks 14.000.000.—
Kokku rahaministeerium 147.333.400.—

Kaubandus-tööstusministeerium.

Peatükk II.

A. Keskasutus.

§ 1. Maja kreposteerimise kulud 1.500.000.—
Kokku 1.500.000.—

Meriasjanduse peawalitsuse tuletornide osakond.

§ 1. Laewad ja weoabinõud 2.398.000.—
§ 2. Mere- ja liinimärgid 3.019.200.—
Kokku 5.417.200.—

Peatükk III.

Meriasjanduse peawalitsuse ehitusosakond.

§ 1. Ehitus ja parandus 45.821.200.—
Kokku 45.821.200.—
Kokku kaubandus-tööstusministeerium 52.738.400.—

Haridusministeerium.

Peatükk IV.

B. Tartu ülikool.

§ 4. Majanduslised kulud 440.000.—
§ 6. Kapitaalremondid ja ümberehitused 5.000.000.—
Kokku peatükk IV 5.440.000.—

Peatükk V B.

§ 1. Kapitaalremondid, ümber- ja juurde ehitused riigi koolimajades 27.476.400.—
§ 2. Tartu muuseumi sisseseade ja remondi kuludeks Raadi mõisas 1.000.000.—
Kokku peatükk V B. 28.476.400.—
Kokku haridusministeerium 33.916.400.—

Kohtuministeerium.

Peatükk V.

B. Wangimajad.

§ 1. Harku mõisa moonameeste maja ehitamiseks 580.700.—
§ 2. Wangimajade töökodade sisseseadmiseks 396.700.—
Kokku kohtuministeerium 977.400.—

Siseministeerium.

Peatükk III.

Administratiiv asjade peawalitsus.

§ 11. Peawalitsuse erikulud	3.000.000.—
Kokku peatükk III	3.000.000.—

Peatükk VII.

Ehituspeawalitsus.

§ 3. Riigikoguhuone ehituskulud	15.663.000.—
§ 8. Ehitus ja parandus	240.000.—
§ 9. Riigiwanema maja kreposteerimise kulud	775.000.—
Kokku siseministeerium	19.678.000.—

Sõjaministeerium.

§ 10. Intendantline varustamine	33.084.000.—
§ 11. Sõjariistad ja nende varustus	132.999.000.—
§ 12. Inseneriline varustus	43.000.—
§ 13. Liikumise ja veoabinõud	6.000.000.—
§ 14. Kindlustuse tööd	8.715.000.—
§ 16. Korterite varustus	105.750.000.—
§ 17. Terwishoid	2.125.000.—
§ 20. Topografeerimise kulud	1.818.000.—
§ 21. Sõjaaegsed kulud (Wabadusriigi väljandmise kulud)	500.000.—
Kokku sõjaministeerium	291.034.000.—

Põllutööministeerium.

Peatükk I.

Maakorralduse peawalitsus.

Maaparanduse tööd	19.742.000.—
Kokku	19.742.000.—

Peatükk II.

Põllumajanduse peawalitsus.

Jäneda põllutöökooli majade parandamiseks ja ümberehitamiseks	2.500.000.—
Kokku põllutööministeerium	22.242.000.—

Teedeministeerium.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 1. Uute raudteede sihi ajamiseks	195.000.—
Kokku peatükk I	195.000.—

Peatükk II.

Riigiraudtee walitsus.

§ 1. Sõjaministeeriumi raudteeharu ehitamise kulud Tapa jaamast Tapa mõisani	3.800.000.—
§ 3. a) Liiprileotamise wabriku ehitamine	18.000.000.—
b) Elumajade, muude hoonete jne. ehitus	8.000.000.—
Kokku peatükk II	29.800.000.—

Peatükk III.

Posti-telegraafi-telefoni walitsus.

§ 1. Telegraafiwõrgu laiendamine	20.000.000.—
§ 2. Telefoniwõrgu laiendamine	27.000.000.—
Kokku peatükk III	47.000.000.—
Kokku teedeministeerium	76.995.000.—

Wälisministeerium.

§ 1. Berliini saatkonnamaja	6.204.400.—
§ 2. Riia konsulaadi ja saatkonnamaja	1.100.500.—
§ 3. Poola saadiku korteri sissesead	1.475.000.—
§ 4. Ministeeriumi maja remont	500.000.—
Kokku wälisministeerium	9.279.900.—

Töö-hoolekandeministeerium.

Peatükk III.

Hoolekandeosakond.

§ 1. Tallinna, Tartu ja Kuressaare rinalaste ja emade kodude sisseseade kulud	518.000.—
§ 2. Lastekodude sisseseade kulud	116.000.—

§ 3. Pimedate kooli ja töökoja sisseseade kulud	1.472.200.—
§ 4. Idiootide ja nõdramoistusliste warjupaiga sisseseade kulud	3.114.300.—
§ 6. Piirissaare tuleõnnetuile väljajagatud warustuse ja ainete arwete tasumiseks	774.000.—
§ 7. Ameerika punaseristi poolt antawast materjaalist Eesti puuduskannatawatele lastele pesu ja riiete walmistamise kulud	214.400.—
Kokku töö- ja hoolekandeministeerium	6.208.900.—
Kokku erakorralised kulud	660.903.400.—

Alamkommissjoni poolt on töö-hoolekandeministeeriumi erakorraliste kulude eelarwesse ülesse wõetud:

§ 6. Piirissaare tuleõnnetuile väljajagatud warustuse ja ainete arwete tasumiseks 774.000.—.

§ 7. Ameerika punaseristi poolt antawast materjaalist Eesti puuduskannatawatele lastele pesu ja riiete walmistamise kulud 214.400.—.

Siis on weel eelarwe-kommissjoni ettepanekul kohtuministeeriumi erakorralistesse kuludesse wõetud:

§ 1. Harku mõisa moonakatele maja ehitamiseks 580.700 marka ja § 2. Wangimajade töökodade sisseseadmiseks 396.700 m. Kokku kohtuministeeriumi erakorralised kulud 977.400 marka.

Juhataja A. Kerem: Arusaamatuste ärahoidmiseks teatan, et sisse on tulnud sedel: „Palun sõna“ — allkirjata ja teine sedel on — „Palun sõna — J. Piiskar“. (E. Jonas (is.): Esimene on minu sedel.)

Rkl. Keerdo poolt on kwoorumi küsimus üles tõstetud. Palun kwoorumi kindlaks teha. (Loetakse koosolijaid.) Koos on 54 Riigikogu liiget, sellega kwoorum olemas ja koosolek kestab edasi. On ettepanek tehtud läbirääkimisi erakorraliste kulude kohta lõpetada. Pannen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) — See ettepanek on 44 häälega, 9 wastu wastu wõetud.

Riigikogu liige Piiskar on sõna palunud, aga kodukorra põhjal ei saa seda

anda. (J. Piiskar (is.): Ma palusin sõna ettepanekuks.) Ka selleks ei saa ma enam sõna anda. (J. Piiskar (is.): Wat, kus on teie kord!) Sõna on rühma esitajal rkl. M. Martna'l.

M. Martna (sd.): Kui ma siin wiimati rühma esitajana rääkisin, siis on selle peale härra minister Ipsberg minu kõnele teised wäited alla lükanud, mis ma siin pean tagasi lükkama. Härra Ipsberg on tähendanud, et mina olen wahelhüüdega tahtnud kätte saada seda, et ühele sõnale „w“ ette panna, millega wenekeelset „wor“ olen tahtnud kätte saada. Härra Ipsbergil puudub igasugune alus niisuguse süüdistuse ettetoomiseks, sest ta teab wäga hästi, et ma wenekeelt ei oska ja mul juba sel põhjusel mitte wõimalik ei olnud seda sõna tarwitada. Ka teised Riigikogu liikmed teawad, et ma wenekeelt ei oska. Ma mõtlesin „w“ all hoopis midagi muud sõna, mida Karl Robert Jakobson omal ajal „Sakalas“ tarwitas. (J. Hünerson (põl.): Noh, sellel pole sugugi parem tähendus.) Ah, Teie tunnete seda sõna? Lubage, et ma selle juures kahtlen. Härra Ipsbergi süüdistus oli selles asjas täitsa ilma aluseta, nõndasama aluseta oli ka see etteheide, et mina sihilikult tollitariifist wälja olla otsinud kõige kallinad tollid. Riigikogu liikmed mäletawad, et ma nimetasin kõige pealt: jahu, riisi, suhkrut, riiet, mida pesuks ja ülikondadeks tarwitatakse, nahka, saapaid, petrooleumi jne. ühesõnaga — kõige tarwilisemaid aineid, mida rahwas suurel määral tarwitab. Lõpuks tõin ma kurioosumina näituseks, et wäljast sissetodawa õlle toll odawam on, kui arstirohtude toll, ja et meil õllest nähtawalt rohkem hoolitakse, kui arstirohtudest. Härral ministril ei olnud siis wähematki õigust ega põhjust mind kahtlustades sarjata, et ma sihilikult just kallimad tollid ette toonud. Ei! Ma puudutasin just neid, mis rahwa eluhoiu kalliks teewad. Siis on härra Ipsberg weel kohwiostmise loo juures ette toonud, et mina olla „kuritahtliselt laimanud“. Laimamine, kui sellest juttu on, ei wõi ju kunagi heatahtline olla! Wõi peab härra Ipsberg seda omalt poolt heatahtlikuks minu halide juuste juures torkida? — Kuid ma ei tea, keda härra Ipsberg õieti kaitses ja kelle wastu leidis tema „laimamise“ sihitud olewat, kas ministri wõi aktsiaseltsi liikme wastu? Minu arusaamise järele astus siin härra Ipsberg rohkem aktsia-

selti kui ministri kaitseks üles! Ma kõnelesin kohwiostmise loost, mida väga laialdased hulgad teawad ja millest isegi warblased katusel siristawad. Ei tunne ennast süüdi olema selles, kui mul see wäike eksitus juhtus, et ma ütlesin, kolm marka nael, mille juures ma kohe tähendasin, et mul mitte kindlaid andmeid ei ole. Nüüd olen kindlamad andmed saanud ja tean, et kohwi on müüdnud 25 marga eest nael. Aga asi jääb muidu selleks samaks. Walitsuse asutus on kohwi müüdnud ja müük kannab seda laadi, mida Saksamaal „Kettenhandel“ nimetatakse, kus kaup ühest käest teise kätte käib, nii et need kaubamajad, kes rahwale wiimaks kaupa wälja müüwad, on sunnitud selle läbi kõrgemat hinda wõtma, ja niisugust teguwiisi tahtsin mina kinni naelutada ja ütelda walitsuse liigetele, iseäranis ministritele, ja kõrgematele ametnikkudele, et sel kombel riigi warandust müüa mitte kasulik ei ole, ja et aktsiaseltside direktorid ministriks olles mitte ühtlasi ka nende seltside asjameesteks ei jääks! — Mis põlewkiwi ja raudtee kütte asjus ütelda oleks, siis tahaks ainult seda alla kriipsutada, mida härra Jürgenstein siin ette kandis, et kui ilmus uus isik raudteewalitsuse etteotsa, siis kõik jälle segi wisati, mis senni tehtud oli ja uut rada käima hakati, mille juures seda ütelda ei saa, et siin teise riiklise ettewõtte huwid seda tähelpanu oleksid leidnud, nagu nad leidma peaksid.

Juhataja A. Kerem: Korra kohta sõna on rkl. Keerdo'l.

P. Keerdo (is.): Mina kordan oma ettepanekut, koosolekut lõpetada. Mina teen oma nimel ettepaneku koosolekut selles piiris pidada, mida wanematekogu wastu wõttis ja juhin tähelpanu selle peale, et raske on tõesti stenografistidel töötada ja ei wõi neid sundida seda nii kaua tegema. (W a h e l h ü ü e: M i k s teie sunnite!) Seda teete teie, meie teeme ettepaneku koosolekut lõpetada.

Juhataja A. Kerem: Rkl. Keerdo poolt on ettepanek tehtud koosolekut lõpetada ja seda ettepanekut kinniselt hääletada. Selle ettepaneku kohta on sõna rkl. Johanson'il.

L. Johanson (sd.): Mitu päewa on juba kestnud töötakistus, mis takistab Riigikogu tööd väga tuntawalt. Töötakistuse peapõhjus seisab selles, et walitsus ei ole wastu tulnud rahwa tarwidus-

tele sotsiaalsetes küsimustes. Täna oli wõimalus töö- ja hoolekandeministril selle kohta sõna wõtta ja ütelda, missugused kawatsused temal töökaitse ja hoolekande alal on. Arusaadaw on, et kõiki seadusi töökaitse ja hoolekande alal ühekorruga maksma panna ei saa. Kuid ministeeriumi esitaja oleks vähemalt pidanud ütleva, mis siin teha tahetakse. Parlamendi enamus tarwitab aga jonnakalt oma wõimu, tehes kõiksugu lubamata wahelhüüdeid, nagu näituseks, härra Weiler, kes seal enne kedagi kaabakaks sõimas, ja isegi hääletamise juures rikutakse kokukorda, nagu näituseks, härra Hint, kes hääletas teise eest, keda saalis ei olnud, ja ise ütles, et ta seda juba kümme korda on teinud. Kui aga eile ühel pahempoolsel saadikul selles eksitus juhtus, siis ma kuulsin isesuguseid wihahüüdeid selle kohta. Kui nüüd tahetakse, et parlament rahulikult töötada wõiks, siis peaks wõimul olewad rühmad, kel otsustaw sõna, püüdma neid wäärnähtusi kõrwaldada, mis töötakistuse esile kutsunud. Rahustawalt mõjuks, kui tööminister oma tegeuskawaga esineks. Ta peaks seda tingimata tegema. (W a h e l h ü ü d e d.) Sellepärast teen ettepaneku käesolewal korral koosolekut lõpetada, et siis need rühmad saaks kainelt järele mõtelda. Teie wõite ju muidugi eelarwe wastu wõtta ilma läbirääkimisteta, kuid see teie tööst igatahes head tunnistust ei anna.

Juhataja A. Kerem: Mulle on teatatud rkl. Zimmerman'i poolt, et temal hääle ära oli ja et tema sellepärast on palunud rkl. Hint'i oma eest hüüda.

Järgmine ettepanek on rkl. Keerdo poolt sisse tulnud: — „Teen ettepaneku koosolekut lõpetada ja seda ettepanekut kinniselt hääletada.“ Teine ettepanek on — „Panen ette seda ettepanekut nimeliselt hääletada.“ Ma palun neid Riigikogu liikmeid, kes nimelise hääletamise poolt on, kätt üles tõsta. Täna. Nähtawalt on selle ettepaneku poolt enam kui $\frac{1}{2}$ Riigikogu liikmetest, sellega on otsustatud nimeliselt hääletada. (Hääletatakse.) See ettepanek on 35 häälega, 15 wastu tagasi liikatud. Korra kohta on sõna rkl. Gustawson'il.

O. Gustawson (is.): Juhin tähelpanu selle peale, et koosolek nüüd juba üle 4 tunni on kestnud ja sellepärast teen ettepaneku määrata waheaeg ja panen ette seda ettepanekut kinniselt hääletada.

Juhataja A. Kerem: On ettepanek tehtud waheaega määrata ja seda ettepanekut kinniselt hääletada. Teine ettepanek on nimeliselt hääletada. Palun neid, kes nimelise hääletamise poolt on, kätt üles tõsta. Täna. Nähtawalt on üle $\frac{1}{2}$ Riigikogu liigetest selle poolt, sellega on otsustatud nimeliselt hääletada. (Hääletatakse.) See ettepanek on 39 häälega 15 vastu tagasi lükatud.

(Juhatama hakkab abiesimees **K. Wirma**.)

Juhataja K. Wirma: Sõna on rühma esitajana rkl. J. Piiskar'il.

J. Piiskar (is.): Nähtawasti on praegune eelarwe niisugune, et ta arwustust ei kannata, wõetakse sellepärast vastu waikimisega, ilma et oleks saanud sõna wõtta. On juba terve rida ministereid eelarweid vastu wõetud, ilma et wastarinnal wõimalik oleks olnud seisukohti pikemalt awaldada. Praegu wõeti läbirääkimise wõimalus üldse ära. On wõimalus weel ainult rühma esitajana sõna saada, kummi enamus ka selle augu kinni surub ja Riigikogu liikmelt nõutakse, et ta kui nukuke peab istuma ja ainult hääletama.

Esimeses järjekorras on erakorralises eelarwes rahaministeerium. Seal on wõlatasumiseks 9.333.940 marka, see on wäike osa sellest suurest riigi wõlast, mis ulatab 6—7 miljardini, selle järele, mis kursi järele seda arwata. Milleks need wõlad on tehtud? — Nad tehti siis, kui Eesti sõda pidas liitlaste juhatusel Krasnaja-Gorka operatsiooni ajal, mida mitte Eestile tarwis ei olnud, waid liitlastele. Peremees nõuab oma sulaselt nüüd kõik kulud sisse.

§ 2. wõlad on samalaadilised 40 miljoni sõjaaegsete rekwireerimiste kulud. Need kulud pandi suuremalt osalt nende peale, kellel talukohad ja mõisad olid, wõeti ka kehwadelt, ehk küll rekwireerimine just jõukama kihi peale oleks pidanud sihitud olema, kes ise sõjategewusest osa ei wõtnud. Rekwireeritawaid aineid ei tahetud kuidagi wiisi anda. Ja ainult suure waewaga saadi kätte osa sellest, mida kümme korda oldi kohustatud andma. Nüüd maksetakse neile weel tasu. Mis on aga nendega tehtud, nende heaks, keda sõda inwaliidideks on teinud, kes sõjas otsa on saanud, ehk kellelt sõda nende waranduse on riisunud? — Nendele maksetakse ainult mõned sajad mar-

gad ja ei tea millal kõik need rekwireerimise kahjud tasutakse. Siin näeme, et ühelt poolt on summad üles wõetud, et tasuda jõuka kihi rekwireerimiskahjusid kõige wäiksemate asjade, isegi wõetud toobi piima eest, nagu seda andmed näitawad. Waadake, kui sarnasteks otstarbeteks leidub summe, siis peab küll ütleva, et aetakse kõige halastamatumal kujul puhast klassi poliitikat. Kui edasi minna ja waadata teisi alasid ja teisi ministereid, siis leiame ka seal sedasama, niihästi korralises kui ka erakorralises eelarwes seal on ülesse wõetud summe, mida tarwitatakse nii et waewalt isegi neil, kellele summad antakse, selge on, mis nendega kätte saada tahetakse ja milleks nemad tõepoolest kulutatakse. Mereasjanduse peawalitsusele, näituseks, on määratud 2—3 miljoni. See on iseenesest wäike summa, kuid ta puudutab siiski terwet seda mereasjanduse ja laewaasjanduse küsimust, mis jälle nii wäga omapärane on, nagu muuseas Riigikogus eelarwe arutamisel on selgunud. Seal kulutakse suuri summe laewade parandamiseks ja kui nad juba teatawa piirini on parandatud, siis wiiakse nad merele ja lastakse uuesti põhja, ilma et nende pealt ära wõetakse tarwilised masinad ja asjad, mida teisel tarwitada saaks, ehk mida vähemalt wana rauana maha müüa wõiks. Eriti näib just mereasjanduse peawalitsuses see nähtus maad wõtnud olewat. Kui siis mereasjanduse peawalitsuse ehitusosakonnal on terwelt 4 miljoni eelarwes, seda summat isegi on suurendatud esialgsega wõrreldes, siis peab arwama, et see läheb jällegi samalaadiliste kulude peale, millest keegi ei tea, milleks neid tehakse. Kui 2 mereasjanduse eriteadlast waidlema hakkawad, siis jääb järele ainult imestada, kui palju neil wastastikku paljastusi on ette tuua. Kui näituseks härra Pitka ja härra Treilman wastamisi üksksteist paljastama hakkawad, siis wõib kõiksugu imelugusid kuulda sellest, mis kõik mereasjanduse peawalitsuses on tehtud, ja edasi tehakse. Peab oletama, et see tõsi on, sest muidu ei oleks härradel, kes walitsuse selja taga ja ka mereasjanduse peawalitsuse selja taga seisawad, mitte waja wastarinna suud kinni sulguda. Need asjaolud igatahes näitawad, et siin on tegemist asjadega, mis walgust kardawad.

Mina ei ole eelarwe kõigisse osadesse põhjalikumalt tungida saanud, waid töötanud ainult haridusministeeriumi alam-

kommisjonis, kuid minu rühmaseltsimehed, kes sõna tahtsid, oleks wõinud jutustada üksikasjalisemalt, kuidas lugu on. Neile seda aga ei wõimaldatud ja minul jääb ainult ülesandeks konstateerida neid andmeid ja fakte, mis senni awalikkuse ette on toodud ja nendest andmetest järeldusi teha. Wiimasel ajal on asi nähtawasti weel palju hullemaks läinud.

Edasi minnes järgmise eelarwe-osa, haridusministeeriumi eelarwe erakorraliste kulude juurde, leiame siin kaks peatükki; ühes nendest on ülikooli eelarwe erakorralised kulud ja lisakrediidid, teises aga summad, mis määratud koolimajade jaoks. Ülikoolil on määratud remontide ja ümberehituste jaoks 5 miljoni marka, endise küsitud 2 miljoni asemel. See summa tuletab meelde neid mõttewahetusi ja neid andmeid, mis selgusid eelarwe alamkommisjonis, kus ette heideti ülikooli walitsusele, ja ka Wabariigi Walitsusele, et summad on maha kärbitud, ehk andmata jäetud remontideks ja ümberehitusteks ja selle tagajärg on see, et samal ajal, kui ülikooli haigemajad ja kliinikud on tungil täis, kui ruumipuudusel ei saa wastu wõtta kõiki haigeid, waid haiged peawad korda ootama ja ei pääse üldse mitte haigemajasse, ülikooli haigemajade ruumides haigemaja teenijad elawad. Nad elawad aga seal sellepärast, et neil mujal korterit ei ole, ja nad haigemajale alati kättesaadawad peawad olema. Sealsamas aga on saadawal väga headest palikidest sõjaaegsed barakid, mida wäikese waewaga wõiks kas koost lahti wõtta ja teise paika tõsta, ehk nad wõiksid sealsamas olla ja korteriteks ümber ehitatud saada. Neil on aga ukсед ja aknad eest ära, katused on, nagu sõjaaegsetel ehitustel kunagi, kaunis halvasti ehitatud; tuul on papi ära lõhkunud ja laudade wahelt jookseb wesi läbi, ehk ei olegi laudu ja niiwiisi sajab wihm kuiwade palkide peale ja määndab neid alatasa. Üks barak olla lahti wõetud ja teise baraki katuse alla warjule pandud, aga see hakanud ka läbi jooksuma ja nii mädanewad siis sealsamas lähedal pooleldi walmistõtatud ehitusmaterjalid, mida ainult, nagu tähendasin, oleks tarwis lahti wõtta ja teise kohta üle tõsta, ehk sealsamas lihtsalt ukсед ja aknad ette panna. Nii wõiks väga hästi saada korterid haigemaja personali jaoks ja ka teiste jaoks. Seda aga ei tehta ja selleks ei wõeta isegi summe eelarwesse. Wabariigi Walitsuse esitaja, härra Riigiwanem kõne-

les aga hiljuti suurtest käeliigutustest haridusalal jne. Ja nii kestab edasi ühelt poolt haigemajades ruumipuudus ja teiselt poolt ehitusmaterjaali mädanemine. Kas nüüd selle 5 miljoni eest need puudused kõrwaldatakse, selle juures ma kahtlen, nagu ka selle juures, kas need on ainukesed sarnased nähtused. Üks sarnane nähtus, mis ei ole kellegile saladus, on see, et ka Tallinnas korteripuudus äärmiselt suur on ja järeldama peaks wähegi loogiliselt mõeldes, et kõik urkad, kuhu inimesi sisse elama wõib mahutada, nendele peaks antama. Tõepoolest on aga see lugu hoopis wastupidi. Kui käisime meie — see on osa Riigikogu liikmeid — wabariigi wangimaju waatamas, siis leidsime — ma ei taha praegu kõneleda, misuguse korra meie wangimajades leidsime, sest ma kõnelen sellest pärastpoole, — meie leidsime, et selles wangimajas, endistes patarei kasarmutes, on tühi selle kasarmu terve kord ja mõned kasarmu tiiwad, kus isegi ukсед ja aknad ees on, ainult kasarmu narid seest wälja wiidud ja ahjud parandamata jne. Ukсед seisawad lahti ja keegi ei ela seal sees. Küsisin wangimajaülemalt, kuipalju wõiks sinna inimesi mahutada, kui nad korda seatud oleks. Mulle wastati, et sinna kõik Tallinnas olewad wangid mahutada wõiks. Peale selle leiaks seal korterit kõik wangimaja teenijad. Neid ruume ei ole senni korda seatud ja seisawad praegu tühjad. On äärmine korterikriis, kuna seal terwed majatiiwad tühjad seisawad. Sinna tarwitseks ainult waheseinad teha ja asi oleks korras. Selleks ei ole aga krediiti nõutudki. Kahtlen väga, kas selle 5 miljoniga ülikooli juures saadakse asi korda seada. Tagasi tulles patarei kasarmute juurde, pean ütlemata, et nende kohta nähtawasti mingisuguseid kawatusi ei ole. Neid kasarmuid wõiks väga hästi korda seada, kas wangimaja jaoks, wangimaja teenijatele ehk craisikutele. Kaubandusminister esines omal ajal ettepanekuga maja osta ja ostetigi Toompealt jälle üks maja ära. Öeldi küll, et seal erakorterid ei olla, kuid korterikriisi ei aita see siiski lahendada. Samuti on ka Tartu ülikooliga.

Edasi on järgmises peatükis kapitaalremontide ja ümberehituste jaoks üles wõetud 27½ miljoni marka. Arusaadaw, et selle summaga midagi tehtud ei saa. Siin tulewad samasugused nähtused ilmsiks, et ühelt poolt materjalid hukka lähewad ja teiselt poolt krediitide puudusel midagi

teha ei saa. Alles tänawu hakati Tallinnas ühte koolimaja remonteerima, mis asub Kloostri tänawal. Seal on nimelt gümnaasiumi maneesh ühes osas ja teises osas olid kawatsetud kooli direktori ja mõne teise õpejõu korterid. See ehitus oli pooleli jäänud enne sõda. Jällegi jooksis wiim katusest läbi ja wesi hakkas müürisid ära leotama. Nii on need ruumid jällegi tarwitamata seisnud krediitide puudusel. Selsamal ajal otsiwad õpetajad linnas korterit, elawad urgastes ja lähewad isegi Tallinnast ära. Sellega aidatakse õpetajate kriisi suurendada. Nii-suguseid pooleli olewaid ruume wõiks sagedasti wäikese remondiga korda seada. (J. Hünerson (põl.): Seal olla linnaga sekeldusi!) Härra Hünerson ütleb, seal olla linnaga sekeldusi. See näitab jällegi, kuidas meil asju aetakse. Nähtawasti ei teata mitte, kas need majad riigi omad wõi linnawalitsuse omad on. Sarnased lihtsad küsimused wõiks ära otsustada juriskonsultide peres, sest neid on igas ministeeriumis afnetis. Neist wõiks konsiiliumi kokku kutsuda, panna neid laua taha istuma, ehk luku taha jätta, nagu seda paawsti walimisel kardinaalidega tehakse, senni kui nad mingisugusele otsusele on tulnud. Saadud otsus oleks autoriteetline. (J. Hünerson (põl.): See oleks äärmiselt abinõu!) Wastasel korral andke Riigikohtu kätte ja laske kohus otsustada. Pärnus hakati enne iimasõda meesgümnaasiumi majale juurdeehitust tegema. Sinna weeti suured hulgad ehitusmaterjaali walmis. Ettewõtja omandas mitmesuguste konksudega osa materjaali enesele, mille peale tal õigust ei olnud. Teine osa wiidi Pärnust Haapsalu sealse seminari ehituse juurde. (Wahelhüüe: Osa mädaneb ära!) Teatawasti mädaneb seal praegu suur osa saelaudu, mis kaua aega katuse all seisid ja tarwitamiseks kõlbmatuks muutuwad. Eelarwesse ei ole koolimajade remondiks rohkem määratud, kui ainult 27½ miljoni. See summa kulub paari suurema ehituse jaoks, näituseks Haapsalu seminarile, kuna nüüd sellest terwele maale peab jätkuma. Tallinna realkooli majas, mis asub „Estoonia“ kõrwal, jooksewad katused läbi, ja tõuseb kahtlus, kas seal mitte warsti müürid pudenema ja laed sisse langema ei hakka. Selle paranduseks ei ole linnawalitsuse ega ka riigi poolt krediiti määratud. Öeldi, siin olla teataw juriidiline raskus ja selgusetus maja omandusõiguse suhtes,

kuid miks seda küsimust siis ei lahendata. Sellega peaks ju toime saadama, see ei ole mingisugune keeruline küsimus. Seda ei ole aga tehtud, majad lagunewad, rääkimata uutest koolimajadest, mille ehitamiseks nii wäiksed summad on wõetud, et nendega ei saa mitte midagi teha.

Edasi minnes siseministeeriumi eelarwe juurde torkab kõige pealt silma ehituspeawalitsus, millest siseministeerium lahti tahab saada. See ehituspeawalitsus on kuulsaks saanud riigikoguhoone ehitamisega, selle hoone ehitamisega, mis pilke märgilauaks on saanud ja, wõib olla, et selleks ka jääb. Ka tänawuses eelarwes on selle maja ehitamiseks summa, kuigi maja pidi läinud aasta 15. oktoobriks walmis olema ja Riigikogu ta tarwitamiseks kätte saama. Wist on sellel õigus, kes ütles, et see maja olla Tallinna sümbol, ja nagu Tallinn ei wõi iial walmis saada, nii ka see maja. Selle maja ehitamise kulusumma ei jää wist wiimaseks, waid saab weel kaua aastaid riigi eelarwetes figureerima, kui ehituspeawalitsusel jätkub tahtmist ja tuju selle majaga jännata.

Edasi leiame eelarwes suure summa, ligi kolmsada miljoni sõjaministeeriumi erakorralisteks kuludeks. Sõjaministeeriumi eelarwe puhul on etteheiteid tehtud, et need kulud suured on, kuid neist etteheidetest on mööda mindud. Erakorraliste kulude juures on wõimalus ära wõetud neid summe ligemalt arwustada. Tähendab, nii oli, nii jääb. Mingisugust muudatust ei tehta, mingisugust tähelpanu nende summade peale ei pöörata. Ei saa aga aru, mispärast siis erakorralise eelarwega üldse on tulnud, kui korralises eelarwes kõik paragrahwid juba ette on nähtud, nagu intendantline warustamine, erakorraline ja korraline sõjariistade warustus, samuti liikunise ja korteri warustus, terwishoid jne. jne. Oleks wõinud ju kõik ühe ropsuga lubada. See oleks märksa lihtsam olnud ja isegi kergem soomustada. Meie oleme eriti sõjaministeeriumi kohta oma arwamist awaldanud ja mitmel puhul näidanud, et sõjawägi wõib olla Eestis ainult luksusasi. Temal ei saa olla mingisuguseid tegelikku ülesandeid. Meie oleme näidanud, et kõige paremini kaitseb ennast rahwas ise, siis kui temal tarwidus on ennast kaitsta. Tuleks wõimaldada rahwale enesele ennast kaitsta sel teel, et alalise ja suure kuluka sõjawäe asemel antaks temale wõimalus enesekaitseks walmis olla, sel teel, et tema teatawa sõjalise ettevalmis-

tuse saaks jne. Rahwas kaitseb ennast ise, kui ta sõjariistus on. (J. Hünerson (põl.): Tapawad ära iseennast, kui sõjariistad kätte antakse.) Jah, härra Hünerson, kui see Teie juures nii on, siis võib ju olla. Kui Teie aga teistega tüli ei nori ja pai olete, siis et tule Teile keegi kallale ja ei tapa Teid keegi ära. Kui aga Teie teistele kallale tungite, siis võib asi kahtlaseks minna. (Pahemalt poolt: Ei ole usku enesesse!) Seda küsimust oli tarwis selgitada, et härra Hünerson kedagi teist „põllumeest“ maha ei lööks. See kuulub aga õieti küll härra Einbundi wõimkonda ja tal on oma agar politsei, kes selle järele walwab. Õeldi ju, et Eestis olla kuritööd pea wõimatud ja kui mõni kusagil juhtub, siis likwideeritakse see kohe ja rahu on maa peal. Kui see nii on, siis ei tohiks oletada, et ei wõi rahwast sõjariistu panna, sest kui Teie, härra Hünerson, kardate, et keegi kõri kallale tuleb, siis tuleb oletada, et kõrilõikajaid ikka on ja kui neid on, siis ei ole Einbundi agar politsei neid mitte kinni wõtnud ja kui politsei ei ole seda mitte teinud, siis on ta ülearune ja kui politsei on ülearuseks muutunud, siis tuleb temale kriips peale tõmmata ja kui politseile tuleb kriips peale tõmmata, siis tuleb tema peale kulutatud summa eelarwest maha tõmmata. Seda aga tehtud ei ole, waid just wastupidi. On lugu nii, siis tähendab see, et härra Hünersoni kartus ei ole millegiga põhjendatud, et tema kalli kõri-kese kallale keegi ei kipu ja sellepärast ei tarwitseks temal mitte mures olla. Härra Hünersoni rahulduseks wõiks tähendada, et on näituseks mägestiku rahwaid, eriti lõuna pool, kes harilikult alati on sõjariistadega warustatud. Ja mis puutub riigikaitseks, siis on just need rahwakesed, kes enesele alati on riigikesed loonud neid alati paremate tagajärgedega kaitsnud, kui teised riigid, kellel alaline sõjawägi on. Tuletage kas wõi Kaukaasiat meelde wõi Montenegrot, kus rahwas ennast alati väga hästi on osanud kaitsta. Wõtke, näituseks, kas liri küsimus, — see on ka väga õpetlik. Kuid need küsimused ei ole ju teid kunagi huwitanud, teid huwitawad ainult polgud, roodud oma ohwitseridega, staapidega, oma väga wärwiliste ülikondadega, paeltega, ordenitega ja muude niisuguste ilusate asjadega, et käidaks nii nagu wanasti Marsi wäljal, kus ükski jalg eksida ei tohi ega paari tolli wõrra hiljem ega

warem liikuda. Teie meeldib sarnane sõjawägi. Minu arwates on aga see lapsemäng. Nikolai II mängis sarnase sõjawäega. Temal olid väga head polgud, mis käisid pliks ja plöks. Aga teie nägite, mis sealt wälja tuli. Kui tal kitsad päewad käes olid, siis oli sõjawägi esimene, kes neid kitsaid päewi suurendada aitas. Kui teie tahate, et sõjawägi peaks teie klassi kaitsema, sest teie ütlete, et rahwas pole majesteet, waid et majesteet oleme meie, põllumehed, keda sünnitawad Hünerson, Jürman ja Ko. (J. Hünerson (põl.): See on väga hästi öeldud.) Leiate, et mina ka hästi ütelda oskan. Waadake, kui teie nüüd tahate ütelda, et riik oleme meie ja teie olete riigi alamad, kui teie küsimuse niiviisi seate, isegi siis on väga küsitaw, kas see ilusates mundrites sõjawägi, ma pean ütleva wahel küll väga lagunenud mundrites, sest meie intendandid on osanud ka lagunenud mundrid uute pähe osta, teie klassi, kui sarnast kaitsema hakkab. Ja kui nüüd asi nii on, milleks tema siis on. Lihtsalt sellepärast, nagu tähendas üks kristlane, kui ma ei eksi, siis wist oli see härra Linnamägi, wõi oli see majandusrühma üksainsus, kes teiega blokeeritud on, et kui meil on riik, siis peab meil ka wälisesitus olema, ja kui meil on wälisesitus, siis peab ka tema peale kulutama. Teie tahate wist ütelda, et kui meil riik on, siis peab meil ka sõjawägi olema, ja kui meil sõjawägi on, siis peame ka tema peale kulutama, sest mida kuulsam riik tahab olla, seda rohkem peab ta oma sõjawäe peale kulutama. Mis on siis Läti, kas see mõni riik on, kes oma sõjawäe peale ainult 12% eelarwest kulutab, see on ju moonakas, aga waat' meie wiskame ikka oma 36% wälja ja waadake, keegi ei jõua meile järele. Kui tehakse riikide sõjawäe statistikat, siis saab kindlasti Eesti seal esimesel kohal olema. Ja kui keegi wõtab ja waatab seda statistikat, siis toob tema tingimata konwersatsiooni leksikoni ja hakkab sealt uurima, mis riik see on ja kus kohal ta asub. Waadake, see on väga suur kuulsus ja selle kuulsuse heaks nähtawasti ohwerdatakse see 1½ miljardit. Aga seda rahwuswahelist kuulsust wõiks natuke teisitigi kätte saada. Näituseks, ehitati Pariisi Eifeli torn ja see on praegu üleilmiline kuulsus. Eesti wõiks ka miski sarnase riistapuu teha, mille peale mõni sada miljoni läheks, ainult peaks wäljawalik õnnelik olema. Minu

arust ei tingi isegi see kuulsuse tagaajamine, et meil tarwis on niisugust suurt sõjawäge pidada. Nii ei ole ühtegi argumenti, mis põhjendaks suurte sõjakulude tegemist. Härrad põllumehed on omale ka wabatahtlikult luku suu ette pannud ja sellepärast on asjata neilt selle kohta seletust oodata. Nii seisame meie 1½ miljardilise suure küsimismärgi ees. Minu arwates aga peaks härradel parempoolsetel jätkuma oma lukus suu juures siiski mittelukus käsi, kes üles tõuseksid selle ettepaneku poolt, mida mina teha tahan, nimelt, et seda osa eelarwest wälja jätta. (Naer. J. Hünerson (põl.): See on rohke nõudmine.) Teile muidugi, aga ma tahaksin küsida, missugune Teie arwates see paras nõudmine on. Teie olete aga enesel sõna ära wõtnud ja ei saa seda mitte ütelda.

Edasi, põllutöoministeeriumi juurde minnes, peab ütleva, et see on ministeerium, kelle kohta palju ütelda tuleks, aga et härra Hünerson enam ei kuula, siis ei hakka ma sellest pikalt kõnelema, waid teen ainult paar äärmärkust. Minu äärmärkused käiwad nende punktide kohta, mis erakorralises eelarwes esitatud. Maa paranduseks on ette nähtud 19 miljoni, mille peale ma tähelpanu tahaks juhtida. Ma olen ka juba ennem selle peale tähendanud, et 19 miljoniga mingisugust maaparanduse tööd plaanikindlalt teha ei saa. See 19 miljoni on ainult selleks, et kui kellelgi tuleb meelde oma soost kraawi läbi kaewata, et siis sinna toetust anda. Ma juhiksin tähelpanu selle peale, et nüüd, kus maanälg äärmiselt suureks on läinud, et just nüüd oleks wõimalus olnud maaparanduse töid palju suuremas ulatuses ette wõtta. Sellega oleks antud ühtlasi ka inimestele tööd. Näituseks, Wiljandimaal tean ma ühe suure raba, mille ulatus ühest äärest teise kunni 20 wersta on ja mis kahe jõe wahel asub. Ühest jõest on raba kaugele keskmiselt umbes pool wersta, teiselt poolt ulatab kunni jõekaldani wälja. Mis oleks põllutöoministeeriumil lihtsam olnud, kui mõtte peale tulla, et sellesse rabasse kraawi kaewata, nii et wõimalik oleks olnud wett ühele ja teisele poole jõkke lasta. Seda ei ole tehtud, ei ole kawatsetudki. Üldse ei saa 19 miljoni margaga mingisuguseid maaparanduse töid ette wõtta. Maaparanduse alal töölistele tööandmine oleks palju kergem ja produktiivsem läbi wiia olnud, kui neid töid oleks ette wõetud, näituseks, iga maakonna piirides teatawal määral. Siis

ei oleks kellegil tarwis olnud kaugele tööd otsima minna. Teine asi, mis põllutöoministeeriumi juures tähelpanu teenib on see, et ei wõimaldata neile asunikkudele, kellele maa kätte on antud, selle maa peale asuda. Seda on juba mitmelt poolt rõhutatud, et asunikkude maa on liiga kõrge rendi alla pandud. Asunikul ei ole kerge peale rendimaksu omast põllulapikesest enese tarwis sissetulekuid saada. Eelarwes ei ole nõutud suuremaid summe, mis asunikkudele toetuseks oleks läinud. Sissetulekute eelarwes figureerib aga summa, kui palju asunikudelt renti wõetakse. See summa teeb wististe wälja 120—126 miljoni marka ja temas on üles wõetud ka rent riigimõisnikkudelt. Meie teame, et isegi tsariaegsel Wenemaal anti asunikkudele esiteks asumise aega ja teiseks ka toetust. Eestis, kus wäga moodsat maareformi taheti läbi wiia, oleks pidanud asunikkudele tingimata rohkem wastu tuldama. Neile erakondadele, kes praeguse maareformi poolt on, näitawad asunikud ainult mingisugune sööt olewat. Maareformi läbi on asunik õnge otsa tõmmatud ja sipleb nagu kala. Sarnane „õngitsemine“ on ainult selleks, et õnge otsa sattunud asunikkudelt kokku osta talukohti, et neid ühendada karja ja päris mõisadeks. Sellega tahetakse asunikka õnge otsast „päästa“. See kõik näib mingisugune keerdkäik olewat. Alguks oli hallparunitel piinlik endistele Balti parunitele põlwega anda ja neid mõisadest minema ajada, et mõisaid eneste kätte saada. Sel korral kardeti, mis ütleb Euroopa. Tähendab, Euroopa rahuldamiseks taheti kõik teha. Asunikule heidetakse ette, et ta tööd ei taha teha, et ta maha joob kõik, mis tal weel on, et ta üldse on niisugune element, kellest maa-harijat ei saa. Temale peab kõrged maksud peale panema, kui temast tahetakse midagi saada, nagu härra Arro arwab. Et asunik oma majapidamist korralikult saaks sisse seada ja järjele saaks, selleks ei ole mitte midagi tehtud.

Nüüd tuleks ma edasi wälisministeeriumi juurde. Siin pean ma küll ütleva, et on palju asju, mille peale wastama peaks, aga nähtawasti ei taha parlamendi enamus samuti ka Wabariigi Walitsus selle peale wastata, nii et meie wist arupärimisega selles suhtes esinema peame. Aga ka siis, kui enamuserakonnad wastust ei taha anda, wõiwad nad arupärimise tagasi lükata ja asi on jällegi maetud. Ma juhiksin siin eriti tähelpanu asjaolu peale, mis wiimasel ajal kõneaineks saa-

nud, see on nimelt wahekord kahe naaberriigi wahel, missugust küsimust ka kalewi alla tahetakse matta. Selle asemel, et sobiwat lepingut selle riigiga teha wastastikuse läbikäimise suhtes, wisatakse ühele, ma mõtlen nimelt nõukogude-Wenemaad, mingisugune paberilipakas näkku rajariikide lepingu näol, mis nüüd sama ratifitseeriti. Nõukogude-Wenemaaga püütakse wahekordi terawaks ajada ja head wahekorda ei püüta siin sugugi alal hoida. Juhiks in tähelpanu selle wahekorra peale, mida loowad meie Eesti „diplomaadid“, ma tarwitan sõna „diplomaadid“ hanijalgades, — sest need on erasikud, kes warustatud diplomaatiliste passidega, kelle tegewus sellele nimele aga sugugi ei wasta. Ma juhin tähelpanu hiljutise diplomaatiliste wagunite kinnipidamise peale. Nimelt peeti nõukogude wõimude poolt üks Eesti diplomaatiline wagun kinni ja wastukaaluks sellele pidasid Eesti wõimud ilma mingisuguse põhjusega 2. Wene wagunit kinni. Wene wõimud pidasid Eesti diplomaatilise waguni kinni sellepärast, et Eesti waguni saatjad lepingus ettenähtud läbiotsimist waguni juures ei lasknud toimetada. Nähtawasti peale pikemaid diplomaatilisi läbirääkimisi lubati wagunit läbi otsida. Kui wagun awati, oli üks peakulteritest ära põgenenud, nähtawasti olid tal selleks põhjused. Wagunist leiti 16 puuda sahariini, 6 pd. hõbedat, 3 pd. piiritust jne. Samal ajal, s. o. 5 aprillil tulid waguni juurde mõned isikud, keda härra Wares, kui Moskwa saadik ja härra Piip, kui välisminister, nähtawasti tarwiselt polnud informeerinud, ja töid enesega kaasa leitud kraamile lisaks mõned hõbedatükid. Igatahes peab siin imestama Eesti välisesituse halba informatsiooni, — wagun peeti kinni 4. IV., — et wastawad isikud ei teadnud, et waguni juurde ilmumine nendele kardetaw on. Selle asemel, et seda arusaamatust rahulisel teel selgitada, pidas Eesti walitsus 2. Wene diplomaatilist wagunit ilma ühegi põhjusega kinni. (J. Hünerson (põl.): Kes sarnane mees oli?) Enne, kui Teie, härra Hünerson, ei arwa heaks ette teatada, missugusest küsimusest Teie iseäranis huwitatud olete ja milal Teie lähete wõi tulete, ei saa ma Teie küsimiste peale wastata, waid lähen järjekorras edasi, sest teist korda ma seda kõnelema ei hakka. Ma wõiksin härra Hünerson'ile ainult nõu anda stenogrammidest järele waadata, mis ma kõnelenud olen, et ta wõiks siis sellekohase küsimi-

sega esineda, mille peale ma walmis oleks talle need teated andma. — See asjaolu näitab aga wäga kujukalt, kuidas Eesti oma suhteid püüab Wenemaaga korraldada ning see iseloomustab terwet poliitikat, kuidas Eestis diplomaatiat teostakse. Härra välisminister tähendas Warssawi lepingu kohta, et see kindlustab Eestile teiste riikide abi. Kui nüüd, näituseks, Eesti oma diplomaatilises wagunis salakaupa weab ja kui teise riigi diplomaatilised wagunid kinni peetakse ilma põhjusi ette toomata, kas ei aja see siis wahekorda terawaks. Waat' niisugust välispoliitikat on aetud.

Lõpuks peatan ma weel töö- ja hoolekandeministeeriumi summade juures. Nende summade wastu ei saa olla, sest et nad nii kui nii on alati wäikesed olnud, mille pärast töö-hoolekandeministeerium oma ülesandeid ka täita ei saa, waid ta on pidanud alati waeselapse osaga leppima ja oma sotsiaalsed ülesanded sööti jätma.

Kõiki seda kokku wõttes pean ma rõhutama, et meie rühm ei saa mitte selle eelarwega rahul olla ja teeb parandusi, mille läbi wõimalik oleks neid osasid toetada, mis toetamise wäärilised on, ning teiste osade wastu olla. Minu ettepanekud oleks siis järgmised: Teen ettepaneku rahaministeeriumi erakorraliste kulude eelarwe peatükk I § 1 wälja jätta ja palun see ettepanek kinniselt hääletada. Lisaeelarwe teedeministeeriumist peatükk I § 1 195.000 marka maha kustutada, seda kinniselt hääletada. Sõjaministeeriumi erakorralised kulud eelarwest wälja jätta ja kinniselt hääletada. Rahaministeeriumi erakorraliste kulude eelarwe peatükk I § 2 wälja jätta ja palun see ettepanek kinniselt hääletada. Siseministeeriumi erakorralises eelarwes peatükk III § 11 wälja jätta ja see ettepanek kinniselt hääletada. Siseministeeriumi erakorralises eelarwes peatükk VII § 3 wõtta 15.663.000 asemel üks miljon ja see ettepanek kinniselt hääletada. Siseministeeriumi erakorralises eelarwes peatükk VII § 8 maha kustutada. Haridusministeeriumi erakorralise eelarwe peatükk V B. wälja jätta § 2—1.000.000.—, § 1 suurendada—27.476.400 asemel—80.000.000.—. Palun kinniselt hääletada. Põllutöministeeriumi erakorralise kulude eelarwe § 1 tuleks 30 miljoni marga wõrra suurendada, asunikkuudele toetuse andmiseks. Peale selle mõned ettepanekud, mis kuuluvad töö- ja hoolekandeministeeriumi programmi hulka. Kõige pealt tuleks

Tartu töölisteühisuse kesknõukogu maja ehitamiseks määrata 5 miljoni marka. On palju räägitud elukorterite puudusest, niisama võib rääkida ka tööliste organisatsioonide korteripuudusest. Nagu kodanlised härrad oma perekondadega ei saa läbi ilma korterita, niisama on see ka tööliste organisatsioonide korterite kohta maksew. Neid tuleb hakata ehitama ja selleks peab riigi poolt toetust saama, mis paneks teatawa aluse ja oleks väikeseks toetuseks. Niisamuti tuleks määrata Narwa töölistemaja ehitamiseks 5 miljoni marka; siis Pärnu töölisteühisuse kesknõukogu maja ehitamiseks 5 miljoni marka. Edasi Tallinna ametiühisuse kesknõukogule ja üleriiklisele maatööliste liidule kokku sada miljoni marka töötatöölaliste toetamiseks. Meie poolt ettepanekud on sarnased, et ühele võib poolt ja teisele vastu hääletada, sellepärast teen ettepaneku neid hääletada lahus ja edasi, et ära hoida kahtlust, kas iga Riigikogu liige oma parema tundmise järele saab hääletada, siis on meil ka ühes sellega ettepanek hääletada neid kinniselt.

Juhataja K. Wirma: Korra kohta on sõna rkl. Kägu'l.

E. Kägu (kom., kohalt): Paluks kindlaks teha, kas kwoorum koos on.

Juhataja K. Wirma: Palun sekretäri ära lugeda, kas kwoorum koos on. (Loetakse Riigikogu liikmeid.) Koos on 51 Riigikogu liiget — seega kwoorum koos. Sõna on rühma esitajana rkl. Wanja'l.

(Juhatama hakkab abiesimees **A. Kerem.**)

J. Wanja (kom.): Riigi erakorralisse eelarwesse on üles wõetud riigi statistika keskbüroo, kes peaks kindlaks tegema, kui palju meil riigis töötatöölisi on. Seda arwu kindlaks teha saadud ei ole, kuid fakt on see, et meil töötatöölisi on. Mitmed ettepanekud Riigikogus tööliste toetuse andmise kohta on läbi kukkunud, sellepärast, et paremalt poolt on öeldud, et meil ei ole mitte tööpuudus, waid tööliste puudus. Sellepärast oleks täiesti mõtteta sellele asutusele, kes neid andmeid andma peaks, aga siamaani ei ole suutnud muretseda, määrata eelarwes erakorralisi kulusid.

Siis edasi, kaubandus-tööstusministeerium. Siin tähendab see nimi „tööstusministeerium“ mitte seda, et Eestis eden-

dada tööstust ja seda lasta areneda, waid et teda wälja surmata ja lasta hoopis seisma jääda. Näituseks, sadamatehased, mis nagu ma lehest lugesin, ajutiselt tööpuudusel seisma jääwat. Samal ajal öeldi paremal pool, et meil ei ole tööpuudust waid on tööliste puudus. Sadamatehas on ju ka tööstusettewõte, aga tööliste arw, mis seal töötab, on hoopis väiksem, kui enne. Meil on nii terve rida tööstusettewõtteid olemas, kus lugu sarnane. Mina järeldan sellest, et see nimi tööstusminister, kui wälja jätta „kaubandus“, on selleks, et sellele mõttele vastu töötada, mis siis üles seati, kui meie riiki rajama hakati ja eestööd tehti, et meie riik peab sellele mõttele wastama. Siis öeldi, et meie riik saaks suureks tööstuskultuuriliseks riigiks ja tööstus pidi wõimaldama temal kiirel järjel tõusta. Kui nüüd riigi rajamisel niisugune lootus oli selle suure tehnilise edenemise peale, siis on nüüd tööstusministeerium selles riigi heakäekäigu nurjainemises osalt süüdi, sest praegune tööstusministeeriumi tegewus töötab sellele mõttele otse vastu. Nii on siis tööstusministeerium selles, et tehnika meil nii edenened ei ole, kui esialgu loodeti, kaassüüdlane wõi nii ütelda pärisüüdlane.

Siis tuleb edasi siseministeerium, ma jätan siin mõned wahele. Siseministeeriumi kohta võiks seda ütelda, et see asutus ka neile mõtetele ei wasta, mis riigi rajamisel üles seati, et riigis kõigil kodanikkudel ühesugused õigused oleks, et meie riik peab olema demokraatiline riik jne. Siseministeerium on selle põhimõtte ümberlukkaja. Just niisama nagu tööstusministeerium, töötab ka siseministeerium selles sihis, et meie riigi rajamise põhimõtted ümber lükatud saaks. Siseministeeriumis on mitmed aparaadid olemas, näituseks, meie kaitsepolitsei, kelle ülesanne taga kiusata neid, kes meie riigi vastu töötawad. Mis meie aga näeme? — Kaitsepolitsei kõrwaldab ja kihutab taga ainult tööliste kihtisid. See on wist nähtawasti kaitsepolitsei ülesanne, taga kiusata ja wangimajadesse panna töölisi, mitte aga Eesti demokraatlike riigi hea käekäigu eest hoolitseda. Sellepärast, et töölised rahul ei ole kodanlike riigi süsteemiga, mis tööliste wõimalust ei anna ära kasutada neid wõimalusi, mis demokraatlikes riigis on, kiusatakse teda taga. Tahetakse, et tööline peab teadma, et tema on kodanlike kapitalistlike riigi ori, kes sõna kuulma, ning

käskusid ja määrusi täitma peab. Aga samal ajal näeme meie, et on olemas feine kiht kodanikka, jõukam kiht. Nendel on õigus ja võimalus igal viisil riigi huwide vastu töötada, küll riiki warastades, küll seda maha saherdades, igasugusel teel. Weel hiljuti kuulsime, et meil niisugused wastutõtajad olemas on äärmistes parempoolsetes ringkondades, on olemas walgekaartlased. Kuigi nüüd ajalehed kõmu tegid, et need ollused wastutusele on wõetud, siiski ei ole meie walitsewad ringkonnad sellest mitte nii kangesti huwitatud, mis selle kõmu taga peitub. Selle organisatsiooni tabamisel ei märgatud niisugust huwi, kui mõne töölise tabamisel, keda sellepärast tabati, et ta selle kurnamise süsteemiga rahul ei olnud. Siis on alati huwitus ja kõmu wäga laialiselt maad wõtnud. Waadake, missugune kord siis meie waba demokraatia pinna peal walitseb. Öeldakse, waadake missugused elemendid meil maad on wõtnud: kommunistid jne., et isegi tulemas on 115 töölise protsess, kes 1919 a. saadik Eesti riigi kukutamises tegewad olid. Nende 115 hulgas ei ole aga ometi ühtegi olemas, kes kommunistilise partei liige oleks, neid süüdistatakse ainult kommunistlikes meelsuses. Keegi ei ole ennast kommunistilise partei liikmeks tunnistanud, sest seda parteid ei ole olemas. Kui nüüd kodanline walitsus siiski ütelda tahab, et see partei olemas on, siis palusin mina kõige pealt teada anda, kus see partei asub, et mina, kui ideeline kommunist parlamendis, sinna ka liikmeks kirjutada wõiksin. Sellest siis järeldan ma, et Eestis seda parteid olemas ei ole ja protsesse ainult ideeliste tööliste vastu sepsitatakse. Aga kommunistide peasihit on see olnud, et need töölised ei pea heaks kiitma kodanlise walitsemise korda ja seda wägiwalda, mis nendega tehakse.

Siis oleks sõjaministerium. Siin selle ministeriumi kohta on mitmel puhul sõna wõetud ja ma olen ka isiklikult mõned märkused selle kohta toonud peajasjalikult sellepärast, et meil nii palju sõjawäge ülewal tuleb pidada selle wäikse rahwarwu kohta, mis meil Eestis on. Kui nüüd suure sõjawäe põhimõte see oleks, et meie ei saa muidu mitte oma riiki ülewal pidada, kui meil peab olema suur sõjawägi, suur ja hästi distiplineeritud, siis juhiksin ma tähelepanu selle peale, et meie riik ei ole siiski nii suur, et kui tema kogu oma elanikud paneks sõjariistu, ehk muudaks sõjawäeks, et ta ei oleks siiski nii

tugew, et ennast kaitseda wõiks suurte riikide wastu ja oma olemasolu sellega kindlustada. See lõbu läheb selle wäikese Eesti riigi rahwale liiga palju maksma. Kui meie ainult uhkuse ja ilu pärast sõjawäge peame, et näidata, et meil ka üks kaitsewägi on, siis on mitmel puhul seda tähendatud ja ma rõhutan siin weel, et palju paremini kaitstud oleks Eesti riigi huwid siis, kui wõimalik oleks kogu rahwal kaitsta nõnda armastatud paradiisi. Kui aga see ülesanne ainult wäikese kihi peale pandud on, ja ainult wäikene salkkond ühe erakonna huwides seda riiki kaitsma peab, siis on selge järeldus see, et mitte kõige rahwa huwid ei ole nii ühetasa seotud. Küsimine tõuseb nüüd iseenesest sellega, milleks siis õieti seda suurt sõjawäge otsekohe tarwis on. Kui nüüd kõrwale minna sest põhimõttest, et ta enesekaitseks ja uhkuseks on, wõi et tema põhjuseks see on, nagu sõjaministeriumi eelarwe alamkommisjonis ette toodi, et meie ei wõi usaldada ja sõjawäge wähenadata sellepärast, et seal ida piiri taga on naaber, kellest uskuda ei wõi, et ta rahu pidada tahab, ja meid peale mitte ei tule. Wälisminister lükkas küll selle wäite ümber tõendades, et wahekorrad on hästi korras. Siis wõib juba iseenesest järeldada, et Eesti põhimõte on rahu pidada ja et nii suurt alalist sõjawäge mitte tarwis ei ole. Wälisminister ütleb weel edasi, wõi wälisministeriumi tegewus laseb seda ütelda, et peale nende korrekt wahekordade meil weel wahekordasid heaks tehakse piirituse pakkidega ja diplomaatilisid meelitatakse, nõnda ütelda, „topka“ tegemisega, et head kaupa sobitada. Siis peaks see ju teil seda kindlam olema, et wahekorrad tõesti südamligid on. Seda tähendas ka siseminister, et wahekord südamligid on. Milleks siis sõda karta ja nii suurt sõjawäge pidada, kui wahekorrad enne korrektdid olid ja „topkade“ andmise järele südamlikuks muutusid. Siis on juba iseenesest mõistetaw, et Eesti peale keegi ei tule ja et Eesti ei kawatse kellegi peale minna. Siis ei ole ka sõjawäge tarwis. Ja tõepoolest, kes siis õieti tahakski Eesti peale tulla, kui ta ennast nii ülewal peab, et ta kellegile mitte tüli ei tee? Aga kui näpud puhtad ei ole nende kompaniide toetamises selle Lääne riigi piirides, kes järke ootawad mitmesuguste metsa kontsessioonide saamise peale jne.. — ma mõtlen siin põhjalääne armeelasi, keda minu arwates wist selleks siin on hoitud, et kui ükskord seaf

mingisugune metsa kontsessioon awatakse, et neid siis sinna kokku koguda. Aga et seda metsa kontsessiooni ei anta, siis hoiti see tagawarawägi selleks kokku, et taheti siiski seda metsa kontsessiooni sõja näol wälja pressida, sest kinniwõtmise teates oli, et organisatsioon on tegutsenud selleks, et Wene ja Eesti wahkorda terawaks ajada ja sõda wälja kutsuda.

Nüüd oleks edasi põllutööministeerium. Põllutööministeeriumi eelarwe puhul on alati meie poolt ja ka mujalt palju etteheiteid mõisade tükeldamise asjus tehtud, nimelt, et neid mitte õieti ei jagatud. Ei ole ka mitte ümber lükatud, et see mitte õige ei ole, et mõisades suurem jagu mõisatöölisi ilma maata jäetakse. Kui nendel ilmajaetud töölistel oleks mingisugune võimalus kuidagi teisel alal ära elada ehk teist elukutset saada, siis ei oleks ju asi nii hull olema. Aga just see asjaolu, et mõisast wäljatõstetutel kuhigile mujale elamaasumise võimalust ei ole, sunnib meid seda asja puudutama, ja näitama, et see teguwiis mitte õige ei ole. Kui siin põllutööminister eelarwes seda ette tõi protsentide näol, et suur osa mõisatöolistest üle maa wõttes siiski on maad saanud; siis on see aga arw, mida pooltega wõrrelda wõib. Siin on asjaolu niisugune, et maad on saanud ikka jõukamad ja wäga suur hulk maa-saajaid on ainult mingisuguse lõbu wõi au pärast maad saanud, kuna ilma jäänud on harilikult need, kellel võimalust ei olnud maa peale elama asuda iseseiswa asunikuna. Ja kuigi on mõni üksik neist waestest maatüki wastu wõtta julgenud, mis talle on antud, siis on teinud ta seda just sama hirmu pärast, et kui ta wastu ei wõta, siis ilma peawarjuta wõib jääda, ja ta on kogu oma energia ja jõu selleks kokku wõtnud, et kuidagi moodi maatüki peale asuda. Wastasel korral tuleb minna kuuse alla ja ma usun, et keegi ei arwa, et kuuse all üsna lõbus elada oleks. Kuigi öeldakse, et Eestis terwe poliitiline partei pidada olema põõsa all, aga mina olen ka käinud põõsastest mööda ja metsadest läbi ja ei ole näinud ühtegi parteid, kes oleks põõsa all ehk kuuse all, küll aga olen näinud mõisatöölisi, kes on oma kolid wälja tõstnud sellepärast, et neil kuhugile minna ei ole. Ja kui nüüd sarnaseid juttusid peaks olema, siis peaks tingimata nende all mõeldama neid, kes mõisa poolt on wälja tõstetud. Need kehwmad asunikud, kes sunnitud

olid kuidagi maatüki wastu wõtma, on äärmiselt raskes seisukorras igapidi. Neile ei ole võimaldatud hooneid saada, sest hooned anti jällegi metsaülematele, kindralitele ja ohwitseridele ja siis igatahes igale ühele ei jätkunud. Loomulikult on meil praegu niisugune süsteem, et kõige waesem jääb alati kõige ennem ilma. Siis ei ole ka metsamaterjaal temale ka nii kättesaadaw, et oleks võimalik sellega enesele kas uut hoonet ehitada ehk mõnest küünist ümber remonteerida, sest metsamaterjaali eest tuleb tal maksta. Asumise aastal tuleb maksta maksusid ja muretseda inwentaari, nii et asunik on igapidi rasketes tingimistes. Maksta wõiks nüüd mõned ja nimelt jõukamad asunikud, selle wastu ma ei ole. Kui, näituseks, kindral, kes sai omale mõisasüdamet ja mõisa häärberi ja kui tema seda laiendada tahab, et Balti parunid oma külaskäigul paremini wastu wõtta, siis wõib tema wäga hästi maksta selle eest. Aga, waeselt, kellel kuidagi asumise võimalust ei ole, on ju täiesti ülekohtu maksu wõtta. Ta püüab isegi juba esimesel aastal siiski selle maaga midagi ära teha, et kontroll teda mitte teisel aastal ära ei ajaks, et ta ei ole maa peal midagi teinud. Minu siht on olnud ja seda on ette heidetud alati, et mõisade tükeldamine tuleks seisma panna. See etteheide on põhjendatud sellega, et meie kaitseme Balti parunid ja mõisnikka. Mina tahaksin siin ka seda puudutada, kas see õige on wõi ei ole. Mõisade tükeldamine on meile siiski seda toonud, et meie põllumajanduse edenemine mõneks kümneks aastaks on seisma pandud ja selle tükeldamisega kaasasolew raskus on see, et asunikud on pandud äärmiselt raskesse seisukorda suurte maksude tõttu. Ka see põhjus, mis pärast meie oleme nõudnud mõisade tükeldamist ja mina ei ole igal juhtumisel mitte mõisade tükeldamise wastu, kuid kui mõisaid jaotatakse edasi, nagu siinamaale on seda tehtud, siis sel juhtumisel ja sel korral oleme meie alati tükeldamise wastu, sest see ei sünni mitte waese rahwa huwides, waid jõukamate ja rikaste huwides, kuid meie ülesanne on kaitsta waesema rahwa huwisid. Kui mõisade jaotamine sünniks õiglasel teel, sünniks niimoodi, et maasaajad ja mõisatöölised ise saaksid kaasa ütelda sellele jaotamisele ja sellele korrale, kuidas seda maad asunik tarwitada wõib, siis wõib olla, sel juhtumisel meil midagi mõisade tükeldamise wastu ei ole. Siis tahaksin ma näi-

data seda, et mõisade tükeldamist ja maajagamist peaksid toimetama maatamehed, mõisatöölised ja rentnikud ise, moodustades selleks oma komiteed, kes ära määravad kõige pealt, kas on kasulik mõisa ära jagada, või jätta teda terweks ja siis, kui nemad leiavad, et kasulik on jagada ja jagamine sünnib sel viisil, et kõik need asunikud, kes maad tahavad saada, võivad omale maad võtta. Siis saavad ka nemad selleks mõisast maad, misjaoks siis selle vastu olla. Maatameestest, rentnikkudest ja mõisatöölisest peaks saama moodustatud komitee, kes maajagamist kontroleeriks, et ka waesemad kihid, kellel tingimata maad tarwis on, sellest mitte ilma ei jääks. Ma usun kindlasti, et need komiteed maad mitte nii ei jaga, et seda kasutaksid isikud, kellel maa ainult uhkuse pärast käes, kes ise tööd ei tee, vaid oma töö neil ära teha lasewad, kes mõisade tükeldamisel ilma maata jääwad. Samasugune lugu on metsamaterjaalide määramisega. Neid materjale andes ei talitata asunikkude huvides. Antaw metsamaterjaal ei ole alati küllalt kõlbulik ja teiseks võetakse sellest nii kõrget hinda, et asunik võlgadest kunagi lahti ei saa. Ta ei saa ööd mööda saata kunagi selles teadmises, et ma olen waba kodanik ja mul on maatükk käes, mille peal rahulikult elada võin. Ta peab igapäew mõtlema ja und nägema sellest, et mitte oksjon kaela ei tuleks. Metsamaterjaali antakse sagedasti niisugustest maakohtadest, kust seda mitte kerge kätte saada ei ole ja nii kaugelt, et võimatu ära wedada, selle peale waatamata, et oma külje all tarwiline jagu materjaali oleks. Wahest tuleb ka niisugune asi ette, et määratakse materjaali mitmekümne wersta tagant, aga kui seda võtma minnakse, selgub et selle koha peal kas lage põld, kännustik ehk raba on. Meie praegused metsakaardid võimaldavad seda, sest kohtadel, kus lopsakas mets kaswab, on üles märgitud lage põld ehk karjamaa ja ümberpöördukt. Oleks kasulik, kui asunikkude komitee ära määraks metsamaterjaali tarwiduse summa ja koha, kust keegi seda saada võiks. Kui see komitee wast õieti ei talitaks ja tema otsuste vastu nurin võiks tõusta, siis oleks tarwis moodustada maakonnakomitee. Siia saadik kõnelesin ma wallakomiteedest. Maakonnakomitee rewideeriks wallakomitee otsuseid mõisade tükeldamise juures. Edasi võiks weel olla üleriikline komitee, kes kont-

rolli peaks. Meie riigiasutuste seisukoht sarnaste komiteede vastu, kes alamast kihist koos seisawad, on niisugune olnud, et neid ei usaldata, aga kui keegi jõukam midagi otsustab, siis on see hea. Alama rahwa tahtmist, olgu neid või mitu tuhat, ei ole kunagi tähele pandud. Wäga võimalik, et siis ka nende komitee peale halvasti waadatakse. Ma juhiksin tähelepanu selle peale, et kui awalikuks tuli, et metsakaardid mitte õieti walmistatud ei ole, siis anti alamatele metsawahtidele võimalust neid kaartisid muuta niisugusteks, nagu nad olema peaks. Kui lugu nii on, et metsawahil õigus on riigi piirisid rajada ja metsakaarta parandada, siis ei peaks mitmest isikust koosseiswal komisjonil niisugune õigus mitte puuduma.

Töö- ja hoolekandeministeerium on niisugune asutus, kes hoolitsema peab wabariigi kodanikkude elamisvõimaluste eest. See asutus on meil praegu olemas ainult nimepidi. Siin figureeriwad siiski summad, mis abiandmiseks ja autasudeks määratud. Aga ärge lootke, et neile abi antakse, kellele abi tarwis, vaid abi saavad need, kes küllalt jõukad on ja praegugi edasi elada võiwad. Kes aga mitte töö- ja hoolekandeministeeriumi abi ei saa, need on need, kes kuuluwad töölisklassi hulka. Selle kihhi hulgast ei või õieti ühtegi näidata, kes töö- ja hoolekandeministeeriumi abi oleks saanud. Küll kuulutati omal ajal kooris välja, et need, kes on surma saanud Isborski mõrtsukate käe läbi, nimelt nende perekonnad, et nende eest saab hoolitsetud. Aga minul ei ole mitte ühtegi perekonda teada, kes oleks toetust saanud. Keegi ei ole nende käest küsinudki, kas nende perekonnaliikmed kõik weel elus on, või on nende elu niisugune olnud, et nad on pidanud seda hoopis ära lõpetama. See asutus peaks kõige pealt hoolitsema nende kodanikkude eest ja nimelt töörahwa eest, kellel võimalust ei ole tööd teha, oma elu ülespidamiseks, kellel ei ole võimalust perekonnaliigete kaudu toetust saada. Aga ometi ei ole minu teada ühelegi sarnasele abi antud. Tööline on aga niisugune olewus, kes võib ainult siis elu alal hoida, kui temal terwis, tööjõud ja töö on. Kui temal aga need kolm asja puuduwad, siis on ta õige halwas seisukorras, sest tööline 60—70 aasta wanaduses ei ole enam töövõimeline.

Mina olen siit kõnetoolilt nimetanud, et töötatöölise arw ulatab 10 tuhandeni—seda ei ole aga tõenäoliseks peetud. Et

uskumist leida, olen wäiksema arwu nimetanud, kuid ka see arw ei leidnud uskumist. Nüüd arwan ma aga heaks töötatöölise arwu üldse mitte enam nimetada. Nagu ma ennem nimetasin, ei anna riigi statistika keskbüroo ega ka tööbörse õigeid teateid selle kohta, kui palju meil töötatöölisi on. Kindel on aga, et neid igatahes rohkem on, kui 315, nagu seda tööbörse on awaldanud. Ma ei tea mitte kindlasti, kas see arw oli terve Eestimaa kohta, wõi oli see ainult Tallinna kohta. Ütlen aga siin kohal, et kui minu 10 tuhandeline arw on ümber lükatud, siis lükkan ma ka arwu 315 ümber. Oma ümberlükkamist põhjendan ma sellega, et juba sadamatehastes üksinda on rohkem, kui 600 töötatöölise, sest et seal tööstus jäi seisma. Rotermanni leiwawabrikus ei ole rohkem ega vähem, kui 112 töötatöölise; need töölised ei ole kusagil tööd leidnud. Narwa kiutööstus algas tööd uuesti mõnekümne wõi saja töölisega, kuna seal waremalt töötas 14 tuhat töölise. Niisuguseid tööstusalasid on wäga palju. Kui nüüd wõrrelda töötatöölise arwu 315, siis on täiesti kindel, et tööbörse poolt awaldatud arw mitte õige ei ole. Ja miks ei ole ta õige? Kui meie tööbörse tahaks kätte saada õiget töötatöölise arwu, siis peaks ta töölise korralikult registreerima ja mitte wälja ajama, kuna ta töötatöölisele kas tööd andma peaks, ehk mingisugusel teisel teel neid toetada, senni kuni nad tööd leiawad. Seda aga tööbörse ei tee. See on asutus, kes ainult selleks on loodud, et ta ära kasutaks selle rahwakihi, kellel elamiseks mingit wõimalust ei ole, neid töölise, kellel mitte tööd ei ole. See asutus on selleks, et töötatööliselt ka oma osa wõtta, et neid weel wiletsamaks teha, kui nad on. Ühe sõnaga öeldud, tööbörse ei anna töölisele midagi, waid ainult wõtab neilt. Ma ei tea, kas tööbörse wõtab registreerimise eest maksu, kuid selle asutuse ülespidamine tuleb ometi nendelt samadelt tööliselt. Alles hiljuti olin juhtumise pealtkuulajaks tööbörsele. Sinna tuli tööline, kes tahtis ennast registreerida lasta, kuid sellele töölisele wastati, et enam töötatöölise üldse registreeritud ei saa, sellepärast et ühe töötatöölise tööle saatmine läheb meile kalliks maksma, nimelt wiissada marka. Minewal aastal olla seda weel wõimalik olnud teha, siis tulnud see ainult 200 marka maksma. Tööbörsele tööandmine on mõeldud sel kujul, et töölisele ükskõik missugusel alal töö kätte juhatatakse,

öeldes, et seal ja seal on tööd olemas, näituseks, kännutöstmise töö. Seda wõidakse ütelda ühele naisterahwale, kes kergema tööga on harjunud, wast ainult tubaste töödega, seda wõidakse ütelda ka ühele wabrikutöölisele, kellel ainult oma töökohased riided seljas. Kuna metsasagijaid weel pealegi talwel tarwis, siis ei ole see tööpakkumine mitte tõesti muud, kui näitamine, et seal on olemas metsaraiumise töö. Aga kuidas oleks wõimalik sellel wabrikutöölisel sinna tööle minna, kui tal sellekohaseid riideid, teadmist ega tundmist ei ole selle töö jaoks ja siis on loomulik, et ta ka seda tööd mitte wastu ei wõta. „Tööbörse“ on oma kohused täitnud, ta on tööd pakkunud ja kui tööotsija seda wastu ei wõtnud, tuleb temal uuesti registreerida. On hea, kui teda uuesti registreeritakse. Täna wõi seda aga üldse mitte enam ei tehta ja sellepärast olenebki et enam „tööbörse“ kaudu kindlat töötatöölise arwu teada ei saa, sest esiteks, mis tarwis õieti läheks töötatöölise sinna registreerima, kui ta teab, et seal tööd anda ei ole, ehk kui on, siis mitte wastaw tema wõimalustele töö tegemiseks jne. Teine asi on see, et üldse ei registreerita. Kui registreeritakse, siis ometi on wäga palju inimesi, kes küll ilma tööta on ja kes kõik teised abinõud ära kasutawad, et tööd leida, aga sinna „tööbörse“ asjata minna enesele pilkawaid sõnu ütelda laskma, seda nemad ometi ei tee. Kui seal tõesti tööd antakse ja natukenegi toetust saaks, siis ei kahtle ma mitte, et tema töötatöölise arwu kindlasti näitab.

Minul ei ole nüüd kõikide nende eelarwete kohta ettepanekuid, kuid ütlen, et meie saame toetama kõiki neid ettepanekuid, mis iseseiswa sotsialistliku rühma poolt ette pandi. Põllutöoministeeriumi eelarwe kohta on mul siiski ettepanekuid olemas, mida ma siin käsitan ja nimelt, maakomitee moodustamiseks ja ülewõlpidamiseks, samuti ka kehweste rentnikkude toetamiseks summasid määrata. Kõigil meie asunikudel ei ole mitte wõimalust asuma hakata maatüki peale, nii nagu seda teistel rikkamatel on. Siin on oodata see asjaolu, et kehwestele asunikudele öeldakse, jah, sul ikka jõudu ei ole täiel määral jalga maapinda kindlustada, waid näe, seal on rikkam, temal oleks see wõimalus. Sa parem kerri siit eest minema ja ma annan selle maatüki teisele. On siiski tarwilik, et igal rahwakihil wõimalik oleks kuidagi ära elada,

ükskõik missugusel teel. Rikas wõib enesele ütelda, mina muidu maad saada ei taha; aga kõigil ei ole mitte seda wõimast otsekohe igalpool öelda, et mina muidu saada ei taha, ma maksan kõik kinni, nagu juut wasikanaha. Ehitamis- materjaali mina muidu ka ei taha. Wäga palju asunikka ei saa mitte ilma abirahata hakkama. Ta ei suuda loomi, inwentaari ja metsamaterjaali hoonete ehitamiseks maksu eest muretseda, tema ei jaksa isegi renti maksta maa eest, waid siin peaks riik, kui demokraatlik riik, neile abiraha andma, ainult siis wõib tema maa peal asuma hakata. Kui meil teatud põhi- seaduse paragrahw maksew oleks ja palju teisi niisuguseid asju sel kujul, et igal kodanikul oleks kindlustatud inimese wääriline ülespidamine ja elu wõimalus... Kuid ta ei ole maksew, sest neid wõimalusi ei ole paljudele mitte kindlustatud ja ma usun kindlasti, et kui ma ettepaneku teen asunikkudele toetust anda, et see siis mitte wastu wõetud ei saa. See on kindel, et ei walitsus ega ka meie kodan- line parlament ei ole põhiseaduse teatud paragrahwide sisu ega mõtet omaks wõt- nud, sellepeale waatamata, et mina neile seda paragrahwi mitu korda olen meelde tuletanud. See arupärimine, mida mina selles asjas sisse andsin, on wäga kaua kantseleides wedelenud ja sinna ära kadunud. Siiamani ei ole mul mitte tea- da, kas walitsus ja parlamendi enamus on seda üldse päewakorda wõtta mõelnud. Arupärimises tuletasin mina meelde, et põhiseaduses on niisugune paragrahw olemas ja seda on kohustatud Eesti walitsus täitma.

Teen ettepaneku põllutöoministeeriumi erakorralisesse eelarwesse üles wõtta kehwemate asunikkude toetamiseks — ärge kokkuge, hirmus wäikese summa — 40 miljoni marka. Teiseks, peatükk I määrata weel wäiksem summa, 20 miljoni marka — maakomiteede ülewälpidami- seks. Neid ettepanekuid eraldi ja kinni- selt hääletada.

Juhataja A. Kerem: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja A. Jürman: Ei tarwita.

Juhataja A. Kerem: Korra koh- ta on sõna rkl. Keerdo'l.

P. Keerdo (is.): Koosolek on juba üle kuue tunni kestnud ja nagu näha, on suur hulk rahwasaadikuid lahkunud, sel-

lepärast panen ette kahetunnilist wahe- aega määrata.

Juhataja A. Kerem: Riigikogu liikme Keerdo poolt on ettepanek tehtud kahetunnilist waheaega määrata. Selle ettepaneku kohta sõna ei soowita. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Suur enamus on wastu — ettepanek on tagasi lükatud. Korra kohta on sõna rkl. Keerdo'l.

P. Keerdo (is.): Teen ettepaneku koosolekut lõpetada ja seda ettepanekut kinniselt hääletada. (Paremalt poolt: Nimeliselt hääletada!)

Juhataja A. Kerem: Kinnise hää- letamise ettepanekut peawad toetama 10 rahwasaadikut. (Pahemalt poolt tõs- tawad Riigikoguliikmed käed üles). Kinnise hääletamise nõudmist toetawad 10 rahwasaadikut. Kes toetab nimelist hääletamist, palun kätt üles tõsta. Tänan. Kaugeit üle $\frac{1}{2}$ koosolijaid on nimelise hääletamise poolt. Kuna nimeli- sel hääletamisel kinnise hääletamise ees eesõigus on, tuleb lõpetamisküsimus ni- melisele hääletamisele. (Hääletatakse.) Koosoleku lõpetamise küsimus on 48 häälega 12 wastu, 4 erapooletuks jäämisel ta- gasi lükatud.

Sisse on tulnud järgmised parandus- ettepanekud:

Rkl. Piiskar'i poolt:

- 1) Rahaministeeriumi erakorraliste kulude eelarwe peatükk I § 1 wälja jätta.
- 2) Rahaministeeriumi erakorraliste ku- lude eelarwe peatükk I § 2 wälja jätta.
- 3) Haridusministeeriumi erakorralise eelarwe peatükk V B. wälja jätta § 2 — 1.000.000.— § 1 suurendada 27.476.400.— asemel 80.000.000.—
- 4) Siseministeeriumi erakorralises eel- arwes peatükk kolmandast § 11 wälja jätta.
- 5) Siseministeeriumi erakorralises eel- arwes peatükk VII § 3 wõtta 15.663.000 asemel üks miljon.
- 6) Siseministeeriumi erakorralises eel- arwes peatükk VII § 8 maha kustutada.
- 7) Sõjaministeeriumi erakorralised ku- lud eelarwest wälja jätta.
- 8) Põllutöoministeeriumi erakorraliste kulude eelarwe peatükk II wälja jätta.
- 9) Erakorraliste kulude osas D. B. Riigi keskasutuste operatsiooni fondi põl-

lutööministeeriumi § 1 — 30.000.000 marka võrra suurendada ja see ettepanek kinniselt hääletada.

Kuna see ettepanek eelarve erakorraliste kulude osa kohta ei käi, ei tule ta mitte hääletamisele.

10) Lisaeelarve teedeministeeriumist peatükk I § 1 195.000 marka maha kustutada.

11) Töö- ja hoolekandeministeeriumi erakorraliste kulude eelarvesse üles võtta järgmine uus paragrahv:

§ 6. Tallinna töölisteühisuste kesknõukogude töölistemaja ehitamise eel tööde tegemiseks 25 miljoni marka.

12) Töö- ja hoolekandeministeeriumi erakorraliste kulude eelarvet täiendada järgmiste paragrahvidega:

§ 7. Tartu töölisteühisuste kesknõukogule töölistemaja ehitamiseks 5 miljoni marka.

§ 8. Narva töölisteühisusele 5 miljoni marka — töölistemaja ehitamiseks.

§ 9. Pärnu töölisteühisuste kesknõukogule 5 miljoni marka töölistemaja ehitamiseks.

13) Töö-hoolekandeministeeriumi erakorraliste kulude eelarvesse võtta järgmine uus paragrahv:

§ 5. Tallinna ametiühisuste kesknõukogule ja üleriiklikule maatöölise liidule 100 miljoni marka töötatöölisele toetusraha andmiseks.

Kokku 100.000.000 marka.

Rkl. J. Wanja ettepanekud:

1) Põllutööministeeriumi erakorralistesse kuludesse üles võtta kehvemate asunikkude toetuseks 40 miljoni.

2) Põllutööministeeriumi erakorralistes kuludes peatükk I määrata maakomitee ülewälpidamiseks 20 miljoni.

Hääletamise korra kohta on järgmised ettepanekud sisse tulnud: „Paneme ette kõik rkl. J. Piiskar'i poolt tehtud parandused kinniselt hääletada. Alla kirjutanud 11 Riigikogu liiget.“

Rkl. Tupitsa poolt on sisse tulnud järgmine ettepanek: „Teen ettepaneku rkl. Piiskar'i ettepanekuid erakorralise eelarve kohta korruga hääletada.“

Siis on rkl. Wanja poolt ettepanek tulnud: „Nõuan oma ettepanekute kinnist hääletamist.“

Ja siis on teine ettepanek rkl. Pezold'i poolt: „Teen ettepaneku rkl. Wanja ettepanekuid erakorralise eelarve kohta korruga hääletada.“

Weel on ettepanek, kus nõutakse nimelist hääletamist.

Panen hääletamisele ettepaneku — korruga hääletada. Kes on selle poolt, palun kätt üles tõsta. Kes vastu? — Wähemus on vastu, sellega on see ettepanek vastu võetud. (Hüüded: Nimeline hääletamine.) Siis on ettepanekud tehtud kinniselt ja nimeliselt hääletada. Palun neid Riigikogu liikmeid, kes nimelist hääletamist nõuavad, kätt üles tõsta. Rohkem, kui $\frac{1}{2}$ Riigikogu liigest on nimelise hääletamise poolt, seega on nimeline hääletamine vastu võetud. Nüüd panen rkl. Piiskar'i ettepanekud ja siis rkl. Wanja ettepanekud hääletamisele. (Hääletatakse.)

Rahwaesitaja Piiskar'i ettepanekud on saanud poolt 10 ja vastu 52 häält, sellega tagasilükatud. Rahwaesitaja Wanja ettepanekud on saanud poolt 9, vastu 50 häält, sellega ka tagasilükatud. Hääletamisele tuleb eelarve-osa komisjoni poolt ette pandud redaktsioonis. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on komisjoni ettepanek vastu võetud. Sõna on korra kohta rkl. Keerdo'l.

(Sekretääri kohale asub abisekretäär J. Bergman.)

P. Keerdo (is.): Teen ettepaneku koosolekule waheaega määrata senniks, kui rahaasjanduse komisjon läbi waatab palgaalamäärata seaduseelnõu, mille maksma panemist nõuab juba põhiseaduse § 25. Kui Riigikogu vähegi tahab põhiseadust austada, siis peab ta selle maksma panema. Samuti tuleks sellel waheajal töökaitse komisjonis läbi arutada põllutöölise tööaja ja palgaolude korraldamise küsimus. Eelarve-komisjonis tähendas töö- ja hoolekandeministergi juba selle peale, et meil põllutöölise palgaolude korraldamise seadust hädasti waja ja ma ei saa aru, mispärast Wabariigi Walitsus senni wastawa seaduseelnõuga pole esinenud. Teen ettepaneku waheaega määrata ja seda ettepanekut kinniselt hääletada.

Juhataja A. Kerem: Sõna on rkl. Wanjal rkl. Keerdo ettepaneku kohta.

J. Wanja (kom.): Ma leian siiski, et see ettepanek, määrata koosolekule waheaega, mitte küllalt otstarbekohane pole.

sest waheaja kestes ei jõua Riigikogu neid seadusi tavaliselt läbi waadata. Sellepärast teen ettepaneku Riigikogu töödele kahenädaline waheaeg määrata ja seda ettepanekut kinniselt hääletada.

Juhataja A. Kerem: Rkl. Keerdo poolt on ettepanek tehtud koosolekule waheaega määrata senniks, kunni rahaasjanduse komisjon läbi waatab palgaalamäära seaduseelnõu. Kuna see ettepanek täiesti segane ja ebamäärane, siis ei saa mina seda hääletamisele panna. Riigikogu liikme Wanja ettepanek ei saa ka hääletamisele tulla, sest waheaja määramise küsimust on meil traditsiooniliselt eriti päewakorra-punktina arutatud, mille kohta wanematekogu enne seiskoha on wõtnud. Korra kohta on sõna rkl. Jonas'el.

E. Jonas (is.): Riigikogu arwas heaks tagasi lükata eelmise ettepaneku, mis ei olewat kokkukõlas kodukorraga. Arwan, et see ettepanek, mis mina teen, ei riku harilikku parlamendi korda. Silmas pidades, et täna austatud Riigikogu liikmed on palutud Riigiwanema juurde õhtusöögile... (A. Weiler (töer.): Kas Teid ei ole palutud?) Kui see Teid nii väga huwitab, siis palun minu juurde koju tulla, et wõiksin Teile oma isiklikka asju rääkida. (Wahelhüüded ja naer.) Panen ette koosolekut lõpetada.

Juhataja A. Kerem: Sõna on korra kohta Riigikogu liikmel Keerdo'l.

P. Keerdo (is.): Minu arwates ei ole see ettepanek mitte nii ebamäärane. (A. Weiler (töer.): Mina arwan, ta on algusest lõpuni ebamäärane.)

Juhataja A. Kerem: Palun rahu. Sõna on korra kohta Riigikogu liikmel Jonas'el.

E. Jonas (is.): Leian, et see väga kerge on. Teeme komisjonile ülesandeks seaduseelnõud läbi waadata, anname siis Riigikogu juhatusesele, kes neid Riigikogule ette paneb. (Wahelhüüded ja naer.)

Juhataja A. Kerem: Palun rahu. Korra kohta on sõna Riigikogu liikmel Wanja'l.

J. Wanja (kom.): Kui minu esimene ettepanek wastuwõetaw ei ole, mitte pühadewaheaeg, siis leian, et wastuwõe-

taw on harilik koosoleku waheaeg. Panen ette waheaega määrata ja seda kinniselt hääletada.

Juhataja A. Kerem: Riigikogu liikme Jonas'e poolt on kirjalik ettepanek tulnud: „Panen ette lõpetada koosolekut.“ Panen selle ettepaneku hääletamisele. (Wahelhüüded: See ettepanek oli juba hääletamisel.) Nagu protokollist näha, ei ole see ettepanek hääletamisel olnud. (Hääletatakse.) See ettepanek on tagasi lükatud. Teine ettepanek on, et määrata 15 minutitist waheaega. Selle ettepaneku wastu waieldud ei ole, kuulutan 15 minutilise waheaja.

Waheaeg algab kell 4.50 min.

Peale waheaega algab koosolek kell 5.05 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Kerem.**

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Bergman.**

Juhataja A. Kerem: Riigikogu läheb päewakorras edasi.

Aruandja A. Jürman (loeb):

B. RIIGI KESKASUTUSTE OPERATSIONI FONDID.

Riigikantselei.

§ 1. Statistika materjaalide kirjastamiseks	500.000.—
Kokku	500.000.—

Rahaministeerium.

§ 1. Koolimajade ehitusfondiks	30.000.000.—
§ 3. Elukorterite ehituslaenuks	70.000.000.—
§ 4. Laenuks omawalitsustele õpetajate palga maksmiseks	100.000.000.—
§ 2. Laenudeks maasajatele inwentaari mu-retsemiseks	10.000.000.—
Kokku rahaministeerium	210.000.000.—

Kaubandus-tööstusministeerium.

§ 1. Turbatööstuse sisseadmise ja eksploatatsiooni kuludeks	128.000.000.—
---	---------------

§ 2. Põlewkiwitööstusele Kohtla õliwabriku sisseadmiseks	30.000.000.—
§ 3. Laewasõiduametile laewade ümberehitamise ja kapitaalremondi kulude katteks	<u>14.872.900.—</u>
Kokku kaubandus-tööstusministeerium	172.872.900.—

Haridusministeerium.

§ 1. Läänemaa õpetajate seminaari põllumajanduslised kulud	1.000.000.—
§ 2. Laenuks Eesti kirjanuduse seltsile	2.000.000.—
§ 3. Õpeabinõude muretsemiseks	<u>1.000.000.—</u>
Kokku haridusministeerium	4.000.000.—

Põllutööministeerium.

§ 1. Metsamaterjaalide walmistamiseks	70.000.000.—
§ 2. Asunikudele ehituslaenuks	<u>50.000.000.—</u>
Kokku põllutööministeerium	<u>120.000.000.—</u>
Kokku operatsiooni fondid	<u>507.372.900.—</u>

Wabariigi Walitsuse poolt on sisse tulnud täiendus määrata maakonna omawalitsustele laenudeks kooliõpetajate palgade maksmiseks 100.000.000 marka, mis ettekantud eelarwe-osas rahaministeeriumi operatsiooni fondides § 4 alla ka üles wõetud on. Et aga eelarwe-kommissjon ei ole saanud selle täienduse kohta lõpulikku seisukohta wõtta, siis palun teda eraldi hääletamisele panna.

Juhataja A. Kerem: Juhatusel on sisse tulnud ettepanek läbirääkimisi riigi keskasutuste operatsiooni fondide kohta lõpetada. Sõna on rkl. Jonas'el hääletamise korra kohta.

E. Jonas (is.): Panen ette juhatusel tulnud ettepanekut kinniselt hääletada. (Hüüded paremalt poolt: Nimeliselt hääletada!)

Juhataja A. Kerem: On ette pandud, kas kinniselt wõi nimeliselt hääletada. Palun neid, kes nimelise hääletamise poolt on, kätt üles tõsta. Täna. Kes vastu? — Nähtawalt enam kui $\frac{1}{3}$ Riigikogu liigetel on nimelise hääleta-

mise poolt. (Hääletatakse nimeliselt.) Ettepanek on 49 häälega, 12 vastu vastu wõetud.

Sõna on rühma esitajana rkl. Hansen'il.

A. Hansen (is.): Enamuserakonnad arwasid weel kord tarwiliku olewat käesolewa küsimuse otsustamisega tõendada, et nad ei taha lubada niisuguste tähtsate küsimuste otsustamisest, nagu meie riiklik kaubandus ja tööstus on, osa wõtta opositsiooni rühmadel. (Saalis naer ja müra. Parempoolsed Riigikogu liikmed lahkuwad saalist. Hüüded pahemalt poolt: Adieu, nach Vaterland!) Käesolewa eelarwega nõuab riik omale riiklikkude asutuste ja ettewõtete operatsiooni fondideks 507.372.900 marka. Mina ei taha mitte rääkida riigi ettewõtete ja riiklikkude asutuste vastu. Meie oleme alati walmis olnud neid toetama ja oleme rõhutanud, et riigi ettewõtteid mitte ära ei sahkerdats, nagu seda meie kodanline walitsus siamaale on teinud. Meie tahame heameelega näha, et riiklikka ettewõtteid edasi arendataks ja neile katsutaks sarnaseid tingimisi luua, mis neid aitaks paremale järjele tõsta. (A. Schulbach (töer.): Kas nii, nagu Rotermani leiawabrik?) Walitsuse poliitika tagajärjel ei saa seda mitte oletada, et riiklikkude ettewõtetega asjad nii oleks, nagu nad olema peawad. (A. Schulbach (töer.): Nagu mõni Tallinna linnanõunik omal ajal tegi.) Igaüks peab tunnistama, et riikliste ettewõtete korraldamist nii aetud pole, nagu teda tegema oleks pidanud. Oieti ei tarwitse sugugi kaugele minna. Tarwitseb ainult meeles pidada neid kirjeldusi, mis ajalehtis on ilmunud. Isegi kodanlistes lehtedes on kirjeldusi olnud selle riiklise pirukajagamise üle. Meie näeme igalpool, kuidas praegu wõimulolew kodanlus riiklisi warandusi kasutunud ja nendega ümber käinud oma taskuhuwides. Ma ei tarwitse mitte kaugele minna, waid wõtan ühe tähtsamatest ettewõtetest, mis on senni püsinud sümboolina meie riiklistes kaubanduslistes ettewõtetes. Meil on nende riikliste ettewõtete üle väga palju räägitud. Suurema tähelpanu osaliseks on saanud see kuri kuulus „Revalis“. Meie oleme kunni seniajani riigikontrolli käest „Revalise“ aruannet oodanud, kuid ta on weel tänapäewani saamata. Meie peame kahjuks tunnistama, et „Revalise“ waim kunni tänini

riiklistes ettevõtetes edasi on püsinud ja praegugi püsib. Enne, kui meie uusi krediitsid teatud asutustele määrama hakkame, peame meie selgusele jõudma, selle „Revalise“ ja küttekomitee asjus. Meie peame valgustawat materjaali nende asjade kohta saama. Võib olla, et riigikontroll ka nende olude tõttu kammitssasse on pandud ja sellepärast, nagu tähendasin, kestab see „Revalise“ waim täiel määral edasi. Ennem, kui uusi summe lubada, peab meil see teadmine olema, et riikliste asutuste ja ettevõtete kulul „soomuse“ tegemise võimalus juurteni on häwitatud. Kuid meil rajati nende samade wanadele põhimõtetele üks uus asutus — see kurikuulus „Erkat.“ (Parempoolsed ilmuwad saali. A. Tupits (põl.): Ohoh!) See asutati Jaan Tõnissoni poolt ja ta töötas täiesti wanadel põhimõtetel. (A. Weiler (töer.): Aga Rotermanni leiwawabrikus leiba küpsetati sel ajal! Naer. Suur müra. J. Hünerson (põl.): Kas seal soomust saite? — Naer paremal pool ja keskelt. A. Weiler (töer.): Eks rukki jahu ole soomus!) Siin räägiti täna mingisugusest teisest soomusest — 16 puudast sahariinist, mis hädaohus olla. (Suur müra ja mitmesugused wahelhüüded. A. Weiler (töer.): Mis proletariaadi naha pealt wõetakse!) Ma tahaksin siin selgitada, kuidas see „Erkat“... (Th. Pool (töer.): Mitte „Erkat“, waid Rotermann!)... asutati, ja missugustel alustel ta rajati. Mulle seletas üks wabariigi ametnik, kes seal sel alal töötas, kui alamkommissjoni liikmele, et materjaalid ja kaup, mis kaubandusosakonnas olemas oli, lihtsalt üle wõeti, ilma mingisuguse wormitaitmiseta. „Erkat“ wõttis kaubandus-tööstusministeeriumi kaubandusosakonnast... (A. Weiler (töer.): Ehk räägite Bleiman'i petrooleumi loost!)... üle sõjaministeeriumi werised palitud, kummisaapad, mida praegu täiturul müüakse ja igasugust muud rämpsu. Sellest ehk räägite teie, ehk andke arupärimine sel puhul sisse. Mina aga tahtsin rääkida mõne sõnaga nendest riiklistest ettevõtetest. (Keskelt ja paremalt poolt: Kas küsiks teie wahest sealt ülewalt wanataadilt — see käsib Teile naha peale anda!) Noh, seda ma jään ootama. (Naer. Wahelhüüde keskelt: Kas oli kibe ka,

kui anti? Naer ja suur müra paremal pool.) Ühe sõnaga — kõik wana rämps, mis kuhugile riigiasutusesse ehk ettevõttesse wedelema oli jäänud, mida ükski enam tarwitada ei saanud ja millest wõimatu harilikus korras lahti saada, wõeti ja koondati „Erkat'i“ arwel kokku. Nii loodi temale „põhikapitaal“. Suurte summade wäärtuses anti terwed osakonnad ühes oma „wana kraamiga“ „Erkat'ile“ üle, ilma et seal juures oleks inventuuri tehtud ehk neid kaupsid ümber hinnatud. Weel rohkem. Ei antud „Erkat'ile“ üle mitte ainult hindamata kraam, waid ka selgitamata arwed. Mitte ühe ehk teise osakonna läbikäigu bilans, waid arwete ja dokumentide kimbud anti „Erkat'ile“ üle. Nõnda sündis ilmale uus riiklik ettevõte, ilma et seda üldse oleks katsutud mingisugusele seaduslisele alusele rajada, ilma et temal oleks mingit kindlaksmääratud sihtjoont olnud. See on riigi kaubaagentuur wõi „Erkat“. Mingit põhikirja ei olnud, waid hakati „tegutsema“. (J. Lattik (kristl.): Just nagu kommunistid talitawad. Naer.) Mina ei tea, et need kommunistid on, kes nii talitawad. Kodanlased talitawad nii ja just sellepärast, et nemad kommunistide turja peal aktsiad kokku ajasid ja sarnasel teel soomust wõtsid ja sellega siis omale igasuguseid aktsiaid omandasid, seda kriipsutan siin alla. Ja sellega oli neil põhikapitaal käes ja igasugu „rämpsu“ kokkukogumine wõis edasi areneda. Toitlusministeeriumist mädanenud kraam, sõjaministeeriumist... (Wahelhüüde: Püksid!)... Jah, werised püksid ja sinelid ja igasugust kraami, mis kuhugile ei kõlba, kõik osteti sinna hunnikusse kokku, ja siis hakkas „Erkat“ sellega rahwamajandust tõstma. (Wahelhüüded: Rotermanni jahuga!) Ja ma pean ütleva, et mingisugust arwete seisust selles asutuses ei olnud, ja raamatupidaja, kes seda asutust praegu likwideerib, ütleb et seal kõik sarnases seisukorras on, et terve see staat inimesi... (Wahelhüüded: Mis see staat tähendab?)... et terve see salk inimesi... (Wahelhüüded: Kui palju neid on?)... ei tea, mis nende wõlausaldajatega teha, kes igapäew sinna ilmuwad. (Wahelhüüded: Dekreedid! Palju Teile leiwawabrikust kaduma läks?) Ja ametnikud murravad oma pead ja ei tea kuidas selgusele jõuda, kuidas riigi kulul need 10 miljonilised kulud tekkinud

on. (Wahelhüüded: Kuhu proletariaadi petrooleum sai? Riikline saladus? Kindlas kohas! Naer. Juhataja kõlistab.) Ja sarnases olukorras püüti kalu segases wees. (Wahelhüüded: Seda Teie oskate!) Selge on, et selle ettevõttega mitte midagi muud kätte ei tahetud saada, kui segases wees kalu püüda. Edasi... (Wahelhüüded: 12 tuhat rubla number!)... on meil sarnases seisukorras veel teine asutus, see on meie kütte keskkomitee, mis nüüd ka likwideeritakse. Ja likwideerivad jälle need samad isikud, kes samast asutusest uut organiseerivad. See on asutus, kelle arwepidamise kohta ka 1919 aasta ja 1920 aasta kohta selgusele ei jõuta. (Wahelhüüded: Need talitawad ju kui enamlased. Kus 200 kümnenaelalist leiba on? Kuidas selle petrooleumiga on? Naer, müra. Juhataja kõlistab.) Edasi... (Wahelhüüded: Edasi, edasi, Siion mine edasi! Kus 9 waati petrooleum on? Müra.)

Juhataja **A. Kerem**: Palun rahu.

A. Hansen (is.): ... puuduwad seal igasugused arwud, kwiitungid. Räägitakse need olla olnud ühe juhataja sahtlis, wõtit ei ole leitud, riigikassast on raha wälja wõetud, olla olnud ülekaned ja nende täitmiseks summad wälja antud, kuid nüüd ei jõua keegi selgusele, mis ülekaned need olid. (Wahelhüüded. Müra. Juhataja kõlistab. Wahelhüüde J. Piiskari (is.) poolt.)

Juhataja **A. Kerem**: Rkl. Piiskar, ma kutsun Teid kolmandat korda korrale ja teen ettepaneku Teid koosolekult wälja heita. (Müra. Naer. Wahelhüüde E. Jonase (is.) poolt.) Rkl. Jonas, ma kutsun Teid kolmandat korda korrale ja teen ettepaneku Teid üheks koosolekuks wälja heita. (Müra. Juhataja kõlistab.)

A. Hansen (is): Minu kõnet on segatud kõige rohkem härra Weiler'i ja härra Lattik'u poolt. (J. Lattik (kristl.): Mina naeran, kui Teie naljakalt räägite.) Meil seletati eelarwe alamkomisjonis, et 1919—20 aasta kohta mingisugust bilansi ei ole, toodi ette kirjawahetus riigikontrolliga, öeldi, et wõimatu on midagi seal teha. (A. Weiler (töer.): Kus 200 leiba on?)

Juhataja **A. Kerem**: Rkl. Weiler, palun mitte kohapealt rääkida.

A. Hansen (is.): Nii tarwitati sajad ja kümned miljonid, kuid leiti wõimalus, küttekomitee tegewust amnesteerida. Küttekomitee likwideerimine on just samas seisukorras, kui „Erkat'i“ weriste pükste likwideerimine. Siin on riigi ja rahwa rahaga nii ümber käidud, mis kõige mustemat iseloomu kannab. (A. Anderkopp (töer.): Kas Teie Rotermani asja pärast kohtu all olete?) Seda wõite Teie kohtust kuulda saada. (Siseminister K. Einbund: Kas Teil mustust ei ole?) Teie wõite selle puhul arupärimise sisse anda, teil on ju olemas oma politseiaparaat. (Juhataja helistab.)

Siis edasi, nõndasamuti... (O. Amberg (kristl.): Nagu Rotermani juures!) ...Wabandage, mina ei pea siin Teiega mitte kahekõnesid, waid mina olen sõna palunud eelarwe kohta. (E. Liwak (põl.): Kunas Teie trelidelite taha lähete?)

Juhataja **A. Kerem**: Rkl. Liwak, ma palun mitte haawawaid märkusi teha.

A. Hansen (is.): Meile on selge, et see äri igalpool sedasama rada ja neil samadel alustel areneb. Meil on küsimus, kas tahetakse siin asja edendada wõi teda halwata? — On kindel, et meil riiklised asutused ainult „soomuse“ tegemiseks ellu kutsutud ja algusest peale surmale määratud. Laewasõiduameti kohta jutustati... (Paremalt poolt: Et jää on paks! Meri on kinni! Laewad ei sõida!) Siin oli, nagu teie mäletate, minewaaastase eelarwe arutamise puhul jutt 4½ miljonist, mis oli wälja antud sõjawangide wedamise peale, kas Saksa- wõi Prantsusmaalt. Ühegi ministeeriumi eelarwes selleks summasid ei olnud ja sellepärast kirjutati see summa laewasõiduameti arwele, kes töötab ometi täiesti kommerts alusel ja kes peab näitama oma kulude ja tulude eelarwe. Seda tehti muidugi selle tagamõttega, et vähendada tulude eelarwes puhast tulu, et jällegi näidata, nagu töötaks riiklised asutused suure puudujäägiga, et tarwis on laewad maha müüa ja nende eksploateerimine mõnele admiraalile ehk mõnele härrale anda, kelle käed nende järele sügelewad. Niisama on terve rida teisi asju. Näituseks, jutustas üks wastutaw isik kaubandusminis-

teeriumis niisuguseid asju, mis väga selge pildi annavad, kuidas riiklised ettevõtted neis oludes, mis neid ümbritsevad, töötada saavad. Kütteainete keskkomiteel on suured tagawarad puud, palke ja propsid olemas, millest lahti ei saa, millest lahtisaamine õige raske on, ja mis riigile iga päewaga uusi kahjusid juurde toowad. Tähtendan wahele, et seda jutustas kaubandusministri abi Kink ja seda kuulsid kõik kaubandus-tööstusministeeriumi alamkommisjoni liikmed. Asi on järgmine: Keegi oli kuulda saanud, et Londonis puude hindade väikest tõusu märgata olnud, ja üks ärimeestest, kes sellest haisu ninasse sai, tegi kaubandus-tööstusministeeriumile ettepaneku, neid propsid, umbes 6000 kubiksülda, omale maha müüa. (Kisa ja wahelhüüded paremalt poolt: Ta sõi 200 leiba ära, ja waadake, kui lahja ta ise on!) Kaubandus-tööstusministeerium kutsus kokku kütteainete keskkomitee nõukogu ja pani selle küsimuse sellele otsustamiseks ette. Nõukogu leidis, et pakutud hind on sõrdlemisi soodne, et selle hinna eest wõib propsid maha müüa. Ja hakatigi lepingut sõlmima propside mahamüümiseks. Asi läks nii kaugele, et leping oli walmis, aga riigikontroll, ma ei tea, kas riigikontrolöör ise, wõi tema asetäitja, kirjutas kogemata resolutsiooni peale, nagu härra Kink seda seletas, et kinnitada lepingu kawa. Mis aga nüüd sündis? Selgus niisugune asi, et niipea, kui leping oli küttekomitee nõukogu poolt heaks kiidetud, lastakse jutud ringi, et ametnikud, kes sellest müügist osa wõtnud on, olla wististe ära ostetud. Nüüd aga selgus mõne päewa pärast, et siin mingisuguse äraostmise wõi muu asjaga tegemistki pole, waid et üks „Silva“ direktoritest ei olnud esialgu wist mitte asja kursis. Ta tulnud kaubandusministeeriumi, wist ministri juurde, katsunud asja selgeks teha, et kaup olla odawasti maha müüdnud jne. Propside eest wõida palju rohkem saada. Haarati sellest kinni, et riigikontrolöör kirjutanud lepingu nurgale resolutsiooni „kinnitada lepingu kawa“ ja tühistati leping. Harilikus korras kuulutatakse propside müük enampakkumise läbi välja. Enampakkumisel selgus aga, et ülepakkujaid pole, waid seesama „Silva“ tuli ja pakkus vähem hinda, kui endine pakkuja, kellega eelleping juriidiliselt juba tehtud oli. (J. Lattik (kristl.): Kuidas selle petrooleumiga lugu on?) Minis-

teeriumi ametniku seletuse järele on selgunud, et „Silva“ suured puudetagawarad on ning tahtis oma puudest lahti saada ning tegi samal silmapilgul kaubandusministeeriumile ettepaneku puud osta. See on selge näitus, kuidas wõidakse oma isiklikka huwisid maksma panna riikliste huwide kõrwal. Niisuguseid operatsioone on ette wõetud ka mujal. Weel kujukam on see, missugusesse wahekorda on kaubandusministri korraldusel riiklised asutused müügi ja ostu suhtes pandud. Igal pool ka nende wahel kästakse olla täitsa wõõras wahekorras. Riiklised hinnad on teada ja kui üks ärimees müüs üks mark odawamalt selle peale waatamata, kas riiklised huwid kannatawad wõi mitte, siis peab seda ka riik tegema. Tulewad tihti peale juhtumised ette, et wõimaldatakse ärimeestele odawalt puud osta ja neid riigile kaunis suure kasuga edasi müüa. (J. Lattik (kristl.): Kuidas selle petrooleumiga lugu on?) Waat', niiwiisi katsutakse toetada neid ettevõtteid, kes kommerts alusel töötawad. (Siseminister K. Einbund: Kui palju Teie linna warustuse osakonnast kasu saite?) Ma pole seal olnud.

Wõtame ajalehe, seal on kirjutatud, et sadamatehastes töö seismajäämist oodata on. Kuid mis on riik selleks ära teinud, et need tehased wõiksid edasi töötada ja et neil tööd oleks? Selle eest on hoopis wastupidi hoolitsetud ja just selleks, et need ettevõtted täitsa sureks. Hiljutisest laewade remonttööde välja-pakkumisest kõneldakse, et ka seal seesama põhimõte läbi wiidud on, nagu selle küttekomitee propside müügi ja ka teiste kaupade müügi juures. Meie teame, et riigiasutused, näituseks, mereasjanduse peawalitsus ja need, kellel on laewu remonteerida, surutakse riiklisest ettevõtetest eemale ja tehakse kõik selleks, et riikline ettevõtte siin mitte tööd ei saaks. Seda näeme väga selgesti „Noblessneri“ protestist, millega ühineb ka meie kuiwamaa laewatehas „Ilmarine“, kellel mingit ühist pole laewade ehitamise ja remonteerimisega oma sisseseade poolest. Remonttööd antakse aga nende protestide mõjul eraettevõtete kätte ja sadamatehased jäetakse ilma tööta. Härra Maim on selle küsimuse üle väga põhjalikult kirjutanud, kuidas asi tegelikult sadamatehases on ja ma arwan, et seda tõde ei saa keegi ümber lükata. (J. Lattik (kristl.): Kuidas selle petrooleu-

miga lugu on? — Juhataja teeb rkl. Lattikule märkuse.) Ka raudtee tehaste suhtes peab ütleva, et minewaaastastest soowiawaldusest hoolimata, ei olé selleks korraldusi tehtud, et wõimaldada töötamist nii kui kord ja kohus. Siin tüüritakse sinnasama poole nagu Saksamaalgi. Saksamaal on juba nii kaugele jõutud, et antakse raudteed „Stinnesile“ üle. Meil tahetakse ses suhtes ka oma „Stinnes'id“ rahuldada ja raudteed eraisikutele üle anda.

Wene tehastest ma arwan, et sellest on juba räägitud ja „informeeritud“ Riigiwanema poolt. Siin on seesama waen ja samasugune seisukord ning põhimõte olemas, nagu kõigis teistes ettevõtetes. Jah, waadake see ongi see seisukord. Selle peale vaatamata, et meie heameelega toetaksime riiklist algatust ja ettevõtlikkust, oleme meie siiski sunnitud nende summade wastu olema, mis praegu siin tahetakse nõutada, sest need ei lähe mitte rahwa hea käekäigu parandamiseks, waid need summad lähewad sedasama teed, kuhu kõik teised, kahjuks, senni on suuremalt jaolt läinud. Nad lähewad Eesti tõusik-kodanluse tasku ja nende tasku, kelle eestwõttel on meil tõusnud igasugused eksport-import pangad ja kontorid, kui seened maa seest. Need kõik on tõusnud õieti riiklise soomusewõtmise wäljalt, mis meie kodanlusele senni nii awaralt on tarwitada olnud. Meie ei näe mingisugust tahtmist wõi märki, mis näitaks ehk laseks oletada, et siin tahetakse hakata asja teistsi korraldama. Sellest seisukohast wälja minnes, ei taha uskuda, et need summad läheksid selleks otstarbeks, milleks nad minema peaksid ja sellepärast oleme täitsa nende summade andmise wastu.

Mina puudutasin siin turbatööstust. Selleks nõutakse 128 miljoni marka. Turbatööstuse wastu keegi olla ei saa' ega taha meilegi wastu olla, waid ma ütlen, et niikaua... (W a h e l h ü ü d e d.)

Juhataja **A. Kerem:** Palun Riigikogu liikmeid kohalt mitte rääkida.

A. Hansen (is.): ...kui nende põhimõtete järele ja neil alustel töötatakse, nagu seda praegu korraldama hakatud, mille tagajärjel sellest midagi wälja ei tule, waid paari aasta pärast oleme meie samasuguse seisukorra ees, nagu praegu on kütteinete keskkomitee, kus lihtsalt öeldakse, et 1919 ja 1920 a. eest aruandeid ette panna ei saa, et meil puuduwad

igasugused dokumendid... (Keskelt: Kas Teie olete oma asja kohta aruandeid sisse andnud?) ...nii et ma ütlen, et kui siin niisamuti ilma mingisuguse kindla wahe tegemata kütteinete komitee warandused üle antakse, siis maetakse need summad niisamuti sinna ja need lähewad pikkamööda sama õndsast teed, kui teised enne neid. Samuti on siin summa, mille wastu ma ei saaks waielda, see on nimelt summa riiklise põlewkiwitööstuse jaoks. Siin ei ole ka õieti korraldatud, nagu seda oleks pidanud tegema. Siin on riiklisele ettevõttele igapidi katsutud tõket teha, et teda kammitsasse siduda, et tema mitte areneda ei saaks, waid tema eest on ainult niipalju hoolitsetud, et tema peale isu ärkaks ja teised tema järele kätt wälja sirutaks. Wäga hästi on meeles weel minewakordsed ja käesolewal korral waidlused raudtee ja põlewkiwitööstuse wahekorra üle. Meie teame ka, et riiklised asutused ise töötawad kõigiti sellele wastu ja katsuwad kõik selleks teha, et sellest kuidagi moodi mööda pääseda ja töötatakse selles sihis, et ta mitte ei areneks, waid et tema sarnases seisukorras oleks, et wõiks laialistele hulkadele näidata, et waadake, riiklised ettevõtted ei kõlba mitte kuhugi ja neid tuleb eraalgatusele üle anda, et sellest sel teel profiiti saada. (W a h e l h ü ü d e d: Tehke ettepanek! Teie ei saa öösel enam magada! Mis kodu naine selle peale ütleb!) Ma ei taha selle juures enam pikemalt peatada. Sellelt seisukohalt wälja minnes, oleme meie nende summade wastu just sellepärast, et need summad ei lähe sarnase walitsuse kätte, kes neid summasid ära kasutaks rahwa huwides, waid kes senni arendatud seisukorda heaks kiidab ja kelle waim seal edasi kestab ja kes seda klassi esitab, kelle käed riiklise „piruka“, see on rahwa enamuse wara järele wälja sirutatud.

Peale selle tahtsin ma paar ettepanekut teha. Kõige pealt summade kohta, mis käiwad kaubandus-tööstusministri eelarwes laewasõiduameti kohta, nimelt, kus § 3 laewade ümberehitamiseks on määratud 14.872.900 marka. Lugu seisab õieti selles, et mina ei saa aru, missuguseid laewu siin jälle remonteerima hakatakse, kas neid, mis mere põhja lastakse, sealt wälja tuuakse ja siis jälle põhja lastakse jne. Missuguseid laewu siin laewasõiduamet on mõelnud, on tead-

mata. Sellest seisukohast wälja minnes teen ettepaneku seda summat mitte lubada ja ettepanekut kinnisele hääletamisele panna. Peale selle tahtsin ettepaneku teha, wälja jätta haridusministeeriumi eelarwes § 2-ses ettenähtud summa 2 miljoni marga suuruses. Meie ei näe siin tõepoolest, miks on heaks arwatud ühele seltsile toetust anda, kuna teistele kõigi ettepanekute ja nõudmiste peale waatamata, ei ole pennigi antud. Ei ole arusaadaw, miks antakse toetust mingisugusele kodanlisele seltsile, kes teatawa klassi poliitikat ajab ja kes neid summe mitte üldhariduse otstarbeks ei tarwita. Peale selle teen ettepaneku § 3 nõuetawat summat suurendada 10 miljoni marga wõrra. (E. Liiwak (põl.): Tehke ettepanek, et aknad lahti tehaks, et Teid wälja wisata wõiks!)

Juhataja **A. Kerem**: Riigikogu liige Liiwak, ma kutsun Teid korrale.

A. Hansen (is.): Ühtlasi teen ettepaneku — minu ettepanekut, seda summat 10 miljoni marga wõrra suurendada — kinniselt hääletada.

(Juhataja kohale asub esimees **J. Kuk**.)

13. E. Jonas'e, J. Piiskar'i ja P. Keerdo wäljaheitmise küsimus. Juhataja **J. Kuk**: Kõige pealt tuleb likvideerida koosoleku korraldajate küsimus. Koosoleku juhataja on ettepaneku teinud wälja heita korraldajate pärast koosolekut Riigikogu liikmeid Jonas't ja Piiskar'i. (Paremalt poolt: Wälja! Wälja!) Kumbagil on sõna enesekaitseks. Sõna on rkl. Jonas'el.

E. Jonas (is.): Mina pean konstateerima, et tänasest päewast peale on Riigikogu muutunud kõrtsiks. (Wahelhüüded. Juhataja kõlistab ja kutsub korrale.) Minge sinna kõrwalruumidesse, siis teie näete, et seal on joodud ja praegu seisawad weel õllepudelite wirnad laudadel. Joomarid aga lastakse rikkuda korda koosolekul. (Müra ja wahelhüüded: Kes on joobnud?) Waadake, seal istub praegu härra Weiler, kas ta on joobnud wõi ei? (Juhataja wõtab E. Jonas'elt sõna ära. **E. Jonas** (is.): lahkub kõnetoolilt. **A. Weiler**'i (tõer.): ette jõudes, haarab wiimane tooli ja ahwardab E. Jonas't lüüa.

Tõuseb üldine müra. Juhataja kõlistab ja palub korrale.)

Juhataja **J. Kuk**: Sõna on enesekaitseks rkl. Piiskar'il. (Paremalt poolt: Kas juhataja nägi ka seda, mis Weiler tegi?).

J. Piiskar (is.): Minu eelkõneleja tähendas juba, missuguses õhkkonnas siin praegu töötatakse ja mina ei taha seda omalt poolt kordama hakata, kuid tõsi on see, et siin õlle lõhna tundub. Mina tahaksin peatada tänase wäljaheitmise küsimuse juures. Miks on ette pandud mind ja minu parteiseltsimehi wälja heita? Et meie teguwiisi õigustada, konstateerin kõige pealt seda, et tänasel koosolekul, mis algas juba hommikul kella 10 ajal, on walitsenud äärmiselt lodew kord. On lubanud enesele korraldajate wäga paljud Riigikogu liikmed. Mina olen neile märkusi teinud selleks, et nende nimed satuksid stenogrammi. Korda on rikkunud wäga mitmel ja mitmel korral Riigikogu liige Amberg, kes ka praegu ei pea seda. Siis härra kindral Soots'i olen ma tähele pannud, rkl. Liiwak'it ja tosinat poolteist teisi. (Wahelhüüded: Mis ajast Teie juhataja kohused oma peale olete wõtnud? See on ju juhatuses kohus korrale kutsuda ja korraldajaid wastutusele wõtta.)

Juhataja **J. Kuk** (kõlistab): Härra Piiskar, Teil on enesekaitseks sõna, aga mitte juhatuses tegewuse arwutamiseks.

J. Piiskar (is.): Sellest rääkima on mind sundinud see asjaolu, et mind on rahetud wälja heita, ilma et ma teaksin, mida mina olen teinud. (Wahelhüüded paremalt poolt. Juhataja kõlistab ja kutsub korrale.) Härra Lattik, praegugi ei lase Teie mind kõnelda, kuid minule peaks wõimaldama enesekaitseks kõnelda, aga härra juhataja, kahjuks, ei kutsu Teid mitte korrale, olgugi, et minul enesekaitseks sõna on. Ma wõiksin ette lugeda terwe rea Riigikogu liikmeid, kes täna korda on rikkunud. Isegi nii kaugele on mindud, et üks Riigikogu liige jookseb tooliga teisele kallale, ahwardades teda lüüa, aga ahwardaja kohta ei ole mingisugust ettepanekut tehtud, et teda karistada, selles ei leita mitte korraldajate. Mis aga puutub meisse, siis olime meie sunnitud endid kaitsema parempoolsete haawawate mär-

kuste wastu. (Ägedad wahelhüüded paremalt poolt.) Kui meile kallale kiputakse, siis ei ole see mitte korrarikumine. Olge head, waadake stenogrammist järele, konstateerime siis, kes on rohkem söimanud. (J. Lattik (kristl.): Nad ei kirjutagi Teie söimu sinna ülesse.) Aga Teie õnnetuseks kirjutawad nad Teie söimu ülesse, ja sealt näeme kohe, kas Teie olete korda rikkunud wõi mitte, ja saame kindlaks teha, kas Teie olete söimanud tänasel koosolekul wõi mitte. (Wahelhüüded paremalt poolt.) Mina konstateerin, et mina olen wähem korda rikkunud, kui needsinatsed. Kui siis nüüd selle peale waatamata, et paljud teised Riigikogu liikmed korduvalt on samuti korda rikkunud, tahetakse meid wälja heita, siis tehakse seda selleks, et õhku puhastada ja meid koosolekult kõrwaldada, ning siis perekondlikul wiisil eelarwe wastu wõtta, ilma et keegi segaks. (Wahelhüüded paremalt poolt.) Härra Kesküll, kas see on nüüd korrapidamine? — Kas see ei ole laim, kui mulle öeldakse, et mina ajada laimujuttu, kuid mina pole praegu mingisugust laimu ütelnud, ma protesteerin selle wastu. Härrad Riigikogu liikmed, see wahejuhtumine näitab jälle, kuidas meiega ümber käiakse. Pean ütleva härra Lattik'ule nii tuntud sõnaga: „Issand, anna neile andeks, sest nemad ei tea, mis nad teewad!“ (J. Lattik (kristl.): Jätke Teie Issand rahule!) Kui paremalt poolt haawawaid ütelsi tarwitatakse, siis lendawad juhataja märkused ikka pahemale poole. See on nähtawasti meetodiks saanud tänasel koosolekul, tahetakse kätte saada seda, mis eile kätte saadi, et õhku puhastada nendest, kes mitte ei meeldi, ja siis oma mugawas perekondlises „iseäralises lõbusas“ tujus edasi töötada. See on Eesti parlamendis esimene kord, ja selles mõttes on see koosolek ajalooline, et siin einelaua kaudu rahwasaadikute tuju tõstetakse. (Wahelhüüded: Teistes parlamentides on puhwetis igasugused alkoholilised joogid saada wal.) Nähtawasti on teile see, mis seal kõrwal einelaua ruumis tehakse, õige kristlik parlamendi töö. (J. Lattik (kristl.): Kristlik sõna on solk Teie suus.) Ja sarnane isik läheb kantslisse! (J. Lattik (kristl.): Lähen jah, ja Teie käest luba ei küsi! Naer paremal pool.)

Juhataja **J. Kukk** (helistab): Palun rahu ja korda pidada.

J. Piiskar (is.): Rkl. Lattik, Teil wist ei ole praegu sõna. Ma ei taha Teie mugawat olengut kauem segada, aga ütlen teile üht kristlikku sõna wähe teisendades: „Kes teist süüta on korrarikumises, olgu esimene kätt minu wastu ülesse tõstma.“ Faktiliselt olete teie aga kõik ise korda rikkunud.

Edasi pean mina tähendama, et ma ei ole kuulnud, et minule oleks tehtud esimene ja teine märkus, waid tehti kohe kolmas. Ma wõiksin aga nimetada 10-kond Riigikogu liikmeid, kellele oleks tulnud 10-ned märkused teha. Aga neid wäljaheitmiseks ette ei panda ja neile „kolmat“ märkust ei tehta, näituseks, härra Lattik ja siis Weiler, kes isegi tooliga kallale kippus. Nende ülespidamisest ei ole mingisuguseid järeldusi tehtud. Mina jätan enesele õiguse seda küsimust wanematekogus üles wõtta.

Juhataja **J. Kukk**: Riigikogu liige Piiskar, Teil ei ole õigus juhataja tegevust arwustada.

J. Piiskar (is.): Mina konstateerin ainult fakti, et mina olen kuulnud ainult 3-t märkust, mis minule tehti, kuna paljudele teistele, 10-kond Riigikogu liigetele korrarikujatele ühtegi märkust pole tehtud. Kogu koosoleku aja on wäldanud kära ja alatine korrarikumine, terve saal on käratsenud. Kära pärast oli wõimatu minule sihitud märkusi kuulda. (Wahelhüüded keskel ja paremal pool.) Härra Pool, mitu märkust Teile on tehtud? Härra Liwak, palju märkusi Teie olete saanud? (Wahelhüüded Th. Pool'i (põl.) ja E. Liwak'i (töer.) poolt.)

Juhataja **J. Kukk**: Palun rahu. Palun kõnelejat mitte segada.

J. Piiskar (is.): Mis tegid rkl. Soots ja Lattik? Mitu märkust nemad on saanud. Kui nemad ka wälja heidetakse, siis wõime edasi kõnelda seal teistes ruumides. (Naer.) Sarnase talitamisega luuaksegi Eesti parlamendis wist parlamentlikka traditsioone. Kuigi eelarwet 3 kuud arutatud, ei ole meil wõimalust ta kohta üksikasjalikult sõna wõtta, sest eelarwe alamkommissjoni liikmed ei tunne kogu eelarwet. Ja et Riigikogus eelarwe kohta oleks wõidud sõna rääkida, selleks on takistusi teinud enamuserakondade

korrarikumine, mille järeltulijatel mind ainult nüüd väljaheitmisega waikumisele sunnitakse. Kuid kui niiviisi talitatakse, siis ärge öeldagu, et on maksmas kodukorda, mille järele käiakse. Kodukorda tarwitatakse ainult Riigikogu liigete pahempoolse osa wastu. Mina wõin ütelda, et meie rühm tänasel koosolekul on ainukene olnud, kes kodukorda on pidanud. Meie oleme tarwitanud ainult neid abinõusid, mis kodukorra järele lubatud. (Wahelhüüded ja protestid paremalt poolt.) Kuigi kodukord meie wastuolemisel sarnasena maksma pandi, oleme meie sellega leppinud ja teda pidanud. Kui teie aga, näituseks, tahate korrarikumiselega meid takistada ja välja heita...

Juhataja J. Kukk: Teen teile märkuse juhataja tegewuse arwustamise pärast.

J. Piiskar (is.): Ma ei taha lugupeetud juhatajaga waidlema hakata aga mina pean konstateerima, et meie töötame praegu oludes, mis on sundinud meid tarwitama wõtteid, mis enamusele ei meeldi, kuid oleme endid selle juures üles pidanud mitte sugugi vähem korrektselt, kui enamusrühmad. Meie oleme kinni pidanud parlamentlisest korrast ja ei ole sugugi rohkem süüdlased kui iga teine rühm. Kui teie ise kõige aja wahele olete hüüdnud... (Protestihüüded.) ...kära teinud ja seega korda rikkunud, aga siiski hääletate minu ja teiste meie rühma liigete väljaheitmise poolt, siis peab sarnast teguwiisi hindama väga madalalt.

Juhataja J. Kukk: Kuna rkl. Jonas enesekaitseks kõneledes Riigikogu kohta lubamata haawawaid ütelsi tarwitas, leian mina, et tema karistust tuleb suurendada ja teda kolmeks koosolekuks välja heita. Rkl. Jonas, teil on enesekaitseks sõna.

E. Jonas (is.): Teie wõite mind nüüd kolmeks, neljaks ja kas wõi kunni 10 koosolekuks välja heita, see on teie wõimuses. Aga igatahes pidasin ma oma kohuseks enne sõna wõttes juhtida tähelepanu selle peale, et paljud Riigikogu liikmed mitte oma harilikus seisukorras ei ole, et nad kõrwaliste mõjude all olles ühtelugu korda rikkusid... (Kära. Hüüded: Maha!). Juhataja aga neid mitte ei takistanud. Pidasin enese õiguseks korra-

rikkujate, iseäranis parema tiiwa liigete tähelepanu selle peale juhtida. Selle eest tahetakse mind nüüd koosolekult välja heita. Igatahes pean ma juhataja ettepaneku minu väljaheitmise asjus ülekohtuseks.

Juhataja J. Kukk: Riigikogu liige Keerdo, Teil on enesekaitseks sõna.

P. Keerdo (is.): Peale selle, kui Riigikogu on tagasi lükanud kõik ettepanekud ja seaduseelnõud, mis olid ette pandud laiemate rahwahulkade, tööliste klassi, huwides, algasime meie, kaks äärmist pahempoolset rühma, parlamentlist töötakistust. Nüüd on Riigikogu oma teguwiisiga näidanud, et ta sellest muidu üle ei saa, kui tema peab oma wäljatöötatud kodukorda rikkuma. Ma pean konstateerima, et täna on mitmed Riigikogu liikmed koguni iseäralises meeolus, et Riigikogu on muutunud kõrtsiks ja juhataja on lasknud seda sündida. (Kära, hüüded: Mis Teie räägite! Välja! Maha! Juhataja helistab.) Tema ei ole mitte korrale kutsunud neid, kes korda rikkusid, waid neid, kes täiesti kodukorra järele talitasid ja korda sugugi rikkunud ei ole.

Juhataja J. Kukk: Hääletamise motiwide kohta on sõna rkl. Laidoner'il.

J. Laidoner (põl.): Wäga lugupeetud Riigikogu liikmed! Eiline ja tänane päew on saanud ajaloolisteks päewadeks meie noore parlamendi elus. Senni pole meil wist üle elada olnud sarnaseid päewi, kus Riigikogu oleks end nii üles näidanud, nagu eile ja täna. Eesti rahwas ei walinud meid wist mitte selleks siia, et parlamentlist tööd takistada, waid tarwiliste seaduste wäljaandmiseks. Nüüd on aga juba kahe päewa jooksul kahe äärmise rühma poolt süstemaatiliselt ainult tööd takistada püütud — terwe Riigikogu töö on muutunud ainult mehaaniliseks hääletamiseks. Niisugust palagani ei saa meie heaks kiita, see ei tule mitte Eesti rahwale kasuks. Juba mitmed tänased arupärimised näitasid seda, et siin mitte Eesti rahwa huwides, waid, wõib olla, mõne teise rahwa huwides, on püütud talitada. Kui meie nüüd jälle peame tarwitama seda rasket abinõu ja mõned liikmed enda seast välja heitma, siis on see just nende kahe partei eelse ja tänase tegewusega wälja kutsutud. Alaline mehaaniline hääletamine ei ole kellegi parla-

mentline töö ja sellepärast hääletab põllumeeste rühm nende üksikute väljaheitmiste poolt, kes töö takistamises kõige rohkem süüdi.

Juhataja J. Kukk: Hääletamise motiivide kohta on sõna Riigikogu liikmel Ast'il.

K. Ast (sd.): Mul ei ole mitte, kahjuks, võimalust olnud rühma liigetega kokku rääkida. Lugu seisab selles, et mina isiklikult hääletan alati korrarikumise puhul korrarikkujate väljaheitmise poolt. Käesoleval juhtumisel ei ole Riigikogu juhatus mitte hindanud kõiki korrarikkujaid ja sellepärast pean ma ainult võimalikuks hääletada demonstratiivselt väljaheitmise vastu.

Juhataja J. Kukk: Asun hääletamisele. Enne hääletamist palun kwoorumil kindlaks teha. (Loetakse Riigikogu liikmeid.) Kwoorum on 71 liiget suur. Panen hääletamisele rkl. Keerdo väljaheitmise küsimuse. (Hääletatakse.) (Pahemalt poolt: Heitke Weiler välja! A. Weiler (töer.): Äрге minu eest hoolitsege! J. Piiskar (is.): Teie olete enamuserakondlane, Teie eest hoolitsewad teised! A. Weiler (töer.): Minul Moskwas hoolitsejaid ei ole, minu eest hoolitseatakse Pariisis!...) See ettepanek on saanud poolt 47 häält, vastu 16 häält. Sellelega heidetakse rkl. Keerdo üheks koosolekuks välja.

Riigikogu liikme Jonase kohta on ettepanek tehtud teda 3 koosolekuks välja heita. (Hääletatakse.) See ettepanek on saanud poolt 42 häält, vastu 16. Et hääletamine kodukorra järele nõutud enamust ei annud, siis on see ettepanek tagasi lükatud.

Edasi on ettepanek tehtud Riigikogu liige Piiskar välja heita. (Hääletatakse.) Hääletamise tagajärjed on järgmised: ettepaneku poolt on 44 häält, vastu 18 häält. Et tarwilist enamuste ole, siis on see ettepanek tagasi lükatud.

Palun Riigikogu liiget Keerdo't lahkuda, selleks kuulutan kaheminutilise waheaja.

(Juhatama hakkab abiesimees A. Kerem.)

14. Eelarwe arutamise jätkamine. Juhataja A. Kerem: Lõpusõna on komisjoni aru-

andjal. Komisjoni aruandja lõpusõna ei tarwita. Riigikogule on järgmised ettepanekud sisse tulnud: „1) Teen ettepaneku riigi keskasutuste operatsiooni fondid haridusministeeriumi eelarwe § 2 summa Mk. 2.000.000.— välja jätta. Seda ettepanekut palun kinniselt hääletada. 2) Riigi keskasutuste operatsiooni fondid kaubandus-tööstusministeeriumi arwel välja jätta § 3. Mk. 14.872.900.—. Seda ettepanekut palun kinniselt hääletada. 3) Suurendada haridusministeeriumi operatsiooni fondi § 3 — 10.000.000 marga võrra ja seda ettepanekut kinniselt hääletada.“

On ettepanek tehtud kinniselt hääletada. (Wahelhüüded: Nimeliselt!) Palun neid, kes kinnist hääletamist toetawad, kätt üles tõsta. Tänan. Palun neid, kes nimelise hääletamise poolt on, kätt üles tõsta. Nähtawalt enam kui $\frac{3}{4}$ koosolijatest toetawad nimelist hääletamist — seega vastu wõetud. (Hüüded: Korraga hääletada!) On ettepanek tehtud, need ettepanekud korraga hääletamisele wõtta. Sõna on Riigikogu liikmel Kägu'l korra kohta.

E. Kägu (kom.): Ma ei saa aru, kuidas kahte üksteisest lahusolewat ettepanekut korraga hääletada saab. Kui ma, näituseks, ühele ettepanekule poolt ja teisele vastu tahan hääletada, siis olen ma sunnitud mõlemale vastu hääletama, kuigi teine niisugune oleks, mida ma toetada tahaks. Ma ei näe, et siin õigust tehakse. Teen ettepaneku lahus hääletada.

Juhataja A. Kerem: Hääletamise korra kohta on sõna Riigikogu liikmel Martinson'il.

E. Martinson (sd.): Ma kõneleaksin sellepärast sarnase hääletamise korra vastu, et siin on, näituseks, 100 miljoni marka walitsuse poolt määratud laenu õpetajate palkadeks ja usun, et selle poolt kindlasti kõik Riigikogu hääletab.

Teiseks on Riigikogu liikme Hansen'i poolt ettepanek maha kustutada 2 miljoni marka operatsiooni summadest, mis määratud kirjandusseltside laenuks. Selle ettepaneku poolt ei tahaks ma mitte hääletada. Teen ettepaneku lahus hääletada.

(Sekretääri kohale asub sekretäär A. Tupits.)

Juhataja A. Kerem: Asun üksikute ettepanekute hääletamisele. Kõige

enne tuleb hääletamisele rkl. Hansen'i ettepanek riigi keskasutuste operatsiooni fondid kaubandus-tööstusministeeriumi arvel välja jätta § 3 Mk. 14.872.900.—. (Hääletatakse nimeliselt.) Teiseks panen Riigikogu liikme Hansen'i ettepaneku hääletamisele, mis järgmine on: — „Teen ettepaneku peatükk riigi keskasutuste operatsiooni fondid haridusministeeriumi eelarwe § 2 summa Mk. 2.000.000 välja jätta. (Hääletatakse nimeliselt.)

Nimeliselt hääletamisel on esimene ettepanek 45 häälega, 12 vastu ja teine ettepanek — 52 häälega, 7 vastu tagasilükatud. Hääletamisele tuleb III ettepanek, haridusministeeriumi operatsiooni fondi § 3 summa 10 miljoni marga võrra suurendada. (Hääletatakse nimeliselt.) See ettepanek on 44 häälega, 13 vastu tagasilükatud. Hääletamisele tuleb aruandja poolt esitatud Wabariigi Walitsuse ettepanek rahaministeeriumi erakorralist eelarwet suurendada 100 miljoni marga võrra omavalitsusele antavate laenude arvel. (Hääletatakse.) — Ettepanek on vastu võetud. Hääletamisele tuleb eelarwe-osa ühes parandusega. (Hääletatakse.) Wastu on vähe- mus — sellega on see eelarwe-osa vastu võetud.

Eelarwe-komisjoni aruandja **J. Laidoner** (loeb):

TULUD.

Korralised tulud.

A. Otsekohesed maksud.

Tulumaks	380.000.000.—
Äri- ja tööstusmaksud	199.227.000.—
Maa ja hoonete maks	37.800.000.—
Maks kapitaali % pealt	6.163.000.—
Kreposti maks	50.000.000.—
Päranduse maks	<u>1.510.000.—</u>
Kokku A.	674.700.000.—

B. Tempel ja tasumaksud:

Tempelmaksud	141.630.000.—
Patendid, kaalud ja proovid	7.462.000.—
Mitmesugused	<u>43.265.000.—</u>
Kokku B.	<u>192.357.000.—</u>

Kokku A. ja B. 867.057.000.—

C. Mitmesugused tulud 123.500.000.—

D. Kaudsed maksud.

Tollid	651.500.000.—
Aktsiisid	157.862.000.—
Piirituse monopool	<u>1.111.775.000.—</u>

Kokku 1.921.137.000.—

E. Tulud riigi ettevõtetest.

1) Tulud riigi maadest, hoonetest ja metsadest	592.979.000.—
2) Raudtee	755.000.000.—
3) Sadamad ja ladud	91.000.000.—
4) Post, telegraaf, telefon	198.500.000.—
5) Eesti pank ja mitmesugused teised ettevõtted	<u>130.645.000.—</u>
Kokku	<u>1.768.124.000.—</u>

Kokku korralised tulud 4.679.818.000.—

Erakorralised tulud.

§ 1. Laenu kustutused:	
Põllupanga laenu	
kustutused ja %	11.170.000.—
§ 2. Riigivaranduste osakonna sissetulekud	40.000.000.—
§ 3. Operatsiooni fondide tagasimaksud:	
a) „Erkat'i“ likvideerimisest 1922 a. jooksul saadavad summad	240.000.000.—
b) Kütteainete keskkomitee likvideerimisest 1922 a. jooksul saadavad summad	150.000.000.—
d) Laewasõiduameti 1921 ja 1920 a. puhaskasu	40.000.000.—
e) Põlewkiivitööstuse 1921 a. puhaskasu	4.000.000.—
f) Riigikassa operatsiooni fondi tagasimaksud	<u>25.000.000.—</u>
	459.000.000.—

§ 4. Kreedit operatsioonidest:

Jookswad laenud	612.482.800.—
Kokku erakorralisi tulusid	<u>1.122.652.800.—</u>

Kokku korralisi ja erakorralisi tulusid 5.802.470.800.—

Korraliste tulude eelarwe lit. E. punkt 5 on alamkommisjoni poolt Eesti panga tulude arwel suurendatud 19.000.000 marga wõrra; samuti tuleb erakorraliste tulude eelarwe § 4 eelarwe-kommisjoni otsuse põhjal suurendada 271.000.000 marga wõrra, et eelarwet tasakaalu wiia.

J. Wanja (kom.): Korralistes tuludes on esimesel kohal tulumaks. Pean jälle meelde tuletama neid aegu, kus selatati, et meie riik oma sissetulekuid peab saama tööstusettewõtetest, tehnikast ja kaubandusest. Nüüd aga näeme, et tulumaks on õieti selleks juba saanud, mis minewa aasta eelarwe esituse puhul öeldi, et tulumaks on õieti meie riigi nurgakiwi. Ei ole selle wastu midagi, et riik tulumaksust suurema osa sissetulekuid peab saama, wälja arwatud sel juhtumisel, kui tulumaks wõetakse peajasjalikult waesema kihilt pealt, selles mõttes, et waesemad kihid kõige rohkem tunda saawad seda maksu, mis tulumaks neile peale paneb. Kui oleks meie rahwa kihitel igal ühel ühtemoodi sissetulek ja elamise wõimalused, siis ei oleks ka maksude wastu midagi ütelda. Meie rahwas aga on jagatud klassidesse ja kihtidesse; ühel on wõimalik seda inimwäärilist elamist kasutada kõige oma huwide ja tahtmiste järele, teisel aga seda ei ole, waid teisel on alaline arupidamine, kuidas saab ära elada. Kui tööline töötab wabrikus, siis saadakse kontoris täpipealt teada, kuipalju ta palka on saanud ja tulumaks arwatakse palgast maha. Selle juures ei ole wõimalust kõrwale hoida. Kuid meil on jõukam kiht, näituseks, ärimehed. Mina ei räägi mitte neist ärimeestest, kes ilma patendita äri ajawad, waid neist, kellel patent ja äriruumid on. Nendel on kergesti wõimalik tulumaksu alt pääseda, vähemalt pikendatakse neile tulumaksu maksmist, nii et nad alles teisel aastal maksta wõiwad. Omal ajal, kui Eesti iseseiswat paradiisi hakati looma, jutustati, et tulewikus, kui iseseiswus on kätte saadud, seatakse igalpool üle maa elekter sisse, põllud küntakse elektriga jne. (A. A n d e r k o p p (tõer.): Seda rääkisid enamlased Wenemaal!) Ei seda räägiti enne Eesti iseseiswuse wäljakuulutamist „Estonia“ saalis. (A. A n d e r k o p p (tõer.): Siis olid enamlased siin!) Eesti iseseiswuse poole püüdmiseks tehti siis Eesti sõdurite seas kihutustööd. Sarnane kihutustöö tegemine oli ka „Estonias“. Räägiti, et põ-

lewkiwi pidi olema Eesti riigi nurgakiwi, aga nüüd näeme, et Eesti wabariigi nurgakiwiks on waesemate kihtide maksude alla panemine. Äri- ja tööstusmaksud teewad korralistest tuludest ligi 200 miljoni marka wälja. See summa näitab selgelt, et tühjaks sõnakõlksuks on saanud see mõte, nagu wõiks Eesti riiki tööstuse ja kaubandusega ülewal pidada, ilma, et tarwis oleks waesemat rahwast maksukoorma alla panna. Maks kapitaali protsentide pealt on üsna wäikene, kõigest 6.163.000 marka. Siin tõuseb tahtmatalt küsimus, kas meil tõesti nii wähe kapitaal on, et nii wäike protsent sissetulekuid saadakse. Sõja algusest saadik on meil kapitaliste, kui seeni maa alt üles tõusnud. Nähtawasti oskawad need kapitalistid oma miljonid niisugustesse kohtadesse panna, kust riik nende pealt maksu wõtta ei saa. Pärandusmaks on õige wäike. Ometi peaks riik päranduste pealt rohkem sissetulekuid saama. Ma ei mõtle siin niisuguseid wäikesi pärandusi, kus mõni tööline pärandab mõne laua wõi tabureti, waid ma mõtlen nende waranduste peale, mida pärandawad jõukad oma pärijatele.

Tempelmaksud annawad riigile sisse kaunikesse summa. See tuleb wist sellest, et wabariigi asutustesse wäga palju palwekirju sisse tuleb. Ma arwan, et põllutöoministeeriumi kõige rohkem palwekirju rändab. Maajagamiste ja nende sekelduste pärast, mis selle juures on, tuleb inimestel palju palwekirju kirjutada. Meil wist tahetakse niisugust seisukorda luua, et iga wähemagi asja pärast peab palwekirja sisse andma. See on muidugi sellepärast, et siis tempelmaksude näol sissetulekuid saada.

Tollid annawad kaudsete maksude hulgast kaunis suure summa, — Mrk. 651.500.000 sissetulekuid. Neid maksusid peab iga wabariigi kodanik ühetasa kandma. Ma ei räägiks sugugi, kui wäljast sissetoodud kaubad ainult jõukamatele läheks. Et neid kaupe aga ka waesemad kihid tarwitawad, olen ma sunnitud selle wastu rääkima. Tollimaksud on liiga kõrged.

Kõige imelikum summa on piirituse monopool. See summa näitab meile, et meie riigi sissetulekud on peaaegu kõik rajatud selle porujommi peale ja omal ajal nimetati selle tõttu kogu meie eelarwet „purjus-eelarweks“. Peab konstateerima, et see peaaegu tõesti nii on. Mina arwan, et see nüüd küll kellegi riigi

ehitamine ei ole, mis purjus peaga tehakse ja tänagi on siin tähendatud, et purjus peaga kõik asjad korralikult ei lähe. (A. Anderkopp (töer.): W ä g a k o r r a l i k u l t .) Eelarwe aga sunnib meid meie riiki ehitama ja kindlustama purjus peaga.

Niisamuti on tulu riigimaadest, hoone-test ja metsadest. Nendest ma rääkisin juba esiti. Maksusid peawad siin maksma meie asunikud, rentnikud jne. Wiimased ei ole mitte selle poolt, et maade, metsade ja hoonete eest maksu maksta. See oleks ka ülekohtune, sest kellel on õieti õigus nende asjade pealt maksu wõtta, kui need kellegi warandus ehk omandus ei ole. Meil on küll olemas niisugused maaomanikud, talupidajad, kellel on wõimalus olnud omal ajal kohta osta. See oli aga siis, kui meie praeguse riigi põhimõtte järele üldse mingit korda, seadust ega õiglust ei olnud. Nüüd aga öeldakse, meil olla demokraatiline kord ja walitsuse süsteem maksmas. Sellepärast ei tohi maadest ja metsadest sissetulekuid loota. Meie kristlikkudele erakondadele ei ole Jumala poolt wolitust antud selle püha eraomandusega sahkerdada.

Siis on weel riigi raudteed. Neist loodetakse nähtawasti tulu saada. Ennemalt nad küll tulu ei annud. Wist on sest ajast, kui aru saadi, et põlewkiwi aurutegemiseks raudtee peal ei kõlba, asjaolu muutunud.

Tahaksin küll weel pikemalt peatama jääda, kuid oli kuulda, et kusagil pidi olema weel üks lõbus kooswiibimine ja sellepärast ei taha mina rahwaesitajate kallist aega wiita. Sellepärast kannan mina ette need parandused, mis mina selle eelarwe-osa kohta ette panen. Need oleks järgmised: — Tulumaks vähendada 3.000.000 marga wõrra; maks kapitaali pealt suurendada 10.000.000 marga wõrra; pärandusmaks suurendada 5.000.000 marga wõrra; tollid vähendada 651.000.000 marga wõrra; piiritus monopooli summa täiesti maha kustutada. See ei ole ikkagi õige riigi loomine ja kindlustamine, mis purjus peaga tehakse. Teen ettepaneku kõiki neid parandusi kinniselt ja lahus hääletada.

Juhataja A. Kerem: Rkl. härra Tupits'i poolt on ettepanek tehtud kõnelejate nimekiri kinni panna ja kõnelejate kõneaega 5 min. piirata. Palun kõlistada, et rahwasaadikud saali tuleksid. (Sekretäär kõlistab. Saadikud koguwad saali.) Palun sekretääri Riigikogu liigete arwu üle lugeda, et teada saada, kas kwoorum koos on. (Sekretäär loeb.) Koos on 62 Riigikogu liiget — seega kwoorum koos. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek on saanud poolt 51 ja vastu 13 häält. Sellega on ettepanek vastu wõetud. Sõna on korra kohta rkl. Gustawson'il.

O. Gustawson (is.): (Hüüe: Kust Teie tulite?) Ma tuln praegu Lutheri wabriku tööliste koosolekult. (Juhataja peatab kõnelejat.) Seal mõisteti meie eilne ja tänane tege-wus õigeks ja naelutati teie „töö“ ja wägiwald häbiposti.

Juhataja A. Kerem: Riigikogu liige härra Gustawson, ma palun Teid korra kohta rääkida.

O. Gustawson (is.): Just sellepärast teen ma ettepaneku koosolekut niikauaks lõpetada, kui ei ole vastu wõetud need seadused, mis tööliste huwisid kaitsewad. (Müra ja wahelhüüded. A. Schulbach (töer.): Wõite sinna tagasi minna, kust tulite!) Jah, mina woin julgesti tagasi minna, aga kui Teie sinna lähete, siis ei tule Teie mitte seal enam tagasi selle terwisega, nagu Teie sinna läksite. (Paremalt poolt: Ärge ahwardage! Chr. Kaarna (töer.): Tähendab, Teil on siis seal pussimehi!) Mitte meil seal, waid.... (Müra katab järgmised kõneleja sõnad.) Ma panen ette koosolekut lõpetada ja seda ettepanekut kinniselt hääletada.

Juhataja A. Kerem: Ettepanek on tehtud koosolekut lõpetada ja seda kinniselt hääletada. (Keskest ja paremalt poolt: Nimeliselt hääletada!) On ette pandud seda ettepanekut nimeliselt hääletada. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Kaugelt üle $\frac{1}{2}$ Riigikogu liigetest on ettepaneku poolt, sellega on otsustatud nimeliselt hääletada. Asun hääletamisele. (Hääletatakse nimeliselt.) Ettepanek on 42 häälega 12 vastu tagasi lükatud. Sõna on korra kohta Riigikogu liikmel härra Gustawson'il.

O. Gustawson (is.): Ei saa wist keegi salata, et koosolek on jõudnud sinna järku, kus tööpoolest wajatakse waheaega. (Naer ja wahelhüü-

ded.) On ju einelaua ruumis mõned niisugused imeallikad, mis võimaldavad koosolekut ilma waheajata edasi jätkata. (Müra matab järgmised kõneleja sõnad.) Ma teen ettepaneku määrata poole tunniline waheaeg ja palun seda ettepanekut kinniselt hääletada. (Hüüded kohtadelt: Nimeliselt!)

Juhataja A. Kerem: On ette pandud nimeliselt hääletada. Ma asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Rohkem, kui $\frac{1}{2}$ Riigikogu liigetest on selle poolt. Sellega on otsustatud seda ettepanekut nimeliselt hääletada. (Hääletatakse nimeliselt.) See ettepanek on 49 häälega 19 vastu tagasi lükatud.

J. Piiskar (is.): On põhjust sellel rahwa wanasõnal: Inimene õpib nii kaua, kui ta elab. Mulle näib, et Eesti demokraatlise parlamendi liikmed õpiwad isegi kodukorda, kui meie etteheiteid tegime, et nemad kodukorra järele ei talita. Nüüd on üks nupukas pea nähtawasti kodukorda lugenud ja leidnud sealt asju, mida võib väga hästi selleks tarwitada, et opositsiooni rühmadelt võimalus wõtta seda ütelda, mida nemad tarwiliseks peawad ütelda. Meil on praegu käes tulude eelarwe, mis peab riigile $5\frac{1}{2}$ miljardi sissetulekut andma ja selle eelarwe arwustamiseks on määratud kõigest 5 minutit, tähendab, iga minutiga 1 miljard — ja isegi härra Linnamägi'le teeb see nalja. — Aga just see minut ja miljard, minut ja miljard näitab, kui hoolimatult Teie oma eelarwe kokkuseadmisel olete talitanud ja ka edaspidi kawatsete talitada... (A. Weiler (töer.) hüüab midagi wahele.) Ega härra Weiler nüüdki oma wahelhüüdeid ei lõpeta, kus kõnelejale ainult 5 minutit aega on määratud. Aga wahelhüüd on korrarikumine, härra Weiler. Ja muidugi, kui härra Weiler seda teeb, ei ole see muidugi korrarikumine. Kõneleda sissetulekute eelarwest, kuna selleks kõigest 5 minutit aega on, ei ole muidugi võimalik ja võib rõhutada ainult seda tendentsi, mis terwes eelarwes walitseb: eelarwe on üles ehitatud selles mõttes ja selle printsiibi järele, et tulud peawad tulema nende taskust, kel kõige vähemad võimalused maksmiseks on. Meie oleme juba rõhutanud seda, et puuduwad täiesti maksustamise alused. Isegi need maksud, mis

wõiksid enam-wähem otstarbekohased olla, on kõige wiletsamateks ja kõige vähem wastuwõetawamateks muudetud. Otsekoheised maksud figureeriwad meil küll otsekoheste maksude nime all, aga tõepoolest on nad praeguse süsteemi juures kaudseteks muutunud. Nimelt tulumaks, mis niisamuti kaudseks maksuks on muudetud, nagu kõik teised maksud, sest tema ülesanne praegusel kujul on weeretada maksukoormat just kehwemate kihtide õlgadele, niisamuti nagu seda tehakse kaudsete maksudega, millest kaugelt suurem hulk meie sissetulekust peab tulema. Peale selle peab rõhutama, et äärmiselt väikesed ja mitte nimetamise väärt on tulud riigi ette wõtetest. Ma tähendasin juba mööda minnes, kuidas riigimaadest, metsadest ja hoonetest, kõigist kokku tuleb alla 600.000.000 marga sisse, kusjuures üle poole sellest summast on metsade müügist saadud ja, nagu tähendasin, tuleb maarendist ainult väikene osa, wähe üle 100 miljoni. Selle juures on aga väga iseloomulik, et on asetatud ühesugustesse renditingimistesse niihästi need, kellele terwed mõisad kätte on antud, edasipidamiseks jäetud, ja need wäikerentnikud — asunikud, kes alles peawad oma maa peale asuma, kellel ei ole korralikka hooned ega inwentaari. Kus on siin õiguse mõiste ja kus on siin see üldiselt tunnustatud maksustamise printsiip, mis isegi kodanlikes riigikorras nõuab, et maksusid peab wõtma sealt, kust neid wõtta on? Meil aga seda tendentsi märgata ei ole. Nähes, missugust poliitikat aetakse kaudsete maksudega üldse — piirituse maksuga ja tollimaksuga, millest loodetakse just suur osa sissetulekust saada ja mis kaudselte weeretawad maksusumma kehwemate peale, teiselt poolt aga töösturitel võimaldawad suuri kasusid saada isegi siis, kui nende tööstus äärmiselt lohakas ja wiletsalt korraldatud on — ei saa sarnase süsteemi juures õiglasest maksusüsteemist kõneleda.

(**Juhataja A. Kerem:** Teie kõnelemise aeg on möödas.)

J. Piiskar (is.): Kui minule tähendatakse, et minu kõnelemise aeg otsas on, siis soowiksime meie, et sarnaste eelarwete ja sarnase maksustamise aeg ka väga ligemas tulewikus otsas oleks.

Juhataja A. Kerem: Korra kohta on sõna Riigikogu liikmel Hansen'il.

A. Hansen (is.): Täna on üldse Riigikogu liikmed sagedasti, võib olla, ülemäära koos olnud, sagedasti aga ka paar-kolm inimest siin toolidel olnud. Ka praegu ei saa mitte seda fakti konstateerida, et kõik toolid täis on, sellepärast teen ettepaneku kindlaks teha, kas kwoorum koos on wõi mitte. (Sekretäär he- listab kõrwalruumidesse.)

Juhataja **A. Kerem**: Palun sekretääri kwoorumi üle selgusele jõuda. (Sekretäär loeb koosolijaid.) Koos on 73 liiget, seega siis kwoorum kohal. Korra kohta on sõna Riigikogu liikmel Gustawson'il. (Th. Pool (töer.): Muidugi ettepanek — lõpetada!)

O. Gustawson (is.): See on ime, kuidas teie mõned asjad nii ette aimata oskate, aga neid asju, mis teile päris silmi peksawad, neid ei märka teie mitte. Ma teen just selle ettepaneku, mis härra Pool, prohwet olles, ette kuulutas. Ma lubaksin endale oma ettepanekut veel kord põhjendada. Meil on juba alguses awalikult öeldud, mis otstarbeks meie eile oleme asunud teie tööd takistama. Teie poolt on tagasi lükatud ja ka maha maetud terve rida seaduseelnõusid, mis töölisteklassi kaitseks. Neid ei wõta teie waewaks arutada ja kuigi neid arutatakse, siis on ühe ja sellesama erakonna mehed, nagu tööerakonna omad, kord nende poolt ja sealsamas wastu.

Juhataja **A. Kerem**: Palun korra kohta rääkida! (J. Kana (töer.): Mis komisjoni kord see on?)

O. Gustawson (is.): Härra Kana rääkis...

Juhataja **A. Kerem**: Riigikogu liige Gustawson, Teil on sõna korra kohta!

O. Gustawson (is.): Teen ettepaneku tänast koosolekut lõpetada neil põhjustel, mille peale juba mitu korda on tähelepanu juhitud. See ettepanek hääletada kinniselt. (Pahemalt poolt: Weileril on ikka alati hea tuju!)

Juhataja **A. Kerem**: Korra kohta on sõna Riigikogu liikmel Kägu'l. (A. Weiler (töer.): Ma ei ole mitte proowireisija ega poliitiline tantsija olnud! J. Piiskar (is.): Ah, härra Weiler on proowireisija Riigikogus!)

E. Kägu (kom.): Ma ei hakka Riigikogu liikme Gustawson'i ettepaneku wastu waidlema, et koosolekut lõpetada. (Wahelhüüded.) Igatahes, teen jah! Natuke tahaks veel tööd teha, et see aeg liiga ruttu ära ei lõpeks, siis teeksin ma ettepaneku määrata 30 minutiline waheaeg. (Hüüded: Enne lõppu waheaeg! Peale lõppu waheaeg! Naer. A. Weiler (töer.): Kui Issand mõnda nuhtleb, siis nuhtleb ta rängasti!)

Juhataja **A. Kerem**: Härra Gustawson'i poolt on ettepanek tulnud koosolekut lõpetada ja seda ettepanekut kinnisele hääletamisele panna. Ka on tulnud teine kirjalik ettepanek seda nimelisel hääletamisel otsustada. Palun neid, kes nimelise hääletamise poolt on, kätt üles tõsta. Täna. Nähtawalt üle $\frac{1}{2}$ Riigikogu liigest nõuawad nimelist hääletamist. (Hääletatakse nimeliselt.) See ettepanek on 40 häälega 16 hääle wastuolemisel tagasi lükatud. Panen rkl. Kägu ettepaneku hääletamisele — määrata 30-minutiline waheaeg. (Hääletatakse.) Suure enamusega on see ettepanek tagasi lükatud. Sõna on korra kohta Riigikogu liikmel Martna'l.

M. Martna (sd.): Teen ettepaneku koosoleku lõpetada.

Juhataja **A. Kerem**: Koosoleku lõpetamise küsimus oli praegu hääletamisel, lükatati tagasi ja ma ei saa teist korda seda hääletada.

Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **J. Laidoner**: Teen ettepaneku tulude arwet sel kujul wastu wõtta, nagu ma ette kandsin, ühes nende parandustega, mida tegin eelarwe alamkomisjoni nimel. Siin juures pean tähendama, et wiimane § 4 on eelarwekomisjoni otsuse põhjal liikuw paragrahw. Sinna tuleb, nagu nüüd kindlaks on tehtud, 271 miljoni marka, nõnda et kokku tuleks 612.482.800 mrk. Kokku tulude eelarwe 5.802.470.800 mk.

Juhataja **A. Kerem**: Sisse on tulnud üks parandus — vähendada korraliste tulude eelarwet: 1) tulumaks vähendada 3 miljoni marga wõrra; 2) maks kapitaali pealt suurendada 10 miljoni marga wõrra; 3) pärandusmaks suurendada 5 miljoni marga wõrra; 4) tollid vähendada 651 miljoni marga

wõrra ja 5) piiritusmonopoolist summa maha kustutada. — Ettepanek on tehtud seda parandust kinniselt ja punktide kaupa hääletada. Teine ettepanek on nimeliselt ja korraga hääletada. Hääletamise korra kohta on sõna rkl. Kägu'l.

E. Kägu (kom.): Siin tuleb niisugune asi ilmsiks, et pannakse ikka ette kõiki ettepanekuid korraga hääletada. Ma ei saa aru, kus kohal on kodukorras niisugune punkt, mille põhjal seda wõib teha. Niisuguste asjadega teie ei saa kuhugi. Ma olen teile juba ütelnud, et wõib olla, saan mina ainult ühe punkti poolt hääletama, aga kui teie kõik korraga hääletamisele panete, mismoodi saan mina siis hääletada? Ja siin on praegu niisugune ettepanek, et mitu punkti korraga hääletada. Mina näen selles inimeste hääle wägistamist ja teen ettepaneku lahus ja kinniselt hääletada.

Juhataja A. Kerem: Hääletamise korra kohta on sõna Riigikogu liikmel Laidoner'il.

J. Laidoner (põl.): Wäga lugupeetud rahwasaadikud! Siin on jällegi peale hakanud seesama jant, mis senni ajani olnud. Ja siin praegu härra eelkõneleja väga protesteeris selle vastu, mispärast korraga hääletatakse. Ma usun wist küll, et härrad pahempoolsed siia on walitud ainult selleks, et hääletamisi korda panna, nõnda nagu seda on tänase ja eilse päewa jooksul tehtud. Mina konstateerin aga, et minu walijad mind mitte ei ole walinud selleks, et hääletamisi toimetada, waid et seadusandlist tööd teha. See on ju selge, et härrad pahempoolsed ainult selleks siin on, et tööd takistada. Ärge unustage ära, et esimesel päewal, kui Riigikogu kokku tuli, siis nemad deklareerisid, et nemad ei ole siia mitte tulnud seadusandlist tööd tegema, waid ainult informatsiooni otstarbel. Ja sellest saadik peab nende peale ka nii vaatama. Kõik need ettepanekud, mis nende poolt on tehtud, on ainult töö takistuseks ja meie wõime konstateerida, et nad seda Riigikogu algusest saadik on olnud ja ka tänapäewani edasi kestawad.

Juhataja A. Kerem: Korra kohta on sõna Riigikogu liikmel Martna'l.

H. Martna (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Siin on mitu korda ettepanekuid tehtud, et üksikuid ettepanekuid korraga hääletada. Ma leian, et niisugune

hääletamise kord meie kodukorraga mitte kokkukõlas ei ole. Meie kodukorra § 79 räägib järgmiselt: „Kui ettepanekuid, parandusi ja täiendusi mitu, siis hääletatakse kõige pealt need, mille wastuwõtmine teiste hääletamise tarbetuks teeb ja selle järele need, mis erinewad algettepanekust kõige rohkem. Kui sarnast wahet ei ole, siis hääletatakse nad sisseandmise järjekorras.“ (J. Soots (põl.): See on üks ettepanek.) Ma arwan, et juhataja seda paremini teab, kui teie. Kui see üks ettepanek oleks, siis ei saaks ju niisugust ettepanekut teha, „et ettepanekuid korraga hääletada.“ Igatahes ei saa mitut ettepanekut korraga mitte hääletada, sest kodukorras on täiesti kindel ettepanekute hääletamise kord ette nähtud.

Juhataja A. Kerem: Siin on jutt sellest, kas seda ettepanekut osade kaupa wõi korraga hääletada, mitmest ettepanekust ei ole juttugi olnud. Kõige enne asun kindlaksmääramisele, kuidas hääletada, kas üksikud punktid korraga wõi lahus. (Hääletatakse.) Sellega on otsustatud seda ettepanekut korraga hääletada. Siis on weel ettepanek tehtud ühelt poolt, et kinniselt hääletada ja teiselt poolt, et hääletada nimeliselt. Palun neid Riigikogu liikmeid, kes nimelist hääletamist toetawad, kätt üles tõsta. Täna. Mulle näib, et kaugelt üle ühe kolmandiku poolt on, sellega on otsustatud nimeliselt hääletada. Asun rkl. Wanja ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse nimeliselt.) See ettepanek on saanud poolt 12 häält ja vastu 50 — sellega on rkl. Wanja ettepanek tagasi lükatud.

Eelarwe hääletamise kohta on tehtud kahesuguseid ettepanekuid: ühelt poolt, et hääletada kinniselt, teiselt poolt, et hääletada nimeliselt. Palun neid Riigikogu liikmeid, kes nimelist hääletamist toetawad, kätt üles tõsta. Täna. Et kaugelt üle ühe kolmandiku nimelist hääletamist toetawad, siis on otsustatud eelarwet nimeliselt hääletada. (Hääletatakse nimeliselt.) (Saalis naer ja müra. Juhataja kõlistab ja palub rahu.) Riigikogu liige Piiskar, ma palun koha pealt mitte rääkida. Hääletamisel on järgmised tagajärjed: wastuwõtmise poolt — 48, vastu — 21 häält. Sellega on riigi eelarwe II lugemisel vastu wõetud.

15. Järgmise koosoleku aja ja päewakorra määramine. Ettepanek on tehtud tänane koosolek lõpetada, ja järgmine koosolek homme kell 5 p. l. määrata, ning 1922 aasta eelarwe III lugemisele wõtta. Kas tehakse ettepanekuid selle kohta? Sõna on Riigikogu liikmel Wanja'l.

J. Wanja (kom.): Mina tahtsin järgmist koosolekut ära määrata, kuid mitte homme, waid siis, kui töötatöolistele on riigi poolt toetust määratud... (J. Hünerson (põl.): See wõib wäga ruttu tulla!)... ja eelarwe III lugemisele mitte enne asuda, kui töötatöolistele riigi poolt toetust lubatud on. (Wahelhüüded: Pange ette ja määrake! Kuidas saab määrata, kui ei ole koosolekut! Müra.)

Juhataja A. Kerem: Sõna on Riigikogu liikmel Jonas'el.

E. Jonas (is.): Nüüd on riigi eelarwe II lugemisel wastu wõetud ja awaneb wõimalus härradel Riigikogu liigetel sest rängast tööst hinge tagasi tõmmata. Ma arwan, et kõige otstarbekohasem oleks waba aega kasutada nõnda, et Riigikogu homme asuks nende seaduseelnõude arutamise juurde, mida meie siin oleme kümned korrad ette pannud. (Wahelhüüde: Mitte kümned, waid sajad korrad!) Mina paneks ette järgmisel koosolekul päewakorda wõtta: 1) Haiguste wastu ja emade kinnituse seadus; 2) tööliste palga alammäära seadus ja 3) põllutöölise tööaja ja palgaolude seadus. Need kolm seadust on wäga tähtsad, wäga põlewad seadused.

Täna on siin tehtud uhkeid sõnu, peasjalikult kindral Laidoner'i poolt. Mina arwan, et töolisteklass hakkaks uskuma ja hindama teie töötaju siis, kui teie ka pisut töolisteklassi huwides parlamentlist tööd teeksite. Kui teie wõtate need seaduseelnõud wastu, siis annan ma teile sõna, et siit poolt äärest ei tule enam mingisugust häält ja ei tehta enam mingit sabotaashi. (Suur müra. Wahelhüüded: Kas teie töötate käsu järele?) Wõtke wastu need seadused ja meie loobume töötakistusest. (J. Soots (põl.): Kas need seadused on Kingisseppa poolt heaks kiidetud? Müra. Kõneleja kirjutab kõnetoolil. Hüüded: Ta õpib kirjutamist! Ta tõlgib

Wene keelest ümber! Ta õpib Wene keelt! Ta mõistab isegi seda.) Teie peaks Wene keelt paremini mõistma, teie olete kümme korda piiritusega seal pool käinud.

Juhataja A. Kerem: Sõna on rkl. Martnal ettepaneku kohta.

M. Martna (sd.): Ma toetan seda ettepanekut ja leian, et need ettepanekud on paratamata tarwilikud homsesse päewakorda wõtta. Need seadused on möödapääsemata tarwilikud, seda ei wõi keegi salata. Ma tuletan austatud koosolijatele meelde välisministri sõnu Versailles rahulepingu asjus, mis puutumata pidada jääma. Selle rahulepingu üks punkt kõneleb sellest, et kõikide riikide ülesanne peab olema sotsiaalset rahu kindlustada. See punkt kõneleb ka sellest, et igal maal tulewad maksma panna sotsiaalsed seadused ja need seadused, mis siin on nimetatud, kuuluvad nende hulka. Meie saame näha, kas meie parlament homme mõtleb ka selles sihis tööd teha, et sotsiaalset rahu jalale seada ja kindlustada awitada wõi mitte. Ma panen ette neid seadusi homsesse päewakorda wõtta.

Juhataja A. Kerem: Eksiarwamiste ärahoidmiseks pean ma teatama, et rkl. Jonas'e poolt tehtud ettepanekud: 1) Haiguste wastu ja emade kinnituse seadus, 2) palga alammäära seadus ja 3) põllutöölise tööaja ja palga korraldamise seadus — kõik komisjonis on. (Wahelhüüded: Wiimane ei ole.) Juhatusel ei ole wõimalust neid homme päewakorda wõtta, ja sellepärast ei leia mina wõimalikuks rkl. Jonas'e poolt tehtud ettepanekuid hääletada. Sõna on rkl. Hansen'il.

A. Hansen (is.): Ma ei taha enam hakata põhjendama nende seaduseelnõude rutulikkust ja tähtsust, seda on mitmel kümnel korral rõhutatud. Ja ma arwan, et kui Riigikogu tõepoolest tahab näidata, et ta neid seadusi tahab läbi töötada, mis töolisteklassi huwidesse puutuvad, siis peaks ta igatahes need ettepanekud wastu wõtma. Seega igatahes Riigikogu, nagu seltsimees Jonas tähendas, wõtaks sellel töötakistusel põhja alt ära, kui ta tõepoolest ei taha neid seadusi automaatselt järjest tagasi masindada, nagu seda senni on tehtud, siis ma ütlen, ja sedasama ütlewad ka teised seltsimehed, et siis mingisugust töötakistust

meie poolt karta ei ole ja saab selleks igakülselt kaasa aidatud, et töö soodsamalt edeneks. Ma teen omalt poolt täie-
dawa ettepaneku sellele, mis seltsimees
Jonas tegi, nimelt homsesse päewakorda
wõtta weel seadus töö- ja puhkepäe-
wade korraldamise kohta.

Juhataja **A. Kerem:** Ma pean
nimetatud ettepaneku kohta ütlema, et
selle seaduseelnõu homsesse päewakorda
wõtmise juhatuse wõimuses ei seisa ja siis
ei saa ma ka seda hääletamisele panna.
On kaks ettepanekut, mille hääletamisele

asun, nende sissetuleku järjekorras. Üks
on — tänane koosolek lõpetada ja järg-
mine koosolek homseks kella 5 ära mää-
rata ja päewakorda wõtta riigi 1922 a.
eelarwe — III lugemisel. (Hääleta-
takse.) Ettepanek on nähtawa
enamusega wastu wõetud. Sel-
lega langeb teine ettepanek ära, mis eel-
arwe arutamist senni edasi lükkab, kunni
töötatööliliste Riigikogu poolt toetust
lubatud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 8.10 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **J. Kukk.**

Abiesimees **K. Wirma.**

Abiesimees **A. Kerem.**

Sekretäär **A. Tupits.**

Abisekretäär **J. Bergman.**

